

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 31ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1968

ΑΡΙΘ. 295

ΑΙ ΔΥΟ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νομίζω ότι ο άνθρωπος ήμπορεί πάντοτε να θεωρηθῆ ἀπὸ δύο ἀπόψεις: τὴν τεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἀφ' ἑνός, τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀφ' ἑτέρου. Φρονῶ ὅτι ἡ κάθε μία ἀπὸ τὶς ἀπόψεις αὐτὲς μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα ἀληθινή, ἀλλὰ ἀτελῆ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Συμβαίνει ὅπως μὲ ἕνα θέαμα στερεοσκοπικό: καὶ οἱ δύο εἰκόνες, ὅταν τὶς θεωρήσωμε χωριστά, εἶναι ἀληθινές, οὔτε ἡ μία ὁμῶς οὔτε ἡ ἄλλη δὲν μᾶς δίνουν τὴν ἀνάγλυφη εἰκόνα τῆς ζωῆς, πὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν συγχώνευσί τους, ὅταν τὶς παρατηρῆ κανεὶς στὴ σύνθεσί τους ἐπάνω στὴν ὀθόνη.

Ἐν τούτοις, ἡ συγχώνευσις αὐτῆ τῶν δύο εἰκόνων σὲ μιὰ μόνη καὶ ζωντανή, ἀπαιτεῖ μιὰ δύσκολη προσπάθεια ὀπτικῆς διαδικασίας.

Μ' ἕναν παρόμοιο ἐπίσης τρόπο, φαίνεται ὅτι τὸ πνεῦμα μᾶς εἶναι πολὺ περιωρισμένο γιὰ νὰ μπορῆ νὰ διακρίνη εὐκόλα τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν τεχνικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ του συνάμα πλευρά, καὶ νὰ συγχωνεύῃ τὶς δύο αὐτές, ἰδιαιτέρως εἰκόνες, σὲ μιὰ καὶ μόνη, ἀληθινὰ συνθετικὴ καὶ ζωντανή.

* * *

Μέσα στὴν παρομοία μὲ ἐκκρεμοῦς αὐτὴ κίνησι, βλέπομε διαδοχικὰ τὸν ἄνθρωπο, ἄλλοτε σὰν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα πὺ μελετᾷ ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἀναλύει τὰ στοιχεῖα τῆς καὶ τοὺς

ΑΚΤΙΝΕΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1968

προκαθορισμένους τῆς νόμου, καὶ ἄλλοτε σὰν ἕνα ὄν πνευματικό, σὰν ἕνα σύνολο, τοῦ ὁποίου ὁ πιστεύων ἄνθρωπος διαβλέπει καὶ διακρίνει τὸν προορισμὸ καὶ τὸ πεπρωμένο. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, ἔχομε τὸν κόσμον τῆς ποσότητος, τῆς περιπλοκῆς καὶ τῆς ἀναγκαιότητος, τὸν θρίαμβο τῆς ἐπιστήμης, τὴν ἀναγωγή τῶν πάντων σὲ ἀριθμούς καὶ σὲ νόμους. Ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὴν περιοχὴ τῆς ποιότητος, τῆς ἀπλότητος, καὶ τῆς ἐλευθερίας: πρόκειται, πάντοτε, κάτω ἀπὸ τὴν ἀτέλειωτη ποικιλία τῆς ζωῆς, γιὰ μιὰ ἐκλογή ἀνάμεσα στὸ ναὶ καὶ στὸ ὄχι, στὴν ὑπακοὴ καὶ τὴν ἀνυπακοή, στὸ «εἶναι» καὶ στὸ «μὴ εἶναι», ἐκλογή στὴν ὁποία προχωρεῖ καὶ προσφέρεται ὀλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο.

Δὲν ὑπάρχει λογικὴ «συμφιλίωσις» μεταξὺ τῶν δύο ὄρων αὐτοῦ τοῦ ζεύγματος, διότι τὸ πνεῦμα μᾶς εἶναι πολὺ περιωρισμένο γιὰ νὰ ἡμπορῆ νὰ ἰδῆ καὶ τὶς δύο ὀψεις ταυτοχρόνως. Ἡ διαίσθησίς μᾶς, ἐν τούτοις, μᾶς θεβαιώνει ὅτι εἶναι καὶ οἱ δύο ἀληθινές. Ὅτι παριστάνουν δηλαδὴ καὶ οἱ δύο μιὰ διαφορετικὴ ὀψη τῆς ἴδιας πραγματικότητος, καὶ ὅτι εἶναι ματαία ὁποιαδήποτε προσπάθεια νὰ ἀναιρεθῆ ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη.

* * *

Κάποια ἡμέρα, σ' ἕνα σταθμὸ τῆς Ἰταλίας, παρατηροῦσα τὴν διαφήμιση

ένος πολύ γνωστού προϊόντος, πού έφερε τόν τίτλο «Cervino». Ή διαφήμιση, όπως ήταν φυσικό, παρίστανε τó όρος Τσερβίνο, μού έτράθηξε όμως τήν προσοχή, διότι ή εικών αυτή είχε γιά μένα κάτι τó παράξενο. Σέ λίγο διεπίστωνα τόν λόγον τού παραδόξου αυτού: ήταν τó Τσερβίνο, όπως φαίνεται από τήν πλευρά τής Ίταλίας, μέ τήν κορυφή δηλαδή γυρισμένη πρός τά δεξιά, ένώ έγώ, σαν Έλβετός, τήν παρατηρούσα πάντοτε νά βλέπη πρός τά άριστερά... Σκέφθηκα λοιπόν, ότι αυτό τó γεγονός ήταν ένα είδος συμβολισμού τής διπλής αυτής και «άσυμφιλίωτης» όψεως τής πραγματικότητας, γιά τήν όποία έκαμα λόγο πρό όλίγου: δύο εικόνες έξ ίσου άληθινές, πού δέν μπορεί όμως νά τις ίδη κανείς και τις δύο μαζί. Δέν ήμπορεί νά ίδη κανείς τó Τσερβίνο ταυτοχρόνως από τήν Ιταλική και από τήν έλβετική πλευρά του. Και όμως, πρόκειται πάντοτε γιά ένα και τó αυτό θουνό...

Έν τούτοις, όπως συμβαίνει μέ τó στερεοσκοπικό θέαμα, όπου ένα όπτικό τέχνασμα και μία όπτική προσπάθεια επιτρέπουν τήν συγχώνευσι των δύο εικόνων σέ μία, κατά τόν ίδιο τρόπο ήμπορούμε, μέ τήν βοήθεια τής διαισθήσεως, νά σχηματίσωμε μία συνθετική αντίληψη τού ανθρώπου, όπου οί δύο όψεις του νά άποτελέσουν μία και μόνη.

Έσπούδασα φυσική στό Πανεπιστήμιο τής Γενεύης μαζί μέ τόν κ. Ch. Eug. Guye. Είναι γνωστές οί εργασίες του επί τής εξέλιξης τής συγχρόνου φυσικής και τις θεμελιώδεις και έπαναστατικές μεταβολές πού επέφερε ή φυσική αυτή στην αντίληψη πού είχαμε σχηματίσει ως τώρα γιά τόν κόσμο. Ό έπιστήμων αυτός έκαμε τήν έξης θεβαίωσι: «Ή κλίμαξ παρατηρήσεως είναι εκείνη πού δημιουργεί τó φαινόμενο». Έπιστημονικό αξίωμα, τού όποιου τήν έπιστημονική και φιλοσοφική σημασία ύπογραμμίζει ό κ. Noüy στο έργον του «Avenir de l' esprit».

Ή έπιστήμη μελετά τά φαινόμενα τά μελετά όμως σύμφωνα μέ μία ώρισμέ-

νη κλίμακα, και ως έκ τούτου οί νόμοι της Ισχύουν γι' αυτήν τήν ώρισμένη «κλίμακα».

* * *

Στις άρχές τού αιώνος μας, ή αντίληψη πού είχε ή έπιστήμη γιά τούς νόμους τής φύσεως ήταν άπολύτως σταθερά και άμετακίνητη. Ό ντετερμινισμός τής έπιστήμης είχαν άναχθή εις δόγμα, και έξω από τήν περιοχή τής έπιστημονικής έρεύνης έφαινετο ν' άποκλείη κάθε έλευθερία και κάθε ήθική αξία. Ύστερα από τήν έκτασι πού έπήρε ή άνάπτυξις τής μοριακής, τής άτομικής και τής ένδοατομικής Φυσικής, ή όποία μάς έδωσε μία «άσυνεχη» εικόνα τής ύλης, και ύστερα από τήν υιοθέτησι τής θεωρίας τής σχετικότητας, ή φυσική έπιστήμη μετεμορφώθη ριζικά και άνέτρεψε τήν αντίληψη πού είχαμε προηγούμενως γιά τόν κόσμο. Έως τότε, μόνον οί βιολογικοί, κοινωνιολογικοί και ψυχολογικοί νόμοι παρουσιάζοντο σαν νόμοι «στατιστικοί», λόγω τής άναποφεύκτου έτερογενείας των ύπό παρατήρησιν στοιχείων. Τούς νόμους αυτούς άντέτασσαν πρός τούς άυστηρούς και άκάμπτους νόμους των θετικών έπιστημών. Ίδου όμως, πού και οί τελευταίοι αυτοί — οί περισσότεροι, έν πάση περιπτώσει, από αυτούς — έμφανίζονται και αυτοί ως νόμοι «στατιστικοί». Ή φαινομενική σταθερότης των είναι άποτέλεσμα τού γεγονότος, ότι στην κλίμακα παρατηρήσεως εις τήν όποιαν εύρισκόμεθα, ό νόμος των μεγάλων αριθμών έξουδετερώνει τις ιδιαίτερες διακυμάνσεις των στοιχείων πού διαφεύγουν τήν προσοχή μας, πού εις μίαν άλλην κλίμακα θά έφαινοντο ρευστά και άκαθόριστα.

Γιά τόν λόγο αυτό, εκλονίσθη έξ όλοκλήρου ή περι έπιστημονικού «ντετερμινισμού» αντίληψις, εις τρόπον πού νά μάς όδηγή σήμερα ή έπιστήμη σέ μία πνευματική περι κόσμου αντίληψη.

Πιστεύω, ότι και ή ψυχολογία επίσης θά ύποστή μία παρομοία μεταμόρφωσι, πού θά συμφιλίωση τήν τεχνική μέ τήν πνευματική της άποψι.

Ὁ καθέννας ἀπὸ μᾶς οἰκοδομεῖ ἓνα κλειστό σύστημα, πού εἶναι σταθερά ἀληθινὸ καὶ ἀποκλειστικὸ γιὰ τὴν κλίμακα στὴν ὁποία κινεῖται. Αὐτὲς ὅμως οἱ δύο ἔννοιες, πού ὀνομάζονται ντετερμινισμὸς καὶ ἔλευθερία, πού σὲ μιὰ ὠρισμένη κλίμακα φαίνονται ἀντιφατικές, ἤμποροῦν νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἐξ ἴσου ἀληθινές, σὲ κάποιαν ἄλλη κλίμακα.

* * *

Τὴν στιγμή πού γράφω τὶς γραμμὲς αὐτές, ἔχω ἔμπρός μου μιὰ ἀξιόλογη πραγματεία τοῦ Δρος Henri Floumoy, πού ἤμπορεῖ νὰ μᾶς πείσῃ γιὰ τὴν δυνατότητα μιᾶς τέτοιας συμφιλώσεως. Ὑπενθυμίζει, στὸ ἔργο του αὐτό, τὶς ἐργασίες τοῦ πατέρα του Δρος Théodore Floumoy, πού ἐπεξέτεινε στὴν ψυχολογία τὶς δύο βασικὲς ἀρχὲς τῆς ἐπιστήμης, «τὸν ἀποκλεισμὸ τῆς ὑπερβατικότητος καὶ τὴν βιολογικὴ «ἐρμηνεία». Προσθέτει, ὅμως ὁ ψυχαναλυτὴς τῆς Γενεύης: «Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ (καὶ δὲν θὰ ἤμποροῦσε ποτὲ τὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἐξαρθῇ ὅσον θὰ ἔπρεπε) ὅτι ἀποκλεισμὸς δὲν σημαίνει καὶ ἄ ρ ν η σ ι ς».

Γιὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ ἐπιστήμη, ἐδέησε νὰ τοποθετηθῇ σ' ἓνα ὠρισμένο σημεῖον ἀπόψεως, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἐπέτρεψε στὸν ἑαυτὸ τῆς νὰ μετακινηθῇ. Αὐτὸ προϋπέθετε μιάν ἀριστοῦ συμφωνία — τὸν ἀποκλεισμὸ τῆς ὑπερβατικότητος ἀπὸ τὸ πεδῖον τῆς δράσεώς τῆς. Ἡ ἐπιστήμη τὴν παρεμέρισε, διότι ἐξαντλεῖται ἡ ὁποιαδήποτε ἐπιστημονικὴ περιέργεια, τὴν στιγμή πού ἀποδίδομεν εἰς τὸν Θεὸν τὴν αἰτίαν τῶν διαφορῶν φαινομένων. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ προχωρήσῃ καὶ ἡ ψυχολογία, διὰ νὰ ἀσκήσῃ ἔργον ἐπιστημονικόν.

Δὲν πρόκειται ἀσφαλῶς νὰ ἀρνηθῶ ὅτι ἡ ἀρχὴ πού ἐτέθη ἀπὸ τὸν Δρα Théodore Floumoy εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ τῶν μεθόδων τῆς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας. Τὴν ὑπερβατικότητα, ὅμως, τὴν ὁποία θέτει

κατὰ μέρος, δὲν θὰ πρέπ ποτὲ νὰ τὴν «ἀρνηθῇ», ὅπως λέγει καὶ ὁ υἱὸς του.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ψυχολογία κινεῖται ἐπάνω σὲ μιὰ κλίμακα πού περιορίζει τὸν ὀρίζοντά τῆς στὴν περιοχὴ πού ἀπεφάσισε νὰ τοποθετήσῃ τὴν δρᾶσιν τῆς. Ὑπάρχει, ὅμως, σὲ μιὰ ἀνώτερη κλίμακα, κάποια «συνθετικὴ» ψυχολογία, πού ἀποδεσμεύεται ἀπὸ τὴν συμφωνία, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε προηγουμένως, καὶ συγχωνεύει τὶς δύο εἰκόνες πού τὶς προσφέρουν, ἰδιαίτερος, ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ ψυχολογία, εἰκόνες πού ἐλήφθησαν ἀπὸ δύο διαφορετικὲς σκοπιές.

Ἐπάνω στὴν κλίμακα, ὅπου συνήθως παρατηροῦμε τὸν ἀπόλυτο ψυχολογικὸ ντετερμινισμό καὶ τὴν ἠθικὴ ἔλευθερία, οἱ δύο ἔννοιες παρουσιάζονται ἀσυμφιλίωτες — εἶναι ὁ πόλεμος μεταξύ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας. Στὴν κλίμακα τῆς συνηθισμένης, τῆς καθημερινῆς μας σκέψεως, τὰ πάντα εἶναι ἀντίφασις, ἀδυσώπητη νοητὴ ἀντίθεσις, μεταξύ τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς πλευρᾶς τῶν πραγμάτων. Δὲν θὰ προσπαθῶ ἐδῶ νὰ δώσω μιὰ λογικὴ ἀπόδειξι γιὰ τὴν δυνατότητα καταλλαγῆς τῶν δύο αὐτῶν πλευρῶν, διότι πρόκειται γιὰ μιὰ φιλοσοφικὴ σύνθεσι πού ξεπερνᾷ τὴν λογικὴ κλίμακα. Μὲ διαφόρους ὅμως στοχασμοὺς καὶ παρατηρήσεις πού ἔχω ἀντλήσει ἀπὸ τὴν ἀσκησιν τοῦ ἱατρικοῦ μου σταδίου, στὸ ὁποῖο προσπαθῶ νὰ συλλάβω καὶ νὰ κατανοήσω τὸν ἄνθρωπο κατὰ τρόπον ἐπιστημονικόν καὶ πνευματικόν συνάμα, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ κάμω τοὺς ἀναγνώστας μου νὰ διαισθανθοῦν ὅτι, κάτω ἀπὸ μιὰ διαφορετικὴ κλίμακα, ἡ φαινομενικὴ αὐτὴ ἀντίθεσις ἤμπορεῖ νὰ ἐξαφανισθῇ.

* * *

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θέλω νὰ ὑπενθυμίσω αὐτὸ πού ὀνομάζω «διπλὴ αἰτιότητα». Ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ ἐπιστημονικῆς, τεχνικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς ἀπόψεως, μᾶς φαίνεται ὑποκείμενος σ' ἓναν προορισμὸ ἀνέκκλητο ὅσον ἀφορᾷ τὸν ὀργανισμό του καὶ τὴν φυσικὴ καὶ ψυχικὴ του ἐξέ-

λιξι, από μιὰ άμεση και άπόλυτη αίτιότητα. Φάίνεται, ότι, άν μπορούσε κανείς νά συνενώση σέ μιὰ δεδομένη στιγμή όλες τις φυσικές, χημικές και ψυχικές «συντεταγμένες» τής ύπάρξεώς του, θά είχε συνάμα καθορίσει έπακριβώς αυτό πού θά έπακολουθούσε άσφαλώς τήν έπόμενη στιγμή. Πρέπει, όμως, κατ' άρχήν, όπως απέδειξε ό Dalliez νά διακρίνωμε μεταξύ φυσιολογικού και ψυχολογικού ντετερμινισμού. Άπό τεχνικής άπόψεως, ό δεύτερος δέν μάς φαίνεται όλιγώτερο άκαμπτos από τόν πρώτο, ήμπορούμε δηλαδή μέ τήν ψυχάνάλυσι νά εύρωμε τήν προέλευσι μιās ιδέας ή ενός ώρισμένου συναισθήματος σέ ιδέες και συναισθήματα πού άποτελούν τήν αίτία τους. Πρόκειται όμως πάντοτε γιά μιὰ έκ τών ύστέρων κατανόησι. Διότι, λόγω τών άναριθμήτων παρεμβολών του ψυχικού θίου, μέσα στις όποιες ήμπορούμε νά κατανοήσωμε πλήρως τήν άμεση έπέμβασι του Πνεύματος, δέν είναι ποτέ δυνατόν νά προϊδωμε τις ψυχολογικές αντιδράσεις πού πηγάζουν από προγενεστέρα ψυχική κατάστασι. Αυτή ή πρόβλεψις, είναι έκείνη πού χαρακτηρίζει ιδιαίτέρως τόν φυσικό ντετερμινισμό.

Έν συνεχεία, όμως, και προκειμένου άκόμη γιά τόν «φυσιολογικό» ντετερμινισμό, είναι φανερό ότι και αυτός δέν θά μπορούσε νά είναι έξ ίσου άκαμπτos μέ τόν φυσικό — ό όποιος, όπως απέδειξα πρό όλίγου, είναι τόσο πολύ άμφισθητήσιμος — διότι μάς διαφεύγει τó ίδιο τó μυστήριο τής ζωής. «Ό ζωϊκός ντετερμινισμός, γράφει ό Δρ. Regard, πρέπει νά διακριθί από τόν άπόλυτο φυσικο-χημικό ντετερμινισμό, ένω αυτός ό ίδιος είναι σχετικός».

Πραγματικώς, μέ τήν έπιστημονική άνάλυσι, ό έπιστήμων περιορίζει και καθορίζει τήν ζωή σαν ένα σύνολο φυσικο-χημικών αντιδράσεων πού δέν έχουν τίποτε τó ιδιαίτέρως «ζωϊκόν», εις τρόπον πού ή ζωή δέν ήμπορεί νά γίνη άντικείμενον όποιουδήποτε τεχνικού όρισμού. Είναι άκριβώς σαν νά έλέγαμεν, σύμφωνα μέ τήν θεωρία του Helmholtz,

ότι ήμπορεί ή ζωή νά όρισθί ως αντίθεσις πρός τήν δεύτεραν άρχήν τής θερμοδυναμικής. Στην περίπτωση όμως αυτή, θά ήτο σαν νά έπεθεβαιώναμεν ότι ή ζωή ξεφεύγει από τόν ντετερμινισμό.

Άν ή ζωή, όμως — όπως απέδειξε ό κ. de Noüy μέ καταπληκτική σαφήνεια — ξεφεύγη από κάθε όρισμό, στην κλίμακα του φυσικο-χημικού φαινομένου, θρίσκει έξ αντίθέτου τόν όρισμό της σέ κάποια άλλη κλίμακα — στην κλίμακα τής εξέλικτικής άλληλουχίας τών φαινομένων αυτών. Έκείνο πού χαρακτηρίζει τó ξυβιον όν, λέγει ό κ. de Noüy, είναι ό όργανισμός του, ή άμοιβαία δηλαδή άρμονία και συμφωνία μεταξύ ενός όλοκλήρου συστήματος συμπαρομαρτούντων φαινομένων και άρμονία τέτοια, πού επιβάλλει τήν διαπίστωση ότι τά συντονίζει και τά ρυθμίζει κάποια άνωτέρα θέλησις, ότι είναι προωρισμένα νά έναρμονίζωνται, ότι σ' αυτήν μέσα τήν έναρμόνισι επιτελείται ό προορισμός του όργανισμού αυτού, ή ζωή, δηλαδή, γιά τήν όποία έχει όργανωθί.

* * *

Κατά τόν ίδιο τρόπο, άν προσπαθί ή έπιστήμη — μέ μεγάλο κόπο άλλωστε — νά ανακαλύψη τούς δεσμούς τής άμέσου αίτιότητας πού παίζουσι άποφασιστικό ρόλο στην κάθε στιγμή τής εξέλιξεως τών πραγμάτων του κόσμου, δέν μπορεί έξ άλλου νά έξηγήση αυτή τήν ίδια τήν εξέλιξι, ή όποία προχωρεί και αναπτύσσεται πρός μιαν ώρισμένη κατεύθυνσι, πού ύπακούει σέ ένα ώρισμένο σχέδιο, πού πραγματοποιεί μ' ένα τρόπο έκδηλο τó περασμένο και τή ζωή του κόσμου, μιὰ ζωή πού προχωρεί και αναπτύσσεται σέ διαφορετική κλίμακα από εκείνη ενός εκάστου, χωριστού όργανισμού.

Υπάρχει, λοιπόν, δίπλα στην άμεση, τήν έπιστημονική αίτιότητα, και άνεξάρτητα απ' αυτήν, διότι άνήκει σέ διαφορετική κλίμακα, κάποια άλλη, υπερβατική αίτιότης, ένα καθολικό σχέδιο πού καθορίζει τήν άλληλουχία τών φαινομέ-

νων, πού προσδίδει στο καθένα από αυτά, μέσα στην εξέλιξι αυτή, κάποιο ιδιαίτερο νόημα' μιὰ αιτιότης πού κάνει ὥστε νὰ συντρέχουν ὄλα τους καὶ νὰ συντελοῦν στήν πραγματοποίησι τοῦ προορισμοῦ τοῦ κόσμου. "Ὅποιος μιλεῖ, ὅμως, περὶ προορισμοῦ, ὅποιος λέγει «καθολικὸ σχέδιο», λέγει Πνεῦμα, λέγει μὲ ἄλλους λόγους πραγματικότητα ὑπερβατικὴ, πού ξεπερνᾷ δηλαδὴ καὶ κατευθύνει τὴν ὁρατὴ πραγματικότητα.

Ἡ ἐπιστήμη τοποθετεῖται στήν κλίμακα ἐκάστου φυσικοῦ φαινομένου, πού ἀπομονώνει καὶ μελετᾷ ἰδιαιτέρως καὶ τοῦ ὁποίου ἀνακαλύπτει τοὺς νόμους τῆς ἀμέσου αιτιότητος, ἀδυνατεῖ ὅμως νὰ προσεγγίση τὴν κλίμακα τοῦ «φαινομένου τῶν φαινομένων», τὸ σύνολον δηλαδὴ πού συνιστᾷ τὴν διαδοχικὴ πορεία τους. Τὴν κλίμακα αὐτὴ, μόνον ἡ διαίσθησις ἢ μπορεῖ νὰ πλησιάσῃ. Καὶ ἡ διαίσθησις μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κάποια ὑπερβατικὴ αιτιότης πού κινεῖ αὐτὸ τὸ σύνολο, γιὰ νὰ ὑπακούῃ σ' ἓνα ὀργανωμένο σχέδιο. Ἡ ἐπιστήμη ἀπαντᾷ στοῦ ἄμεσο «διατί».

—Γιατί ἡ γῆ κινεῖται γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο; —Διότι ἔλκεται ἀπ' αὐτόν... Στὸ διατί τοῦ «διατί», ἡ ἐπιστήμη ἀδυνατεῖ νὰ ἀπαντήσῃ. —Γιατί ὑπάρχει (π. χ.) ὁ νόμος τῆς παγκοσμίου ἔλξεως; Ἐκεῖ, μόνον ἡ πίστις ἀπαντᾷ: «Διότι Κάποιος ἔδωσε στὸν κόσμο τοὺς νόμους του, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ μὲ αὐτοὺς τὸ σχέδιό Του».

* * *

"Ἄν μοῦ ἐπιτρέπετε, θὰ χρησιμοποiew τὴν εἰκόνα τῆς ἄλυσίδας πού ἔχει δέσει ἓνας ναύτης, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στοῦ πλοῖο του καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο στήν προβλήτα τοῦ λιμανιοῦ. "Ἄν ἐρωτήσῃ κανεὶς, γιατί ὁ δεῖνα κρίκος τῆς ἄλυσίδας θρίσκεται στὸ τάδε μέρος τῆς, ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις θὰ μελετήσῃ τὶς σχέσεις του μὲ τὸν πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ τὸν πρὸς τὰ δεξιὰ εὐρισκόμενο κρίκο. Οἱ σχέσεις αὐτὲς καθορίζουν τὴ θέσι του σὲ ἄμεση ἀναφορὰ πρὸς τοὺς γει-

τονικούς, τοὺς ἀμέσως πλησίον κρίκους. Εἶναι μιὰ ἀντικειμενικὴ μαθηματικὴ ἀλήθεια.

Σὲ διαφοροτικὴ, ὅμως, κλίμακα, γιὰ ἐκεῖνον πού βλέπει τὴν ἄλυσίδα ὡς σύνολο, ὁ κρίκος πού ἀναφέραμε θρίσκεται ἐκεῖ σὰν συστατικὸ καὶ ἀδιάσπαστο τμήμα μιᾶς σειρᾶς ἀπὸ κρίκους πού ἔχει μιὰ ὀρισμένη κατεύθυνσι, πού πηγαινέει ἀπὸ τὸ πλοῖο στήν παραλία, καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴ θ ἔ λ η σ ι τοῦ ναύτη, πού ἐτοποθέτησε ἐκεῖ τὴν ἄλυσίδα γιὰ νὰ δέσῃ τὸ πλοῖο του.

Ἐπάρχει ἐδῶ, μιὰ ἄλλη ἀλήθεια, ἀλήθεια ὅμως «ἔμμεση», πού ὑπάρχει μέσα στήν πρόθεσι τοῦ ναύτη καὶ εἶναι «ὑπερβατικὴ», ὡς πρὸς τὴν ἄμεση σχέσι πού συνδέει μεταξὺ τους τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς κρίκους.

Ἡμποροῦμε, τώρα, μὲς στὴ συγκεκριμένη ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τὴν ὁποία ἐξετάζομε, νὰ συλλάβωμε τὴν σχέσι πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς δύο αιτιότητες.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπιστημονικῆς αιτιότητος, κάθε ἀνθρώπινη ἀντίδρασις ἐμφανίζεται, ὅπως προηγουμένως ἐδείξαμε, προσδιοριζομένη ἀπὸ μιὰ ἀντικειμενικὴ καὶ ἄμεση αἰτία, καὶ εἶναι ἐπομένως ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητη. Ποτὲ π. χ. δὲν θὰ σκεπτόμουν ὅπως σκέπτομαι γιὰ ἓνα θέμα ὁποιοδήποτε, ἂν δὲν εἶχα διαβάσει ἓνα ὀρισμένο βιβλίο, ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει ἓνα ὀρισμένο ἄνθρωπο, ἂν δὲν εἶχα ὑποστῆ ὀρισμένη ὑποβολὴ ἐπάνω στὸν ἐγκέφαλό μου ἢ φυσιολογικὴ ἐπίδρασι.

Ἄκόμη καὶ οἱ θρησκευτικὲς πεποιθήσεις μου, φαίνεται νὰ προσδιορίσθησαν ἀπὸ τὶς διάφορες ἐπιδράσεις, πού ἔχω ὑποστῆ, καὶ τὶς ἐμπειρίες πού ἐδοκίμασα... "Ὅσον ἀφορᾷ, ἀντιθέτως, τὴν ὑπερβατικὴν αιτιότητα, ἡ ἀλληλουχία τῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων φαίνεται νὰ πραγματοποιῆ τὴν πνευματικὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. "Ὅλη ἡ διαδοχὴ τῶν γεγονότων πού ἔχουν ἐπιδράσει ἐπάνω του μᾶς φαίνεται σὰν μιὰ ἄλυσίδα, καὶ ἡ ἄλυσίδα αὐτὴ σὰν νὰ ἔχῃ ἐκεῖ τοποθετηθῆ ἀπὸ μιὰ ἀνωτέρα

θέλῃσι γὰρ νὰ τὸν φέρῃ ἐκεῖ πού βρῖσκειται σήμερα.

Τὴν στιγμή πού παρίσταμαι μάρτυς ἐνὸς πνευματικοῦ γεγονότος, ὅταν βλέπω νὰ ταπεινώνεται ἕνας ἄνθρωπος, νὰ ἐπιστρέφῃ στὸν Θεὸν καὶ νὰ ἀφιερώνεται σ' Αὐτόν, ξερώω καλὰ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἡ κατάληξις κάποιας κρίσεως ἐσωτερικῆς, πού προεκλήθη ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις πού ὑπέστη· γνωρίζω ὅμως, ἐπίσης, καὶ αὐτὸ τὸ νοιώθει καὶ ὁ ἴδιος, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ὠδήγησε καὶ τὸν ἔφερε σ' αὐτὴ τὴν ὥρα, μέσα ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν διαδρομὴ τῶν γεγονότων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἔκαμε νὰ περάσῃ, γὰρ νὰ τὸν φέρῃ τελικὰ πρὸς τὴν ὥρα αὐτῆ.

Στὴν ζωῆ, ἐπίσης, ἐνὸς λαοῦ ὁλοκλήρου, γὰρ ὅποιον παρατηρεῖ τὴν ἱστορίαν στὴν κλίμακα τῆς ἀμεσότητος, φαίνεται ὅτι τὸ δεῖνα γεγονός εἶναι ἀναγκαῖα συνέπεια τῆς δράσεως ἐνὸς ὀρισμένου ἀνθρώπου, καὶ ὅτι τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποτελεῖ μὲ τὴ σειρά του αἰτία ἐνὸς ἄλλου γεγονότος πού προέρχεται ἀπ' αὐτὸ ἀναγκαστικά. Γιὰ ἐκείνον ὅμως πού παρατηρεῖ στὸ σύνολό τῆς ὅλης αὐτῆ τὴν ἐξέλιξι, ἀποκαλύπτεται μίαν λογικὴν σειράν ἐξελιξεως, μίαν αἰτιότητος γενικώτερη. Ἔπρεπε, ὁ τάδε ἄνθρωπος ἢ τὸ δεῖνα γεγονός νὰ παίξῃ τὸν ρόλο του στὴν συγκεκριμένη ἱστορικὴ στιγμή, γὰρ νὰ πραγματωθῇ τὸ πεπρωμένο ἐνὸς λαοῦ — πεπρωμένο πού γίνεται ἀντιληπτό ἀπὸ μίαν πλατύτερη διαίσθησι.

Ἔτσι, ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ὑφασμένη ἡ ζωὴ ἐνὸς ἔθνους ἢ ἐνὸς ἀτόμου, ἀποκτοῦν ὀρισμένο νόημα. Κι' αὐτὲς ἀκόμη οἱ ἀτυχίες, πού ἐπληξαν ἕναν ἄνθρωπο, καὶ τὰ ἀμαρτήματα ἀκόμη πού διέπραξε, καὶ οἱ ἀδικίες πού ἔπαθε ἀπὸ τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων. Ὅλα αὐτὰ συνέτειναν στὸ νὰ χαραχθῇ ὁ δρόμος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ περάσῃ γὰρ νὰ φθάσῃ στὴν ὥρα τούτη, στὴν ὥρα πού ξεχωρίζει τὴν κλήσι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προσωπικὴν του μοῖρα. Ἔχασε μήπως τὸ παιδί του ἀπὸ ξαφνικὸ ἀτύχημα;... Ἐπιστημονικῶς, ἢ αἰτία ὀφείλεται σ' ἕνα σύνολο ἀπὸ γε-

γονότα πού ἐπέφεραν τὸ δυστύχημα. Τώρα ὅμως, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ὅλης του ζωῆς, βλέπει ὅτι τὸ ἀτύχημα αὐτὸ ἐπροκάλεσε μέσα του μίαν ὁλόκληρη ἐξέλιξι, χωρὶς τὴν ὁποῖα δὲν θὰ εἶχε γνωρίσει τὴν ὥρα τούτη τὴν τόσο γόνιμη...

Ἄπ' ἐδῶ καὶ στὸ ἐξῆς, θὰ εἶναι θεβια δυνάτων νὰ μελετᾷ τὴν τεχνικὴ πλευρὰ τῶν γεγονότων γὰρ νὰ ἀνακαλύπτῃ τὴν ἄμεσή τους αἰτιότητα, ὕλικὴ καὶ ψυχολογικὴ, δὲν θὰ τοῦ εἶναι ὅμως ἀρκετὴ ἡ μελέτη, ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον, τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ἀλλὰ θὰ ψάχῃ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ νόημά τους, νὰ βρῇ τί θέλει νὰ τοῦ εἰπῇ ὁ Θεὸς μὲ τὸ ἄλφα γεγονότος καὶ πού θέλει νὰ τὸν ὀδηγήσῃ. Θὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν Θεόν — ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ἡ ἔκφρασις — μέσα εἰς τὴν ζωὴν, ἀντὶ δηλαδὴ νὰ Τὸν ἐννοῇ ἔξω ἀπὸ τὰ γεγονότα, νὰ τὸν θεωρῇ ὡς μίαν ἀπλήν ἰδέαν ἢ μίαν παρηγοριὰ πνευματικὴ, θὰ Τὸν ἀναζητήσῃ μέσα εἰς τὰ γεγονότα ὡς ὁποῖα εἶναι παρῶν καὶ κατευθύνει τὴν πορεία τους. Ὅλα, τότε, ἢ ἴδια ἢ τεχνικὴ καὶ οἱ φυσικοὶ νόμοι πού μελετᾷ ἢ ἐπιστήμη, κι' αὐτὲς ἀκόμη οἱ νοητικὲς λειτουργίες του πού ἀναλύει ἢ ψυχολογία, θὰ πάρχουν ἕνα ὑπερβατικὸ νόημα.

* * *

Σὲ ἕνα πρόσφατο βιβλίον του, ὁ Δρ. Odier ἀντιτάσσει τὶς «νοητικὲς λειτουργίες» πρὸς τὶς «ἀξίες».

Εἶναι σημεῖο τῶν καιρῶν, τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς ἕνα ψυχαναλυτὴ, γνήσιον ὀπαδὸ τοῦ φρουδισμού, νὰ τείνῃ τὸ χέρι πρὸς τὸν κόσμον τῆς θρησκείας καὶ νὰ ὀμιλῇ περὶ «ἀληθινῶν ἀξιῶν», ἐνῶ ἡ φρουδικὴ διδασκαλία θέλει νὰ ἀνάγῃ ὅλες τὶς πνευματικὲς ἀξίες σὲ λειτουργίες νοητικὲς. Θὰ ἤθελα καὶ ἐγὼ μὲ τὴν σειράν μου, νὰ ἀπλώσω στὸν κόσμον αὐτὸν τῆς νέας ἀπόψεως, τὸ χέρι μου.

Ὅπως ἔμαθα, ἔγινε δεκτὴ μὲ μεγάλῃ ἐπιφύλαξι. Κάποιο μάλιστα θρησκευτικὸ ἔντυπο ἀρνήθηκε νὰ συστήσῃ τὸ βιβλίον αὐτὸ στοὺς ἀναγνώστες του.

Δυσκολεύομαι νά έννοήσω τόν λόγον τής άρνήσεως. Δέν ύπάρχει άσφαλώς άμφιβολία ότι, άν πολλοί άνθρωποι σήμερα έχουν χάσει τήν πίστι τους, αυτό κατά μέγα μέρος όφείλεται στις έπιστημονικές έκείνες θεωρίες, πού θέλησαν νά χαρακτηρίσουν όλες τις ήθικές και πνευματικές άξίες σάν άπλές ψυχολογικές προεκτάσεις. Είμαι γνωστό ότι ό Freud βλέπει τήν γένεσιν όλων τών θρησκευτικών και φιλοσοφικών έννοιών μέσα εις τό παιχνίδι τών ένστικτωδών ψυχικών λειτουργιών. Και τώρα βλέπομε έναν από τούς όπαδούς του νά άναγνωρίζη ότι ύπάρχουν «άληθινές» άξίες και νά ύποστηρίξη ότι τις ύπηρετούμε άποτελεσματικά όταν μάθωμε, με τήν βοήθειαν τής τεχνικής, νά τις ξεχωρίζωμε από τις άλλες, τις «ψεύτικες», άπό έκείνες δηλαδή πού είναι άπλές αυταπάτες όφειλόμενες σέ ψυχικές λειτουργίες.

Νομίζω ότι δέν θα άλλοιώσω τήν θασική σκέψη του Δρος Odier άν φέρω ένα παράδειγμα, για νά καταστήσω νοητή σέ λίγες γραμμές τήν «θέσι» πού άναπτύσσει έκείνος με τήν διεξοδική άνάπτυξη πού έχει δώσει εις τό θέμα του:

Δύο άνθρωποι, μεταστρέφονται στόν Χριστιανισμό. 'Ο ένας άπ' αυτούς, άνθρωπος με όγιείς νοητικές λειτουργίες, ύπακούει πραγματικά στήν έσωτερική κλησι του Πνεύματος. 'Ο άλλος, πού κυριαρχείται άσυναίσθητα από ένα πατρικό πλέγμα, ώθειται στήν πραγματικότητα από τήν άνάγκη αντίθεσεως πρός τόν πατέρα του, πού διακηρύσσει τήν άθεΐα του. Τό πλέγμα αυτό έχει τήν άφetterία του στήν παιδική του ήλικία, όπου ή συναισθηματική προσήλωσίς του πρός τήν μητέρα του, τόν είχε καταστήσει αντίζηλο του πατέρα του. 'Εξ αίτίας του γεγονότος αυτού, έξακολουθει και μετά τήν ένηλικιώσί του, νά παραμένη σέ θέσι ψυχολογικής έξαρτήσεως από τό πρόσωπο του πατέρα του. Μη έχοντας τή δύναμι νά άποσπασθῆ από τήν ψυχολογική αυτήν έξάρτησι, παρωρμήθη άσυναίσθητως νά παρεμβάλη μεταξύ

του έαυτου του και του πατέρα του τόν «ώκεανό» μιās θρησκευτικής μεταστροφής. Πιστεύει, θέβαια, ότι προσεχώρησε έλευθέρως στήν χριστιανική πίστι, έξ ίσου με τόν άλλο, ή τεχνική όμως τής ψυχανάλυσεως άποκαλύπτει τις ιδιαίτερες, προσωπικές ψυχολογικές λειτουργίες πού κατευθύνουν στήν πραγματικότητα τήν συμπεριφορά του, πού είναι άκριβώς τό αντίθετο από μιá άληθινή «κλησι» του Πνεύματος.

* * *

Νομίζω ότι αυτή ή «θέσις» του Δρος Odier είναι όρθή. Τήν βλέπω σάν ένα θαυμάσιο πεδίο συνεννόσεως μεταξύ ψυχολόγων και πιστών.

Πράγματι, άν παρατηρήσω χωρίς προκατάληψη τούς άνθρώπους, θα διαπιστώσω κάθε ήμέρα ότι οί νοητικές λειτουργίες τους τούς άπατούν συχνά, ότι τούς κάνουν νά θεωρούν ως νίκες ήθικές αυτά πού άποτελούν στήν πραγματικότητα ψυχολογικές ήττες. Δέν ύπάρχει άμφιβολία, ότι αυτός είναι ό λόγος για τόν όποιο ή πίστις τόσων χριστιανών παραμένη άκαρποφόρητη, άπλώς «συναισθηματική», ότι δέν μεταμορφώνει τήν ζωή τους αλλά έξακολουθει νά κυριαρχήται από ύποσυνείδητα συμπλέγματα. Πιστεύω, λοιπόν, μαζί με τόν Δρα Odier, ότι ή τεχνική τής αναλύσεως ήμπορεί νά ύπηρετήση έπωφελώς τήν πίστι, άποκαλύπτοντας τά καλής ή κακής ποιότητος κίνητρα μέσα εις τήν πνευματική έξέλιξι τών ψυχών.

'Οφείλω όμως νά προσθέσω ότι τό θέμα μου φαίνεται περισσότερο περίπλοκο άπό ό,τι τό παρουσιάζει ό κ. Odier. 'Η διαστολή πού κάνει μεταξύ «άληθινών» και «ψεύτικων» αξιών, ήμπορεί νά διευκολύνη τήν συζήτησι, μου φαίνεται όμως πολύ «τεχνητή» έμπρός σέ ό,τι συμβαίνει πράγματι. Είναι άπλώς ένα σχήμα του νοϋ, μιá θεώρησις του πνεύματος. Σ τήν πραγματική ζωή, δέν θα συναντήσωμε ποτέ τά δύο πρόσωπα πού είδαμε πρό όλίγου νά ένσαρκώνουν μιá «καθαρή» κατάσταση σέ δύο

διαφορετικά άτομα. Τὰ βλέπομε, μάλ-
λον, ἔνσαρκωμένα, καὶ τὰ δύο ταυτό-
χρονα, στὸν καθένα ἀπὸ μᾶς.

Στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ ὑπάρχουν
πολλὰ γεγονότα, πολλές παρορμήσεις
καὶ ἐμπνεύσεις ποὺ ἀποδίδομε εἰς τὸν
Θεόν, ἐνῶ προέρχονται καὶ κατευθύνον-
ται ἀπὸ τὶς ὑποσυνείδητες λειτουργίες
μας, ποὺ ἢ πνευματικὴ περισυλλογὴ,
καθὼς καὶ ἢ τεχνικὴ τῆς ψυχολογικῆς
ἀναλύσεως ἡμπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ
ἀνακαλύψωμε.

Ἐπάρχουν ὅμως, ἐξ ἄλλου, καὶ οἱ ἄ-
ληθινές «παρεμβάσεις τοῦ Πνεύματος».
Αὐτὲς εἶναι, ποὺ ὀνομάζει «ἄξιες», ὁ
Δρ. Odier.

Τὸ γεγονὸς ὅτι ἕνας μαθητῆς τοῦ
Freud τὸ ἀναγνωρίζει τόσον ἀπροση-
μάτιστα, μοῦ φαίνεται σὰν σπουδαῖος
σταθμὸς στὴν ἱστορία τῆς ψυχανάλυσε-
ως. Γιὰ τὶς ἄξιες αὐτὲς ὀμιλεῖ μὲ σε-
βασμὸ ὁ κ. Odier. Μὲ τόσο σεβασμὸ
μάλιστα, ὥστε προσέχει, φυλάγεται νὰ
τὶς ἐγγίσῃ μὲ τὴν τεχνικὴν του.

Ἄς λάβωμε ἐμεῖς τὸ θάρρος νὰ τὸ
πράξωμε, καὶ θὰ διαπιστώσωμε τότε ὅ-
τι, ἀκόμη καὶ στὴν εἰλικρινέστερη, στὴν
αὐθεντικώτερη μεταστροφή, ἡμπορεῖ ἢ
ψυχανάλυσις νὰ προσδιορίσῃ τὶς νοητι-
κὲς λειτουργίες ποὺ τὴν κατευθύνουν.

Μὲ ἄλλους λόγους, ἀπὸ τεχνικῆς ἀ-
πόψεως, ὅλα παρουσιάζονται σὰν νοητι-
κὲς λειτουργίες, στὴν κλίμακα ὅμως τῆς
πίστεως διακρίνεται, πίσω ἀπὸ τὸ παιχί-
δι τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν ἢ μεγάλη μά-
χη μεταξὺ τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ. Οἱ
θεῖες δυνάμεις, καὶ οἱ διαβολικὲς ἀπὸ
τὸ ἄλλο μέρος, κατευθύνουν καὶ χρησι-
μοποιοῦν στὸν πόλεμο αὐτὸ τὶς νοητι-
κὲς λειτουργίες, σὰν δύο σκακιστὰί
ποὺ διασταυρῶνονται οἱ κινήσεις τους
καθὼς χρησιμοποιοῦν τὰ πιόνια τους.
Μὲ τὴν διαφορὰ, ὅτι ἐνῶ οἱ πραγματι-
κοὶ σκακιστὰί χρησιμοποιοῦν ὁ καθένας
τὰ ἰδικὰ του πιόνια, οἱ σκακιστὰί τοῦ
πνευματικοῦ πολέμου χρησιμοποιοῦν
καὶ οἱ δύο τὰ αὐτὰ πιόνια, κι' αὐτό, διό-
τι στὴν χοϊκὴ μας ὑπαρξίᾳ τὸ καλὸ καὶ
τὸ κακὸ ἀνακατεύονται σὲ κάθε μιά ἀ-
πὸ τὶς ψυχικὲς λειτουργίες μας.

Αὐτὸ ἀκριβῶς, ἀποτελεῖ τὸ γόνιμο
στοιχεῖο τῆς τεχνικῆς, ὅταν χρησιμοποιο-
ῖται γιὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πίστεως· ὅ-
τι μᾶς βοηθεῖ νὰ ξεσκεπάσωμε, ὀλοένα
μὲ μεγαλυτέρα ἀκριβεία, τὰ κακῆς ποι-
ότητος κίνητρα τῶν ἀνθρωπίνων πράξε-
ων, τὴν ἀλαζονείαν, τὴν ἐπιθετικότητα,
τὸν ἐγωϊσμό, τὴν ζηλοτυπία κλπ. ποὺ
ἔρχονται νὰ εἰσχωρήσουν καὶ στὶς εἰλι-
κρινέστερες ὁρμές τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν
ὑποταγὴν στὸν Θεὸν καὶ τὸ θέλημά Του.
Ἔτσι καθαρίζεται καὶ ἐξαγνίζεται
συνεχῶς ἢ πνευματικὴ ζωὴ, μὲ τὴν εἰ-
λικρινῆ στάσιν ἀπέναντι στὸν ἐαυτὸν μας
στὴν ὁποία μᾶς ὀδηγεῖ ἢ ψυχολογικὴ
ἀνάλυσις.

Στὸν κόσμον αὐτὸ ποὺ ζοῦμε, δὲν ὑ-
πάρχει ἀξία στὴν καθαρῇ, τὴν ἀμιγῇ
τῆς μορφῇ. Οἱ ψυχολογικὲς ὅμως λει-
τουργίες εἶναι δυνατόν νὰ συντελοῦν
ἀδιάκοπα στὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχε-
δίου τοῦ Θεοῦ, τῆς πνευματικῆς μοίρας
τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἡμποροῦν ἐπίσης
καὶ νὰ τὴν διαταράσσουν. Ὅπως ἀπέ-
δειξε ὁ Δρ. Stoeker, δὲν ὑπάρχουν μό-
νο κατώτερα ἔνστικτα στὸ ὑποσυνείδητο
τοῦ ἀνθρώπου, ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ ἔν-
στικτα εὐγενεῖα καὶ ἀνώτερα ποὺ κυ-
βερνοῦν τὰ «γρανάζια» τῆς ψυχῆς. Ἰ-
δουὶ π. χ. ἕνας ψυχίατρος ποὺ διεπίστω-
σε μιὰ θραεῖα περίπτωσιν ψυχασθενείας
σὲ μιάν ἀσθενῆ ποὺ πῆγε νὰ τὸν συμ-
βουλευθῇ. Τρομαγμένη, ἐκείνη, κατα-
φεύγει σὲ κάποιον ἄλλον ψυχίατρο, ὁ ὁ-
ποῖος, ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ εἶναι πιστὸς χρι-
στιανός, διέκρινε τὶς θρησκευτικὲς τά-
σεις καὶ ἐπιδιώξεις ποὺ ἦταν ἢ βασικὴ
ἀφορμὴ τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν τῆς
καὶ τὴν βοήθησε νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν
αἰτία τῆς νόσου τῆς. Ξαφνικά, τότε, ἢ
ψυχικὴ τῆς κατάθλιψις παρεχώρησε τὴ
θέσιν τῆς σὲ μιάν θαυμασίαν πνευματικὴν
εὐφορίαν. Ἔνοιωσε τέτοια χαρὰ, ὅταν
ἀνεκάλυψε ὅτι αὐτὸ ποὺ ζητοῦσε ἦταν
ἢ πίστις, καὶ ὅτι θρῆκε τὴν πίστι αὐτὴ
ποὺ ἀναζητοῦσε ἢ ψυχὴ τῆς, ὥστε κα-
τέληξε νὰ φθάσῃ σὲ ὅλες τὶς ὑπερβολὰς
μᾶς μανιακῆς πνευματικῆς ἐξάψεως.
Ἡ συμπεριφορὰ τῆς αὐτῆ ὑπῆρξε μάλ-
λον μιὰ καινούργια ἐκδήλωσις τῆς ψυ-

χασθeneίας της, παρά μία πραγματική θεραπεία, πράγμα που κατενόησε και η ίδια, όταν τέλειωσε η περίοδος της ψυχικής αυτής εξέτασης.

Της έμεινε έν τούτοις η θεβαιότης, ό-τι έξησε κάτι τό ουσιαστικό, παρά την «μάσκα» της άρρώστειας με την όποία έμφανίστηκε όλη αυτή η ιστορία. Καί γράφει ότι: «Η εϋφορία έπέρασε, όμως είμαι καλύτερα. Η εϋφορία έπέρασε, αλλά δέν μπορώ νά άρνηθώ τά γεγονότα. Άπέκτησα μιá έμπειρία καταπληκτική...».

Στήν κλίμακα, λοιπόν, του ψυχολογικού φαινομένου, πρόκειται άπλώς περι νοητικής λειτουργίας, στην όποία έξελίσσεται η δράσις της άμέσου αίτιότητος, σύμφωνα με τους νόμους της ύποβολής, της προεκτάσεως, της συμπυκνώσεως και του συμβολισμού. Στήν κλίμακα όμως της πίστεως, συλλαμβάνει κανείς τό νόημα του μηχανισμού αυτού, που είναι η πορεία της ανθρωπίνης μοίρας, τό πνευματικό δράμα του ανθρώπου.

Ό Frank Abauzit, αντίτασσει τόν άνθρωπο ως ήθικό πρόσωπο πρός τόν άνθρωπο ως «άτομο». Ένώ τό δεύτερο είναι έγωϊστικό και ένστικτώδες, τό πρώτο «ζητεί νά πραγματοποιήση τό ιδανικό του». Μόνο που, όπως άποδεικνύει ό Abauzit, «τό άτομο και τό ήθικό πρόσωπο είναι ένα πράγμα». Για νά θλαστήση τό ήθικό πρόσωπο, τό άτομο δηλαδή «που μετεστράφη», πρέπει νά ύπάρχη κάποιο άτομο έγωϊστικό και ένστικτώδες, που νά παραμένη τό άπαράιτητο και σταθερό σιμόνι του. Δέν ύπάρχει, στόν κόσμο αυτό που ζούμε, τό άμιγές ήθικό πρόσωπο.

Αυτή η σχέση, πρέπει νομίζω νά τεθή ως συμπλήρωμα στην θεωρία των «λειτουργιών» και των «άξιων» του Δρος Odier, διότι, άν και οί λειτουργίες αυτές φαίνονται, κατά κάποιον τρόπο, σαν άρνησις των άξιων, παραμένουν όμως πάντοτε όργανά τους. Χρειάζεται μιá συνεχής μεταστροφή, μιá διαρκής μετάνοια, για νά στερεωθούν οί άξίες, χωρίς όμως ποτέ νά κα-

τορθώνουν, στο διάστημα της έπιγείου ζωής, νά απαλλαγούν από την επίδρασι των λειτουργιών, που τις ύπηρετούν και συνάμα τις εξασθενίζουν...

Δύο θεολόγοι, ό ένας καθολικός, και ό άλλος διαμαρτυρόμενος, μου έκαμαν, σχεδόν ταυτόχρονα την έξής παρατήρησι: Έπειδή έξεδήλωνα τη χαρά μου για τις θεραπείες που διεπίστωνα, ήθικες και σωματικές, με την έφαρμογή πνευματικών μεθόδων, έφοβόυντο δικαίως μήπως οί μαρτυρίες αυτές προκαλέσουν στούς άναγνώστες μου ούτοπιστικές έλπίδες. Είναι αλήθεια, ότι και οί πιστότεροι χριστιανοί δέν είναι ποτέ άπηλλαγμένοι, στην γήν έπάνω, ούτε από τά θάσσανα, ούτε από την άμαρτία. «Όσον άποφασιστικές και άν είναι μερικές νίκες που είναι δυνατόν νά έπιτύχουν με την βοήθεια της πίστεως, δέν απαλλάσσονται ποτέ από την ανάγκη του πνευματικού άγώνος και των θασάνων και θλίψεων που συνεχώς έπαναλαμβάνονται.

* * *

Την έποχή αυτή άκριβώς, ήλθε νά με έπισκεφθή μιá άσθενής που χάρις στην μεταστροφή της είχε θεραπευθή από μιá μακροχρόνιο νεύρωσι από την όποία ύπέφερε.

Έπί όλόκληρα χρόνια, είχε άσκήσει ένα πνευματικό έργο άρκετά γόνιμο, με τό νά διακηρύττη την δύναμι του Χριστού, της όποίας είχε δοκιμάσει στόν έαυτό της την εύεργετική επίδρασι. Με την μαρτυρία της αυτή, είχε βοηθήσει πολλούς νά δοκιμάσουν και στόν ίδιον τό έαυτόν τους την θεραπευτική ένέργεια της δυνάμεως αυτής.

Όλη αυτή η πνευματική δραστηριότης είχε συντελέσει άσφαλώς στην διατήρησι μιáς ψυχικής εϋφορίας, η όποία κρατούσε άναποκάλυπτα στη συνείδησί της πολλά προβλήματα που δέν είχαν άκόμη θρη μες στην καρδιά της τη λύσι τους. Όπότε, μιá ήμέρα, της συνέστησε ό ίατρος άπόλυτη άνάπαυσι. «Όταν θρέθηκε, λοιπόν, μόνη με τόν έαυ-

τό της, ανέκαλυψε με φρίκη ότι πολλές νοσηρές και ένοχες τάσεις που ένόμιζε ότι είχαν κατασταλή όριστικά, στην πραγματικότητα είχαν άπλως παραμερισθί, για ένα διάστημα.

Είναι εύκολο νά μαντεύση κανείς την ταραχή στην όποία έβύθησε τή γυναίκα αυτή μιά τέτοια άπογοήτευσις. Ξαναγύρισε πάλι ή κατάθλιξις, πιό άπελπιστική τήν φορά αυτή. "Ήταν πλάνη, λοιπόν, ή μαρτυρία για τήν θεραπεία της που είχε διαλαλήσει; Τό ξαναγύρισμα στην παλιά της κατάθλιψι, δέν θά έσπερνε τήν άμφιβολία στις ψυχές που είχαν άκούσει τή μαρτυρία της, αλλά και σ' αυτήν τήν ίδια;

"Ερχόμεθα έδω νά θίξωμε ένα πολύ λεπτό ζήτημα, τό θέμα δηλαδή της συμμετοχής, του «ποσοστου» του άπολύτου άφ' ενός, και του σχετικού άφ' έτέρου, που ύπάρχει στις νίκες που κατορθώνονται διά της πίστewς. Καμμία νίκη δέν είναι άπολύτως όριστική, ώστε νά μās προστατεύη άπο τήν επάνοδο της άμαρτίας, άπο τήν άμφιβολία ή τά θάσσανα. Θά πρέπη, μήπως, νά συμπεράνωμε, άπο τό γεγονός αυτό, ότι οι νίκες αυτές είναι άπλές αυταπάτες; "Ασφαλώς όχι, διότι, όταν ακριβώς πιστεύωμε στον πλήρη και όλοκληρωτικό χαρακτήρα τους, φθάνωμε στην περιοχή εκείνη όπου δέν ύπάρχουν διαβαθμίσεις εις τήν πληρότητα της χάριτος. «"Η άπόδειξις της θείας δυνάμewς, που μās παρέχουν τά θεραπευτικά θαύματα του Σωτήρος, ίσχυει τό ίδιο και για μās», λέγει ό Δρ. Henri Bon, «άπευθύνεται άμέσως, περισσότερο στην διάνοιά μας, και έπιδρά μάλλον έμμέσως στην μεταστροφή της καρδιάς».

Στήν ίδια τή ζωή του Κυρίου, παρατηρείται αυτή ή δραματική αντίφασις μεταξύ της θριαμβευτικής σειράς των θαυμάτων της Γαλιλαίας, και της τραγικής σιωπής και μοναξιάς του Γολγοθα... "Υστερα άπο τήν θεική άπόδειξι, τήν άποκάλυψι της θεότητας με τήν έπιτυχία του θαύματος, έρχεται, θά ήμπορούσε νά ειπεί κανείς, ή άπόδειξις της θεικής δυνάμewς μες στην «άποτυχία» τήν ίδια. Παράδοξη άπόδειξις, πόσο δ-

μως πιό μεγάλη, και πιό άπόλυτη, παρά τον φαινομενικό χαρακτήρα της σχετικότητας...

Στήν κλίμακα της ανθρωπίνης μας λογικής, παρουσιάζονται όλα αντίφατικά, διότι τό πνεύμα μας είναι πολύ περιωρισμένο για νά μporή ταυτόχρονα νά συλλάβη τό σχετικό και τό άπόλυτο. Για τον λόγο αυτό, διαπιστώνωμε, έναλλάξ, τήν δύναμι του Πνεύματος, που εκδηλώνεται στις άποφασιστικές νίκες μας, και τό γεγονός, τό άκόμη σπουδαιότερο, ότι χρειάζεται νά διατηρήσωμε πάση θυσία τήν πίστι μας, έστω και όταν βλέπωμε νά καταρρέουν οι γήινες έλπίδες και προσδοκίες μας.

* * *

Δέν είχα άλλο μήνυμα, νά μεταδώσω στην άσθενή μου, άπο αυτό του μου προσέφεραν οι δύο θεολόγοι που άνέφερα προηγουμένως. Στον κόσμο αυτόν τον γήινο, στον όποιο ζούμε, ή «ήρα» είναι πάντοτε ανακατεμένη με τον «σίτον». Τό Ευαγγέλιο μās τό λέγει αυτό καθαρά. "Η άρρωστή μου είχε δοκιμάσει μιά μεγάλη θρησκευτική έμπειρία, κατά τον χρόνο της θαυμαστής θεραπείας της' ήμπορούσε τώρα, νά εκδηλώση στον Θεό τήν εύγνωμοσύνη της, διαφυλάσσοντας τήν πίστι της σ' Αυτόν, στις σκοτεινές ήμέρες της πνευματικής της ζωής. Σήμερα, που έχει περάσει άπο τό στάδιο αυτό της μεγάλης δοκιμασίας της, ή βοήθειά της προς τους συνανθρώπους θά πρέπη ασφαλώς νά είναι περισσότερο μεγάλη και άποτελεσματική. Πρέπει όμως νά θυμάται πάντα τον κίνδυνο που διέτρεξε νά άνακοπή ή πνευματική της εξέλιξις λόγω της ικανοποίησης στην όποία ήμπορεί νά μās ρίξη ή ίδια μας ή νίκη.

Συνειδητοποιούντες τό κάθε τι που μένει άκόμη μέσα μας «άμετανόητο», κάθε τι που παραμένει άκόμη στο στάδιο της ένστικτώδους και έγώιστικής νοητικής λειτουργίας μας, βοηθούμε τό «ήθικό» μας πρόσωπο νά άποκτήση μιά καινούργια έμπειρία, που τό έξαγνίζει και τό καθαίρει.

PAUL TOURNIER

ΑΚΤΙΝΕΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1968

ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΑΓΧΟΣ ΩΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Σύμπτωμα ψυχικής ασθeneίας αποτελεί ο πυρετός της αμφιβολίας, ο οποίος πολλάκις προσβάλλει τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν εἰς διαφόρους περιπτώσεις ἀνθρώπων, καὶ δὴ καὶ νέων, μίαν ἀπότομον ἐναλλαγὴν τῆς συναισθηματικῆς των καταστάσεως.

Ἡ ἐκδήλωσις αὕτη ἀποτελεῖ συχνὸν ψυχολογικὸν φαινόμενον τῆς ἐποχῆς μας. Αἱ ἀπότομοι καὶ ἐκ περιτροπῆς ψυχικαὶ μεταπτώσεις τῶν ἀτόμων, ὡς αὐταὶ ἐκφράζονται πολλάκις ὡς μορφαὶ εἰς τὴν σύγχρονον τέχνην, ἢ ὡς ἐκδηλώσεις τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἠθικοθηρσκευτικοῦ βίου, ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητον κριτήριον τῆς πνευματικότητος τῶν καιρῶν μας.

Ἄλλ' εἰς τὴν νευρωτικὴν ἐποχὴν μας δὲν εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνωμεν τοιαύτας ψυχικὰς καταστάσεις, τόσον εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, ὅσον καὶ εἰς τὸ περιβάλλον μας. Ὡρισμένα καταθλιπτικὰ ἐπιδράσεις τῶν συνθηκῶν τῆς συγχρόνου ζωῆς ὠθοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν τάσιν μονώσεως, εἰς μίαν γενικὴν ἐσωτερικὴν κατάπτωσιν καὶ ἀπόγνωσιν. Ἡ ψυχικὴ αὕτη κατάστασις καταθλίψεως, ἀνησυχίας καὶ ἀβεβαιότητος ἑνὸς ἀνθρώπου, διὰ τὸ παρὸν ἢ τὸ μέλλον, καλεῖται ἄγχος. Ἡ ἀγχώδης ψυχικὴ κατάσταση εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν ἐν γένει ρυθμὸν βιώσεως ἐκάστης ἐποχῆς. Σήμερον ὅμως, ὅποτε ὅλαι αἱ ἐργασίαι ἐπιφέρουν μεγαλύτεραν κόπωσιν, δημιουργοῦν θαρρατάτας εὐθύνας καὶ μειῶνουν κατὰ πολὺ τὰς ὥρας ἀναπαύσεως τῶν ἐργαζομένων, εἶναι ἀναπόφευκτος μία μικρὰ νευρικὴ ἔντασις ἀνάλογος πρὸς τὸν πυρετώδη ρυθμὸν τῆς ζωῆς. Ὅταν ὅμως ἡ ἔκτακτος αὕτη κατάσταση ὑπερβῆ τὰ ὅρια, τότε πλέον ἔχομεν μίαν παθολογικὴν κατάστασιν.

Ἐκτὸς τῶν πλέον ἐμφανῶν αἰτίων τοῦ ἄγχους, ὑφίστανται καὶ ἕτερα θαυότερα ψυχολογικὰ αἷτια.

Γενικῶς, ὅταν τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸ ἄγχος, ἀφοροῦν εἰς ἓν μόνον πρόσωπον, τὸ ὑποκείμενον τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης, λέγονται ἀτομικὰ αἷτια. Ὅταν ἀφοροῦν εἰς ἄλλα πρόσωπα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ὑποκειμένου, δηλαδὴ τῆς οἰκογενείας του ἢ τοῦ εὐρυτέρου κοινωνικοῦ κύκλου, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει, εἰς πρόσωπα μιᾶς κοινότητος ἐχούσης σχέσιν πρὸς τὸ ὑποκείμενον, τότε τὰ αἷτια λέγονται κοινωνικὰ. Ἐὰν ἔχωμεν θαυότερα, ἦτοι ἀνήκοντα εἰς τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ ὑποκειμένου αἷτια ἢ προερχόμενα ἐκ διαταραχῶν ὠρισμένων ὀργανικῶν λειτουργιῶν, τὰ ὀνομάζομεν ἐνδογενῆ, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει ἐξωγενῆ αἷτια. Τέλος, θάσει τῆς οὐσίας τῶν γενεσιουργῶν αἰτίων τοῦ ἄγχους, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰς δύο βασικὰς του μορφὰς: α) Τὸ ἄγχος δι' ἐπιβίωσιν καὶ β) Τὸ ἄγχος δι' ἀναγνώρισιν καὶ ἐπιβολὴν.

Ἐξετάζοντες τὰς διαφόρους μορφὰς ψυχικῆς ἀγχώδους καταστάσεως εἰς τὰς ἡμέρας μας, πρέπει νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὴν ἐν γένει πνευματικὴν κατάστασιν τῆς ἐποχῆς μας, ἐντὸς τῆς ὁποίας διαμορφοῦνται αἱ ψυχαὶ καὶ συντίθενται εἰς ὠλοκληρωμένα πνευματικὰ σύνολα. Πρέπει νὰ ἐκτιμησωμεν ὀλοκληρον τὴν συναισθηματικὴν ἱστορίαν μιᾶς ὑπάρξεως, ἐν συναρτήσει πάντοτε πρὸς τὸν βίον τῆς κοινότητος. Ἄλλὰ σήμερον, ἐντὸς μιᾶς ἀγχώδους κοινωνικῆς ἀτμοσφαιρας, ἴσως εἶναι ἰδιαζόντως δυσχερὲς τὸ ἐγχεῖρημα τοῦτο, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, διότι πιθανὸν ἐν πολλοῖς νὰ ὑπάρχη ταυτισμὸς ἐρευνητοῦ καὶ ὑποκειμένου ἐρεύνης. Γενικῶς τὸ πρόβλημα τοῦ συγχρόνου ἄγχους, ἱ-

διαιτέρως μεταξύ τῶν νέων, υφίσταται ὑπὸ δύο ἐπόψεις: α) Τῆς διαγνώσεως, ὡς ἔργου τῆς ψυχολογίας καὶ β) Τῆς θεραπείας, ὡς ἔργου τῆς Παιδαγωγικῆς.

Ι. ΤΟ ΑΓΧΟΣ ΔΙ' ΕΠΙΒΙΩΣΙΝ

α) *Εἰς τὴν μεγάλην ἱστορικὴν καμπήν.*

Ὁ εἰκοστὸς αἰὼν φέρει δικαίως τὴν προσωνυμίαν «αἰὼν ἄγχους». Μία τοιαύτη ἐποχὴ ψυχικοῦ ἄγχους θὰ ἐδημιουργήθῃ ἀπαραιτήτως κατ' ἀνάλογον τρόπον. Ἡ μεταφυσικὴ τῆς δομῆς θὰ εἶναι ἀγχώδους συνθέσεως. Ὅντως, ὡς φιλοσοφικὴ σκέψις τοῦ παρελθόντος ἐχρησίμευσεν ἢ ἄρνησις. Μία μηδενιστικὴ θεώρησις τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸν αἰῶνα μας. Ἡ ἀντικοινωνικὴ κοσμοθεωρία τῆς ἰσχυρᾶς βουλήσεως, ὡς δυνάμεως δημιουργούσης τὸν «ὑπεράνθρωπον» (Wille zu Macht), ἐνέκρωσε τὰς βαθυτέρας διαπροσωπικὰς σχέσεις.

Φιλόσοφοι, ὡς ὁ Schopenhauer, ὁ Nietzsche, ὁ Feuerbach καὶ ὁ Stirner, ὠραματίσθησαν ἓνα νέον, ἰδιαιτέρον κόσμον. Ἡ φιλοσοφικὴ τῶν σκέψις συνέθεσεν ἔργον, ἐν πολλοῖς παράδοξον καὶ ἀκατανόητον. Τὸ πνεῦμα τῶν ὤδευσε πρὸς τὴν μόνωσιν, πέραν τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας, καὶ ἐθεμελίωσε θεωρητικῶς τὸν αἰῶνα μας. Διὰ τὸν Feuerbach «ὁ Θεὸς δὲν ἦτο παρὰ εἰς μῦθος». Τὸ πᾶν ἦτο ὁ ἄνθρωπος. Ἐγράφε σχετικῶς: «Ὁ Θεὸς ὑπῆρξε ἡ πρώτη μου σκέψις, τὸ δίκαιον ἢ δευτέρα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἡ τρίτη καὶ τελευταία». Τὰ αὐτὰ θὰ ἀναφέρῃ θραδύτερον ὁ Pléchanon, ἰδρυτῆς τοῦ ρωσικοῦ μαρξισμού. Ὁ Feuerbach, θεμελιωτῆς τοῦ ὕλισμου, ὤθησε σημαντικῶς τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν τοῦ Marx καὶ τοῦ Engels, οἵτινες συνέβαλον ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν περαιτέρω σύνθεσιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν. Ὁραματίζετο τὴν καμπὴν τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία θὰ ἀπετέλει τὴν στιγμὴν τῆς συνειδητοποιήσεως

ἐκ μέρους τῆς ἀνθρωπότητος τῆς ἰδέας, ὅτι «ὁ μόνος Θεὸς τῆς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Homo homini Deus!» Ἡ σκέψις του συνήνησε τὴν προφητικὴν διορατικότητά τοῦ Max Stirner, ὅστις διεκήρυξε: «ego mihi deus»⁽¹⁾.

Ἄλλ' εὐρισκόμεθα ἤδη ἐγγύς τῆς μεγάλης ἱστορικῆς καμπῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς ὁ Nietzsche γράφει, ὁ «ὑπεράνθρωπος» θὰ ἀντικρύσῃ τὰς τελευταίας ἀναλαμπὰς τοῦ δύνοντος ἡλίου, ὁ ὁποῖος φωτίζει καὶ πυρπολεῖ ἀκόμη τὸ στερέωμα τῆς ὑπάρξεώς μας. «Εἶμαι μόνος, λέγει, καὶ τὸ ἐπιθυμῶ. Μόνος ὑπὸ τὸν ὀλόφωτον οὐρανὸν καὶ τὴν ἀπέραντον θάλασσαν»⁽²⁾.

Εἰς τὸ βασίλειον τῆς μονώσεως τῆς ἢ θεοποιηθεῖσα ἀνθρωπίνῃ ὑπαρξίς ὑπεδέχθη τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα ὑπὸ τὰς ἰαχάς: «εἴμεθα οἱ δολοφόνοι τοῦ Θεοῦ». Ὑπὸ τὰς ἰδίας ἰαχάς κατέστη μετ' ὀλίγον καὶ δολοφόνος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐν τούτοις, ὅμως, ὁ αἰὼν μας εἰσηλθε μέσα εἰς μίαν παράδοξον ἡρεμίαν ἢ ὁποία, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπετέλει προμῆνυμα εὐημερίας καὶ ἐξελίξεως. Ὑπὸ τὴν φαινομενικὴν ὅμως ταύτην γαλήνην συνωθοῦντο κοσμογονικαὶ δυνάμεις ἀντικρουόμεναι, ρεύματα φιλοσοφικὰ καὶ κοσμοθεωρία ἀνατρεπτικαί, αἱ ὁποῖαι μετ' ὀλίγον ἐξεχύθησαν δαιμονιωδῶς ὡς πνεύματα τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς λάθρα πυρακτωμένη ἐκ κρατῆρος ἡφαιστείου, καὶ ἐσάρωσαν τὸ πρόσωπον τῆς ὑψηλοῦ καὶ τοῦ προσέδσαν τραγικότητα βιθλικῆς καταστροφῆς.

Ἡ πικρία ἐκ τῆς τραγικῆς ἐμπειρίας τοῦ προσφάτου παρελθόντος ἀπετέλεσε τὸ κύριον αἶσθημα τοῦ συγχρόνου κόσμου. Ἡ κοινωνία μας, ἀσθενὴς ἐκ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν μίαν φοβερὰν καὶ ἐξουθενωτικὴν δοκιμασίαν, παρακολουθεῖ εἰσέτι σήμερον ἓνα νέον, ἐν πολλοῖς ἀφανῆ,

(1) «Der Einzige und sein Eigentum», 1845.

(2) «Also sprach Zarathoustra», 1886. Πρὸβλ. Henri de Lubac, Le drame de l'humanisme athée, Paris 1965, p. 22 κ. ἐ.

τὸν ψυχρὸν πόλεμον τῶν τριῶν ὑπερδυναμῶν.

Εἰς μίαν καὶ μόνην γενεάν ὁ πόνος ἐδίδαξε τὰς πλέον θεμελιώδεις ἀληθείας. Ἀπετέλεσε μέχρι σήμερον ἐκπαιδευτήριον, ὅπου ὁ σύγχρονος κόσμος ἐδιδάχθη, πῶς εἰς νέος πόλεμος ὑπὸ τὰς σημερινὰς κοινωνικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἐξελίξεις θὰ ἀπετέλει μίαν ἀπόπειραν ἐκμηδενίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους⁽³⁾. Ἀχανεῖς πολιτεῖαι μεταβληθεῖσαι εἰς ἐρείπια ἀπετέλεσαν τὸ θεμέλιον τῶν νέων κοινωνιῶν. Καὶ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, κληρονόμος τοῦ «ὑπερανθρώπου», νομᾶς περιπλανώμενος ἄνευ πνευματικῆς ἐστίας γαλήνης καὶ ἡρεμίας, ὁδοιπορεῖ διὰ τῆς αὐχμηρᾶς ἐρήμου τοῦ συγχρόνου πνευματικοῦ ἄγχους. Προβάλλει μετ' ἐπιτάσεως τὴν αὐτοδυναμίαν του, μαρτυρῶν αὐτως ἔλλειψιν πίστεως, συναίσθησιν ἀδυναμίας καὶ ἀβεβαιότητος.

Αἱ ἀνάγκαι τοῦ πολέμου ἔδωσαν ταχυτάτην ὥθησιν εἰς τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ἐρευνηταὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὡς ὁ Hahn, ὁ Fermi, ὁ Einstein καὶ ὁ Heisenberg, ἐπέτυχον ἐκπληκτικὰς ἐφευρέσεις. Ἡ μεγαλειώδης ἐποποιία τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως, ἡ ὁποία ἤρχισε μὲ τὴν εἴσοδον τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος καὶ συνεχίζεται εἰς τὰς ἡμέρας μας ἀποκορυφουμένη διὰ τῆς κατακτῆσεως τοῦ διαστήματος, ἐπέσυρε τὸν θαυμασμόν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄλλ' ἢ πρόσφατος τραγικὴ ἐμπειρία ἐδίδαξε τὴν ἐπιφύλαξιν, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀβεβαιότητα. Ἡ ἀνάμνησις τρομακτικῶν γεγονότων, ὡς ἡ ρίψις τῆς ἀτομοβόμβας τὴν 8ην Αὐγούστου 1945 εἰς Χιροσίμα καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς Ναγκασακί, ἐντείνει καθημερινῶς τὸ ψυχικὸν ἄγχος εἰς τὰς κοινωνίας, τὸ ὁποῖον ἀποκορυφούται εἰς κρισίμους στιγμὰς νεφώσεως τοῦ διεθνοῦς ὀρίζοντος.

β) Ἀτομικὰ αἷτια.

Πλεῖστα ἀτομικὰ καὶ κοινωνικὰ αἷτια

(3) Πρὸς. Α. Toynbee, *Guerre et civilisation*, Paris 1964, p. 22.

συμβάλλουν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ δι' ἐπιβίωσιν ἄγχους. Ἐν βασικὸν αἷτιον εἶναι ἡ ἀνησυχία εἰς τὰς ἡμέρας μας διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας, ἥτις κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν κατέστη τὸ πλέον πολῦτιμον ἀγαθόν. Ἡ εὐρεία ἐξάπλωσις τῶν διαφόρων γνωστῶν ἀνιάτων νόσων καὶ τὰ καθ' ἐκάστην πληθυνόμενα, ἔνεκα τῆς τεχνικῆς προόδου, ἀτυχήματα ἔχουν δημιουργήσει ἐν αἰσθημα ἀνασφαλείας τῆς ζωῆς. Σήμερον ὁ ἄνθρωπος, ὑπὸ τὸ κράτος συνεχοῦς ἐκνευρισμοῦ, ἔχει τὴν αἰσθησιν μιᾶς διαρκοῦς ἀπειλῆς ἀκόμη καὶ ἐντὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἐθεωρεῖτο λιμὴν ἡρεμίας καὶ γαλήνης. Ἡ οὕτω διαμορφουμένη ψυχικὴ κατάστασις καταπτώσεως, ἐκδηλουμένη διὰ γενικῆς δυσθυμίας, ἐριστικῆς διαθέσεως, νευρικότητος καὶ αὐπνίας, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ νευροφυτικοῦ συστήματος καὶ ἄγει εἰς διαφόρους νευροψυχικὰς παθήσεις. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποκτᾷ ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐκ τῆς γενικῆς διαπιστώσεως τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ὅτι ὅλαι αἱ ἀσθένειαι δυνατὸν νὰ ἀποδοθοῦν εἰς ἐν ἀρχικὸν ψυχολογικὸν αἷτιον. Συγκεκριμένως ὁ ὕφηγῆτης τῆς Ψυχιατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βαρκελώνης, Χοσέ Φερρέρ Χομπραβέλλα, ἔγραφε διὰ τὸν καρκίνον, ὅτι εἶναι περισσότερο διαδεδομένος εἰς τὰς πλέον ἀνεπτυγμένας κοινωνίας, δηλαδὴ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ὑποβάλλονται κυρίως εἰς ψυχικὴν κόπωση, καὶ ἐξαντλοῦνται νευρικῶς. Οὕτω, καθημερινῶς τὸ αἶσθημα ἀνασφαλείας τῆς ζωῆς αὐξάνει.

Ἐτερον αἷτιον ἀποτελεῖ τὸ οικονομικὸν πρόβλημα, ὡς τοῦτο διεμορφώθη εἰς τὰς ἡμέρας μας. Μετὰ τὴν καταστρεπτικὴν λαίλαπα τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου, ἐπηκολούθησεν ὁ γνωστός ὄργανισμός τῆς ἀνορθώσεως. Ἡ τάσις εὐκόλου πλουτισμοῦ καὶ δημιουργίας συγχρόνων ὄρων ἀνέσεως ὀφείλεται σήμερον εἰς τὴν μεταπολεμικὴν νοσοτροπίαν. Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν δημιουργηθεῖσαν ἀτμόσφαιραν ἀβεβαιότητος περὶ τοῦ μέλλοντος, πρέπει νὰ ὑ-

πογραμμίσωμεν τὴν ὑπερβολικὴν τάσιν πρὸς ἀποθησαύριον ἀγαθῶν.

Δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἀναφέρωμεν ἕν πληθὸς προβλημάτων ἀφορώντων εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, ὡς τὰ προβλήματα ἠθικῆς φύσεως, τὴν κρίσιν τοῦ ἐπαγγελματικῆς προσανατολισμοῦ διὰ τοὺς νέους, τὰ γνωστὰ προβλήματα συνειδήσεως ἢ τὴν ἀποκαλουμένην «σύγκρουσιν καθήκοντων».

Πάντα τ' ἀνωτέρω δημιουργοῦν ἕνα κόσμον ἀμφιβολιῶν, ἕνα προσωπικὸν ἀπόκρυφον δρᾶμα.

γ) Κοινωνικά αἷτια.

Κυρίως πρέπει νὰ ὑπογραμμίσωμεν ἐνταῦθα ἕνα ἄλλον παράγοντα, ὅστις κατέστη σήμερον ἀκανθῶδες δυσεπίλυτον πρόβλημα. Πρόκειται περὶ τῆς οἰκογενείας. Ἡ ἐν ἀποσυνθέσει σύγχρονος οἰκογένεια δημιουργεῖ, ἰδίᾳ διὰ τοὺς νέους, ἕν ἀγχώδες δίλημμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἡ περαιτέρω εὐτυχία των. Τὸ ναυάγιον τοῦ συγχρόνου γάμου, ἡ δυσαρμονία τῶν συζυγικῶν σχέσεων, τὸ διαζύγιον, τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας, ἡ ἠθικὴ πρόοδος τῶν τέκνων, ἡ ἐπαγγελματικὴ των ἀποκατάστασις ἢ ἡ οἰκογενειακὴ ἀποκατάστασις τῶν θηλέων, καὶ πληθὸς ἄλλων ὀξυτάτων προβλημάτων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας, συνθέτουν μίαν ἀγχώδη ψυχικὴν κατάστασιν ἀφορώσαν εἰς τὴν πλέον ἄνθρωπιν καὶ φυσιολογικὴν ἔποψιν τῆς ἐπιβιώσεως. Τέλος, ὠρισμένα προβλήματα σχέσεων διαπροσωπικῆς συναλλαγῆς ἢ κοινωνικῆς προσαρμογῆς ἀποτελοῦν αἷτια ἡσσοнос σημασίας.

II. ΤΟ ΑΓΧΟΣ

ΔΙ' ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙΒΟΛΗΝ

Ὁ ἄνθρωπος θίος θασίζεται ἐπὶ ὠρισμένων ἐμφύτων βιολογικῶν καὶ κοινωνικῶν ὁρμῶν, αἱ ὁποῖαι κατευθύνουν καὶ ὠθοῦν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν εἰς τὴν πραγματάσιν τοῦ προορισμοῦ τῆς.

Μία μεγίστη σπουδαιότητος διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἰδίᾳ τὸν ἄνδρα, ἔμφυτος

κοινωνικὴ ὁρμὴ εἶναι ἡ πρὸς ἐπιβολὴν καὶ ἀναγνώρισιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀξίας ὑπὸ τῆς κοινότητος⁽⁴⁾.

Εἰς τὴν σύγχρονον ὁμως κοινωνίαν, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς γενικῆς μηχανοποιήσεως καὶ τῆς μαζικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν διαφόρων προβλημάτων, ἡ κοινωνικὴ αὕτη ὁρμὴ τείνει καθ' ἐκάστην νὰ ἀπολέσῃ τὴν φυσιολογικὴν τῆς διεξόδου. Ἡ δημιουργὸς πρωτοβουλία ἔχει ἐκλείπει. Ἐπῆλθε μεγίστη αὔξησις τῆς πλήξεως καὶ τῆς ἀνίας. Ὁ φυσιολογικὸς χρόνος θιώσεως ἐξομοιοῦται πρὸς τὸν ρυθμὸν τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἐπιφέρων οὕτω διαφόρους φυσιολογικὰς ἀλλοιώσεις καὶ παθήσεις, ὡς εἶναι αἱ ταχυπαλμῖαι, ἡ ὑπέρτασις, οἱ ἱλιγγοί, ἡ πνευματικὴ ὑπερκόπωσις καὶ τὸ καρδιακὸν ἔμφραγμα.

Ἡ χαρὰ, τὴν ὁποῖαν παρεῖχε μία περιπετειώδης ἀπρόοπτος εὐκαιρία, ὡς κίνητρον δράσεως, ἀποτελεῖ ρομαντικὴν ἀνάμνησιν. Ἡ ἐξειδίκευσις καὶ ἡ μονομέρεια, τόσον ὡς θασικαὶ ἀρχαὶ τῆς συγχρόνου ἀγωγῆς, ὅσον καὶ ὡς πρακτικαὶ μέθοδοι θιώσεως, ἐδημιούργησαν τὴν κόλασιν τῆς ὁμοιομορφίας εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν. Φυσικὸν ἦτο ἐκ τῆς οὕτω διαμορφώσεως ψυχικῶν κοινωνικῆς ἀτμοσφαιρας τῆς ἐποχῆς μας νὰ προκύψῃ ἀντίδρασις καὶ μάλιστα ἐκ τῆς νέας γενεᾶς. Ἄλλ' ἡ ἀντίδρασις αὕτη, μὴ δυναμένη νὰ ἐπιφέρῃ ἐξισορρόπησιν, ἐξετράπη καὶ ἔλαθε μορφήν διαλυτικῶν τάσεων. Διεμόρφωσε τὴν ὑφισταμένην καὶ ποικιλοτρόπως ἐκδηλουμένην σήμερον ἀρνητικὴν φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς.

Οἱ νέοι, ὡς εἶναι φυσικόν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραμείνουν εἰς τὴν τυφλὴν ἐπανάληψιν. Ἐπιδιώκουν νέας ἰδέας πλέον πρωτοτύπου καὶ ρηξικελεύθους. Ἐπιδιώκουν μίαν ζωὴν πλέον ἐλκυστικὴν⁽⁵⁾. Ὁ ἀγὼν των διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς αὐτονομίας καὶ διὰ τὴν ἀπελευ-

(4) Πρὸβλ. Κ. Σπετσιέρη, Ἡ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, Ἀθήναι 1960, σελ. 37.

(5) Πρὸβλ. Ἀρ. Ἀσπιώτη, Ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, Ἀθήναι 1967, σελ. 40 κ. ἔ.

θέρωσιν ἀπὸ τὴν μηχανοκρατίαν εἶναι συνεχῆς.

Ἡ φυσιολογικὴ ὁμῶς ὁρμὴ πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ ἀτόμου ἔλαθε τὴν ἀντικοινωνικὴν ὁδὸν τῆς μονώσεως, μετεβλήθη εἰς ἓν ἐγωκεντρικὸν πάθος φιλαρεσκείας. Τὸ φοβερὸν αὐτὸ πάθος, ἡ ἐπιθυμία δηλαδὴ νὰ ἐπιζήσῃ ἡ μνήμη μας, ἐάν εἶναι δυνατὸν διὰ τῆς λήθης τῶν ἄλλων, εἶναι μία πνευματικὴ πείνα καὶ μία δίψα ἀκόρεστος διὰ τὴν ἀθανασίαν. Δὲν εἶναι ἡ ἀπλὴ οἴησις, ἡ ὁποία προξενεῖ τὸ ἄγχος, ἀλλ' ὁ τρόμος τῆς ἐκμηδενίσεως⁽⁶⁾.

Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἐπιβολῆς διεξάγεται διὰ παντὸς μέσου. Ἐπιδιώκεται πρωτίστως ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὰ «στερεότυπα» τοῦ παρελθόντος εἰς τὸν καλλιτεχνικὸν καὶ ἠθικοθρησκευτικὸν βίον. Ἡ φυσικὴ τάσις πρὸς ἀναγνώρισιν μετεβλήθη εἰς τραγικὸν ἄγχος ὑστεροφημίας, εἰς πάθος ἐπιτυχίας, μιᾶς ταχυτάτης ἐξελιξέως ἀποκλειστικῶς ἀτομικῆς, λαμπρᾶς, ἀλλ' ὁμῶς ἀνωδύνου. Τὰ ὑψηλά συναισθηματὰ τῆς ὑπερατομικῆς θιώσεως ἐξέλιπον. Παρατηρεῖται μία μείωσις τοῦ αὐτοσυναισθήματος. Τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῆς συγχρόνου γενεᾶς εἶναι ἀνώριμοι προσωπικότερες ζωῶσι εἰς ἓνα κόσμον φαντασιώσεων, ὅπου ἀπουσιάζει ὁ ρεαλισμός. Ἐπιδιώκοντες πάση θυσίᾳ τὴν ἀναγνώρισιν μιᾶς φανταστικῆς τῶν ἀξίας, ἐπιτυγχάνουν τὴν ἐκδήλωσιν ἑνὸς αἰσθήματος ἀνασφαλείας. Σὺν τῷ χρόνῳ δημιουργεῖται ἓν συναίσθημα κατωτερότητος τὸ ὁποῖον αὐτομάτως ὠθεῖ εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ ὑφισταμένου κενοῦ. Ἐνίοτε ἐπιτυγχάνεται μία ἐξισορρόπησις, τὰς περισσότερας ὁμῶς φορὰς ἔχομεν μίαν ὑποσυνείδητον φυγὴν εἰς νευρωτικὰ καταστάσεις ἄγχους⁽⁷⁾. Ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας θὰ ἔπρεπε ἡ κοινότης νὰ σπεύσῃ νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ὑφιστάμενον ψυχικὸν κενόν. Ἄλλ' εἶναι δυνατὸν νὰ πα-

ράσχωμεν ὅτι οἱ ἴδιοι δὲν ἔχομεν; Ζῶμεν εἰς ἓνα κόσμον δοκιμασθέντα θεθαίως, ὁ ὁποῖος ὁμῶς κατέρριψε τὰς ἠθικὰς ἀξίας. Ἐπετάχυνε τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν στοιχείων τῆς συντηρήσεως καὶ ἐγκατέλειψε τοὺς νέους ἀνευ ἰδανικῶν. Ὁ κόσμος αὐτὸς ὑποκατέστησεν ἑαυτὸν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς συγχρόνου νεολαίας καὶ ἐπεδίωξε μετὰ τὴν καταστροφὴν τὸν πλουτισμὸν καὶ τὴν εὐημερίαν. Ἄλλ' «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» (Λουκᾶ δ' 4).

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω διαμορφώσεως πνευματικῆς καταστάσεως εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν παρετηρήθησαν τὰ ἑξῆς φαινόμενα: α) Μία διαταραχὴ εἰς τὰς σχέσεις διαπροσωπικῆς συναλλαγῆς τῆς κοινότητος. Ἡ ὑπέρμετρος προβολὴ τοῦ Ἐγὼ διεμόρφωσε μίαν κατάστασιν διαμάχης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ περιβάλλοντός του. Εἰκόνα τῆς καταστάσεως ταύτης δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ἐκ τῶν μυθιστορημάτων τοῦ J. P. Sartre, «La Nausée», «Le Mur» καὶ ἐκ τοῦ θεατρικοῦ τοῦ ἔργου «Les Séquestrés d'Altona». Ἐπεκράτησεν ἐπίσης ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ μόνωσις εἰς τὰς σχέσεις τῆς κοινωνικῆς ἐπαφῆς. Ἡ ἰδανικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, τὸ *mitsein* (συνεῖναι), κατὰ τὸν Heidegger, ἐξέλιπεν. Ἀνατομίαν τῆς μονώσεως αὐτῆς ἐπιχειρεῖ ὁ Albert Camus εἰς τὸ μυθιστόρημα «L' Etranger»⁽⁸⁾.

β) Ἡ ἔλλειψις τοῦ στοιχείου τῆς περιπετειᾶς εἰς τὴν ζωὴν, τὸ ὁποῖον προέβαλλε τοὺς ἥρωας, φυσικὸν ἦτο νὰ δημιουργήσῃ μίαν τάσιν πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ κενοῦ. Οὕτως, ὠρισμένοι τομεῖς τῆς τέχνης ἀπετέλεσαν ἓνα *Einsatz* τοῦ στοιχείου αὐτοῦ. Ἡ τέχνη ἔπρεπε νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν φυσικὴν δρᾶσιν, τὴν ὁποίαν ἀπενέκρυσεν ἡ συνθήκη τῆς ζωῆς. Τὸ θέαμα, αἱ εἰκαστικὰ τέχνη καὶ ἡ μουσικὴ προέβαλον νέας συνθέσεις ἀνταποκρινομένας πρὸς τὸ κοινὸν παγκόσμιον αἴτημα.

Ἄκουρευτοι κουρασμένοι φυσιογνω-

(6) Πρὸβλ. M. de Unamuno, *Le sentiment tragique de la vie*, Paris 1965, p. 72 κ. ἑ.

(7) Πρὸβλ. K. Σπετσιέρη, ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 157.

(8) Πρὸβλ. J. Maisonneuve, *Psychologie sociale*, Fr. Un. de France, Ἑλλ. μετ. Δ. Κατσαρδέλλου, Αθήνα: 1964, σελ. 52, 57.

μίας, εκπρόσωποι μιάς ἀρνητικής κοσμοθεωρίας, ίερούργουν εἰς τὸν βωμὸν τῆς μοντέρνας τέχνης. Ἀποχαυνωμένα βλέμματα, βυθισμένα εἰς τὸ ἡμίφως ἐνὸς κόσμου ἐνθυμίζοντος μεσαιωνικὴν μαγείαν, ἐνσαρκώνουν τὸ ἰδεῶδες τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας τοῦ συγχρόνου κόσμου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐναποθέτουν οἱ θαυμασταὶ τὰς ἀπωθημένας τῶν τάσεις.

γ) Χαρακτηριστικὸν τῶν καιρῶν μας ἀποτελεῖ καὶ μία περίπτωσις ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος πιεζόμενος ὑπὸ τὸ ἄγχος τῆς ἀναγνωρίσεως ἐπιδιώκει τὴν ἀπόκτησιν φήμης διὰ παντὸς μέσου, ἔστω καὶ ἐγκληματικοῦ. Εἶναι ὁ ἀντικοινωνικὸς ἀκόρεστος τύπος, ὁ *avidus malae famaе*, ὡς ἀναφέρει ὁ Τάκιτος. Ἐχομεν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τὸ παράδειγμα τοῦ Ἡροστράτου, ὁ ὁποῖος τὸ 356 π.Χ. ἐπυρπόλησε τὸν ἐν Ἐφέσῳ περίφημον ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ ὄνομά του γνωστὸν ἀνὰ τὸ πανελλήνιον. Τοιαῦτα ἀνοσιουργήματα ἡροστρατισμοῦ, μὴ ἔχοντα λογικὸν αἷτιον σαφές, εἶναι οἱ διάφοροι ὁμαδικοὶ φόνου τοῦ αἰῶνος μας, τόσοι εἰς τὰς προηγουμένας, ὅσον καὶ εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους κοινωνίας. Ὡς παραδείγματα ὑπενθυμίζομεν τὰς ὁμαδικὰς δολοφονίας, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο τὸ θέρος τοῦ 1966 εἰς Ἀμερικὴν.

Πρόκειται περὶ ἀτόμων μειωμένης πνευματικότητος, τὰ ὁποῖα πιεζόμενα ὑπὸ τοῦ ἄγχους τῆς ἀφανείας εὐρίσκουν διέξοδον εἰς βίαια λύσεις.

III. Η ΩΡΑ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ

«Ἴδου ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω» (Ἄποκ. γ' 20). Ἡ ὥρα τῆς πνευματικῆς κρίσεως τοῦ αἰῶνος μας ἔχει σημάνει. Αἱ ποικίλαι ἀγχῶδεις ἐκδηλώσεις τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ὡς μηνύματα τῶν καιρῶν μας ἐπιτάσσουσιν τὴν ἐνσυνείδητον ἐπαγρύπνησιν τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας. Ὅταν λέγωμεν πνευματικὴν ἡγεσίαν, ὡς λέγει ὁ Ἄ. Ταιριντάνης, «ἀναφερόμεθα εἰς

κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸ «διανοητικὴ», εἰς κάτι μὲ μεγαλυτέρας ἀξιώσεις. Εἰς τὸ ὑπεράνω τῆς ὕλης, εἰς τὴν ψυχικὴν δύναμιν, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ψυχικὸν ἀνέβασμα, εἰς τὴν πρὸς τὰ ἄνω πορείαν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν προσανατολισμὸν, τὸν ὁποῖον δίδει ἡ Αἰωνιότης».

Θὰ ἤθελον νὰ παρατηρήσω τὰ ἐξῆς: α) Ὁ ὅρος πνευματικὴ ἡγεσία δὲν ἀποτελεῖ τίτλον, ὁ ὁποῖος τυπικῶς ἀπονέμεται, ἀλλὰ προσωνυμίαν, ἡ ὁποία διὰ τῆς βιώσεως κερδίζεται. β) Ὡς πνευματικοὺς ἡγέτας θεωρῶ ἀνεξαρτήτως τῆς τυπικῆς παιδεύσεως, ὅλους ὅσοι κοσμούνται διὰ τῆς υπερτάτης τῶν ἀνθρωπίνων ἀρετῶν, διὰ τοῦ πνεύματος τῆς αὐτοθυσίας. Ἡ πνευματικὴ λοιπὸν ἡγεσία, ἡ ὡς πνευματικὴ δύναμις ἐκπροσωποῦσα τὴν ἐκκλησίαν, τὴν παιδείαν, τὸ ἔθνος, τὴν κοινωνίαν, τὴν οἰκογένειαν, ἡ ὡς πνευματικὸν κεφάλαιον ἐκφραζόμενον διὰ τῶν ἔργων τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς τέχνης, ὀφείλει νὰ συνειδητοποιήσῃ τὰς μεγίστης ἱστορικῆς σημασίας εὐθύνας τῆς. Εἰς τὸ δυσεπίλυτον ἐκ ψυχολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἐπόψεως πρόβλημα τοῦ συγχρόνου ἄγχους ὀφείλει νὰ καθορίσῃ ὠρισμένας βασικὰς ἀρχάς.

1. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς ζῶν ὀργανισμὸς, ἀφοῦ κατανοήσῃ, ἀλλὰ καὶ βιώσῃ τὰ ποικίλα προβλήματα τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος, δύναται πλέον νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνατομίαν τοῦ συγχρόνου ἄγχους. Διαθέτει τὴν μεγαλυτέραν δύναμιν, τὸν Λόγον, διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀγωγήν τῶν πιστῶν.

α) Θὰ διδάξῃ τὴν πίστιν, ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς πνευματικῆς βιώσεως καὶ τῆς ψυχικῆς ἰσορροπίας τοῦ ἀνθρώπου: «Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά· πιστεῦτε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεῦτε» (Ἰωάν. ιδ' 1).

β) Θὰ προβάλῃ τὴν θείαν Πρόνοιαν, ὡς τὴν μόνην ἐν κόσμῳ αἰώνιαν Δύναμιν, ἡ ὁποία ρυθμίζει καὶ τὰς πλέον ἀσημάντους λεπτομερείας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου: «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθή-

κας, και ὁ πατήρ ὡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νήθει» (Ματθ. στ' 26, 28). Ἡ παρουσία τῆς αἰώνιου ταύτης δυνάμεως ἐν τῷ κόσμῳ, κατὰ τὸν Karl Jaspers, δημιουργεῖ τὴν ἐλπίδα σήμερον, ὅτι ἴσως «νά ἀποφευχθῆ ἡ αὐτοκτονία τῆς ἀνθρώπινης. Ἐν τῇ παρουσίᾳ Αὐτῆ θὰ ἐναποτεθῆ ἡ ἐλπίς, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ ἡ λογικὴ ἀποτύχουν»⁽⁹⁾.

γ) Θὰ ἐπιδείξη τὴν ὁδὸν τῆς ψυχικῆς ἀπολυτρώσεως, διὰ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίας. Αὕτη ἄρχεται διὰ τῆς μονώσεως καὶ προσευχῆς, ὡς ὁ Ἰησοῦς ἐδίδαξε: «Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν... καὶ αὐτὸς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν (τῶν μαθητῶν)... καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἔκτενέστερον προσήχετο» (Λουκᾶ κθ' 39-44). Ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ἐπιτυχάνεται διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ πλέον θεραπευτικὴν ἀνάγκην διὰ τὸν νοσοῦντα ψυχικῶς σύγχρονον ἀνθρώπον. Ἐκάστη ἐπιθάρυνσις τοῦ ὑποσυνειδήτου, δι' ἐτέρων ἀπωθουμένων νέων στοιχείων, ἄγει εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐπικτήτου «νόσου τῆς προσωπικότητος»⁽¹⁰⁾.

2. Ἡ Παιδεία ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς, πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ εἰσαγάγῃ νέας μεθόδους ἀγωγῆς, προσηρμοσμένας εἰς τὰς συγχρόνους ἀνθρωπολογικὰς ἐπόψεις. Νὰ ἐπιτύχῃ πλήρη μεθόδευσις τῶν συγχρόνων ἀνθρωπολογικῶν προβλημάτων ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς συγχρόνου παιδευτικῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς παιδείας. Δὲν πρέπει αὕτη νὰ ἀποτελέσῃ τυπικὴν διοχέτευσιν γνώσεων, ἀλλὰ πηγὴν πνεύματος. Οὕτως ἡ παιδεία θὰ δυναθῆ:

(9) K. Jaspers, Die Atombombe und die Zukunft des Menschen, Ἑλλ. μετ. Κ. Ἀναγνωστοπούλου, τόμ. Β', Ἀθήναι 1966, σελ. 384.

(10) Πρβλ. Ν. Τσαμπούλα, Ἐξομολογήσεις καὶ ψυχανάλυσις, «Ἑλ. Κόσμος», 29-7-1967.

α) Νὰ προβάλῃ ὡς οὐσίαν τῆς, τὸ ὑψηλὸν ἀνθρωπιστικὸν ἰδεῶδες τῆς ἀρχαιότητος, τῆς ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν βασικὴν ἔννοιαν τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πνευματικότητος, τὴν ἀγιότητα ἐν τῇ ἀγάπῃ.

β) Νὰ δημιουργήσῃ τὸ ἀπαραίτητον περιβάλλον ἡρεμίας καὶ γαλήνης, τὰς ὁποίας δὲν προσφέρει ἐν πολλοῖς ἡ σύγχρονος οἰκογένεια.

γ) Νὰ κερδίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς νεότητος καὶ νὰ κατακτήσῃ τὴν καρδίαν τῆς. Τοῦτο ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν παιδευτικὴν μυσταγωγίαν.

δ) Νὰ διαγνώσῃ, νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ἐνισχύσῃ τὴν ἀξίαν ἐκάστης προσωπικότητος, ὥστε νὰ ἀποφευχθοῦν αἱ συναισθηματικαὶ διαστροφαὶ τῆς μειονεκτικότητος.

ε) Νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἱεράρχησιν τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν μεθοδολογίαν ἐπιλύσεώς των.

στ) Νὰ ἐξάρῃ τὸν βίον τῆς κοινότητος καὶ νὰ ρυθμίσῃ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας τὰς ἀρχὰς τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων.

ζ) Νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν ἀνώτερον κύκλον τῆς ἐκπαιδεύσεως τὰ μαθήματα: 1) Τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς. 2) Τῆς ἐφηρμοσμένης ψυχολογίας καὶ 3) τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ.

Οἱ περισσότεροι ψυχολόγοι εἰς τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν των ἔχουν ἐκφράσει τὴν γνώμην, ὅτι οἱ νέοι σήμερον εἶναι περισσότερο εἰλικρινεῖς, δραστήριοι, φιλόδοξοι καὶ ἔντιμοι ἀπὸ τοὺς παλαιότερους. Τὸ νέον αὐτὸ πνευματικὸν δυναμικὸν πρέπει νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ ἄγχος, τὸ ὁποῖον διαφοροποιεῖ τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον. Ἡ πνευματικὴ ἡγεσία πρέπει νὰ παράσχῃ τὴν πνευματικὴν ἀναπλήρωσιν, ἡ ὁποία θὰ μεταβάλλῃ τὸ ἄγχος εἰς δημιουργὸν ἔκφρασιν ἀνησυχίας.

ΓΕΩΡΓ. Σ. ΚΡΟΥΣΤΑΛΑΚΗΣ

Η ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

α) *Ἡ ἐπίδρασις τοῦ τύπου γενικῶς.*

Παρά τὴν ὑπαρξιν πολλῶν μέσων μορφώσεως καὶ ψυχαγωγίας (κινηματογράφος, ραδιόφωνον, τηλεόρασις κ.ἄ.) τὸ ἔντυπον ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς μέγαλον βαθμόν. Ἡ τελειοποίησις τῶν μέσων τῆς τυπογραφίας ἐπολλαπλασίασε τὰ ἐκδιδόμενα ἔντυπα, τὰ κατέστησεν εὐθηνὰ καὶ προσιτὰ εἰς ὅλους. Ἡ διάδοσις τῶν ἀγαθῶν τῆς παιδείας, ἡ καταπολέμησις τοῦ ἀναλφάβητισμοῦ καὶ ἡ ἐξύψωσις τῆς μορφωτικῆς στάθμης τῶν ἀνθρώπων ἠύξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναγνωστῶν. Τὸ ἔντυπον — ἡ ἔφημερίς, τὸ περιοδικόν, τὸ βιβλίον — κατέλαβε σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Ὅπου καὶ νὰ ὑπάγῃ κανεὶς θὰ συναντήσῃ ἔντυπα, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ μικρότερα χωρία θὰ φθάσῃ κάποια ἔφημερίς, κάποιο βιβλίον. Ὅλοεν καὶ περισσότεροι ἀνθρώποι ἀγοράζουν βιβλία καὶ ἔχουσι εἰς τὸ σπιτί των μικράν τινα ἢ μεγάλην βιβλιοθήκην.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐντύπου εἰς τὰς ιδέας, τὰ συναισθήματα καὶ τὸν χαρακτήρα ἀκόμη τῶν ἀνθρώπων εἶναι τεραστία. Ὁ τύπος καὶ δὴ ὁ ἡμερήσιος ὠμομάσθη τετάρτη ἐξουσία τῆς πολιτείας, διότι διαμορφώνει καὶ κατευθύνει τὴν κοινὴν γνώμην. Ἀνάλογος εἶναι ἡ ἐπίδρασις καὶ τῶν ἄλλων ἐντύπων, ἡ τοῦ τῶν περιοδικῶν, τῶν φυλλαδίων καὶ μάλιστα τῶν βιβλίων εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἀνθρώπων. Πολλοὶ ὑποστηρίζουσι ὅτι ἡ πλειονότης τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχει ἰδικὰς τῆς ιδέας καὶ φρονήματα, ἀλλ' ἀπηχεῖ τὰς ιδέας τῶν ἐντύπων τὰ ὁποῖα διαβάζει. Τὰ ἔντυπα καὶ τὰ ἄλλα μέσα μορφώσεως καὶ ἐπικοινωνίας ἀσκοῦν τρόπον τινὰ ὁμαδικὴν ὑποβολὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὑποβάλλουσι πολλάκις ιδέας καὶ συναισθήματα ἀνάλογα μὲ ὅ,τι ἐπιδιώκουσι οἱ κα-

τευθύνοντες τὰς μεγάλας ἐκδοτικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ἔλεγεν ὁ ἀείμνηστος Κ. Γεωργούλης, βομβαρδίζεται συνεχῶς ἀπὸ τὰ παντὸς εἶδους μέσα διαδόσεως ἰδεῶν (ἔντυπα, διαφημίσεις, ραδιόφωνον, τηλεόρασις, κινηματογράφος, θέατρον κλπ.) καὶ καθίσταται σχεδὸν παθητικὸς δέκτης. Ἐξ ἄλλου ἢ πολὺπλοκος καὶ θορυβώδης ζωὴ τῶν πόλεων πληροῖ τὴν ψυχὴν τοῦ μὲ πλῆθος ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας τὸ ἄτομον δὲν δύναται νὰ ἐπεξεργασθῇ λογικῶς καὶ διὰ τοῦτο ὑποβάλλεται εὐκόλως ἀπὸ τὰς ξένας ιδέας, τὰς ὁποίας οἰκειοποιεῖται ἀνεπιγνώστως καὶ νομίζει ὅτι εἶναι ἰδικαί του. Ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου στηρίζεται ἡ διαφήμισις καὶ ἡ προπαγάνδα.

β) *Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐντύπου εἰς τὰ παιδιά.*

Πολὺ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐντύπων εἰς τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα εἶναι ψυχικῶς εὐπλαστα καὶ πνευματικῶς ἀνώριμα καὶ δὲν δύναται νὰ κρίνουν ὅ,τι διαβάζουσι. Ὁ ἔντυπος χάρτης ἀσκεῖ κάποιαν παρᾶξενον γοητείαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν παιδιῶν. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐνήλικοι, ὅταν παίρνουσι εἰς τὰ χέρια των ἓν βιβλίον, αἰσθάνονται κάποιο δέος, νομίζουσι ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶναι κάποιος σοφὸς ἄνθρωπος, κάποια ἐξέχουσα προσωπικότης, καὶ ὅτι ἔγραψε αὐτὸ τὸ βιβλίον μετὰ πολλὴν καὶ ὑπεύθυνον σκέψιν καὶ ἔρευναν. Καὶ ὅμως πόσα βιβλία δὲν γράφονται προχείρως καὶ χωρὶς αἰσθημα εὐθύνης! Μεγαλύτεραν γοητείαν ἀσκεῖ ὁ ἔντυπος χάρτης εἰς τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ὡς ἀληθές, ὡς μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν πᾶν ὅ,τι διαβάζει εἰς τὰ διάφορα ἔντυπα.

Ἐπειτα εἰς τὰ παιδιά εἶναι πολὺ ἀνε-

πτυγμένη ή ταύτισις, δηλαδή ή ικανότης νά ταυτίζη κανείς τόν έαυτόν του μέ τούς άλλους, νά αισθάνεται τά συναισθήματα καί τās ιδέας τών άλλων, νά μετέχη εις τās ψυχικάς τών καταστάσεις. Ή ταύτισις είναι έν μέσον κατανοήσεως τών άλλων καί προσαρμογής εις τήν ζωήν⁽¹⁾. Τά παιδιά όταν διαθάζουν μυθιστορήματα, όταν παρακολουθούν κινηματογραφικά έργα, προσέχουν τήν κάθε λεπτομέρειαν, συγκινούνται από τās πλέον μικράς αντιδράσεις τών ήρώων, ταυτίζονται μέ αυτούς καί οικειοποιούνται τās ιδέας καί τά συναισθήματά των. Ή ψυχική ύποβολή τήν όποιαν ύφίστανται είναι τεραστία, ιδίως από τά άκατάλληλα κινηματογραφικά έργα.

Πλήν όμως καί τών παντός είδους έντύπων ή επίδρασις δέν είναι μικρά. Πολλοί έπήραν ένα δρόμον εις τήν ζωήν των, καλόν ή κακόν, ή έλαθον μίαν σπουδαίαν άπόφασιν έπηρεασθέντες άπό τά θιβλία, τά όποία εδιάθασαν, πολλάκις δέ άπό τήν μελέτη ένός μόνον θιβλίου. Ή τυχαία μελέτη άποσπάσματος τής 'Αγίας Γραφής ώδήγησε τόν Αύγουστίνον εις τόν Χριστιανισμόν, διά ν' άναδειχθί κατόπιν μέγας πνευματικός άστήρ τής 'Εκκλησίας. 'Ο Γάλλος 'Ακαδημαϊκός Mareel Brion εις τό θιβλίον του Goethe mon père γράφει ότι ή άνάγνωσις τών έργων του Goethe κατ'ά τήν νεανικήν του ήλικίαν του έδωσε τόν προσανατολισμόν τής ζωής, τόν έκαμε ν' άγαπήσθ τήν λογοτεχνίαν καί νά γίνη αύτή τό πάθος τής ζωής του. Ή επίδρασις αύτη εξηγείται άπό τό ότι τό παιδί κατ'ά τήν έφηβικήν ήλικίαν μορφώνει τά ιδανικά του καί τό σχέδιον διά τό μέλλον του.

"Άλλους αντίθετως ή μελέτη έπιθλαθών θιβλίων καί άλλων έντύπων ώδήγησεν εις τό κακόν. Λέγεται ότι τά 90% τών έγκλημάτων καί τών κακών πράξεων όφείλονται εις τά κακά άναγνώ-

σματα. "Ίσως είναι ύπερβολή νά λεχθί τοϋτο διά τήν σημερινήν έποχήν, όποτε αι κακά έπιδράσεις άπό τόν κινηματογράφον καί τά άλλα μέσα έπικονωνίας είναι άσυγκρίτως περισσότεροι. Μερικοί λέγουν ότι ή επίδρασις του έντύπου σήμερα είναι πολύ μικρά. "Όσοι κάμουν έγκλήματα ή προβαίνουν εις άντικοινωνικάς ένεργείας δέν διαθάζουν συνήθως τίποτε. Δέν τούς έκαμε λοιπόν κακούς τό διάθασμα κακών θιβλίων. Καί εις τήν περίπτωση καθ' ήν παρεκτραπέντες νέοι έχουν διαθάσει άκατάλληλα ή έπιθλασθί θιβλία, ή αίτία δέν είναι τά θιβλία, αλλά αι προδιαθέσεις του άτόμου. Ήξ άλλου εύρέθη ότι μερικά παιδιά, τά όποία εδιάθασαν ήθοπλαστικά θιβλία μερικά έγιναν καλοί άνθρωποι.

"Έχουν γίνει σχετικαί έρευναι εις τήν 'Αμερικήν μέ διάφορα έρωτήματα. Εις μίαν έρευναν έτέθη τό έρώτημα εις τά παιδιά, εάν ένθυμούνται κανέν θιβλίον, τό όποιον έπηρέασε τήν σκέψιν ή τήν στάσιν των εις τήν ζωήν. Οί περισσότεροι έδωσαν καταφατικάς άπαντήσεις. Τό έν τρίτον εκ τούτων εδήλωσεν ότι διεπίστωσε τελείαν άλλαγήν εις τās ιδέας καί τήν συμπεριφοράν εξ αίτίας τής άναγνώσεως ώρισμένων θιβλίων. Διεπιστώθη πάντως ότι ή επίδρασις ύπηρεξεν άτομική, δηλαδή διαφορετική κατ'ά άτομα. "Όλα τά θιβλία δέν είχαν τήν ίδίαν επίδρασιν, ούτε τό ίδιον θιβλίον ήσκησε τήν αύτήν επίδρασιν εις τά διάφορα άτομα.

Εις άλλην έρευναν εδόθησαν τά έρωτήματα «πόσα θιβλία έπηρέασαν τήν πνευματικήν σας ανάπτυξιν καί πόσα προβλήματα τής ζωής σας έβοήθησαν τά θιβλία νά λύσετε». Τά 60% άπήντησαν ότι τά θιβλία τούς έβοήθησαν νά κατανοήσουν τήν ζωήν καί νά μορφώσουν ιδανικά. Τά 33% άπήντησαν ότι μετέβαλον συμπεριφοράν έπειτα άπό τήν άνάγνωσιν ένός θιβλίου. "Άλλοι έγραψαν ότι τά θιβλία τούς έβοήθησαν νά λύσουν συγκεκριμένα προβλήματα τής ζωής των (σχέσεις μέ οικογένειαν, μέ άλλο φύλον, επαγγελματικός προσανα-

(1) Ν. Μελανίτου: «Ή προσωπικότης καί ό χαρακτήρ ύπό τό πρίσμα τής έπιστημονικής έρεύνης» Έν 'Αθήναις 1953, σελ. 484.

τολισμός κλπ.). Διεπιστώθη τέλος ότι τὸ διάθασμα ἐπηρεάζει τὴν ἠθικὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀτόμου καὶ τὸν συναισθηματικὸν του κόσμον. Βοηθεῖ τὸ ἄτομον νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς του, νὰ ἄρῃ τὰς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι τὸν στενοχωροῦν, καὶ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ζωὴν. Ἀκόμη βοηθεῖ τὸ ἄτομον νὰ σχηματίσῃ πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς ιδέας καὶ κοσμοθεωρίαν⁽²⁾.

Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀναγνωσμάτων εἶναι πράγματι μεγάλη. Πλὴν ὅμως ἐκτὸς τῶν ἀναγνωσμάτων ἐπενεργοῦν καὶ ἄλλοι παράγοντες (προδιαθέσεις τοῦ ἀτόμου, κοινωνικαὶ ἐπιδράσεις κλπ.) καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀποτελέσματα εἶναι προσωπικά, ποικίλλουν κατὰ ἄτομα. Τὰ παιδιὰ σήμερον δέχονται πλείστας ὅσας κακὰς ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸ περιβάλλον, ἰδίως ἀπὸ τὰ ἄσεμνα θεάματα, τὰ ὁποῖα παριστοῦν ἐποπτικῶς τὰ πράγματα, διεγείρουν τὰς κατωτέρας ὀρμάς, αἰχμαλωτίζουν τὸν νοῦν καὶ διαφθείρουν τὴν ψυχὴν. Ἄς ἐλαττώσωμεν τοὺς ἠθικοὺς κινδύνους περιορίζοντες τὰς ἐπιδράσεις ἀπὸ τὰ κακὰ ἔντυπα. Ἄς τοὺς δώσωμεν ὡς ἀντίδοτον ὑγιᾶ πνευματικὴν τροφήν, καλὰ βιβλία καὶ περιοδικά. Ὁ Ἕμμερσον λέγει ὅτι «πολλάκις τὸ διάθασμα ἐνὸς βιβλίου ἐπηρεάσεν ὄλην τὴν ζωὴν ἐνὸς ἀνθρώπου, ἐδημιούργησε τὴν μοῖραν του». Ἴσως τοῦτο φαίνεται ὑπερβολικὸν σήμερον, ὅποτε τόσα ἄλλα μέσα μορφώσεως ὑπάρχουν. Καὶ ὅμως μὲ τὴν συνεργασίαν καὶ ἄλλων παραγόντων καὶ ἐπιδράσεων τὸ διάθασμα ἐπιφέρει ἐνίοτε σημαντικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς στάσεως τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν ζωὴν.

γ) Ἡ ἐπίδρασις τοῦ κακοῦ ἐντύπου.

Ἡ μελέτη κακῶν ἐντύπων, τὰ ὁποῖα περιγράφουν ἀσέμνους ἱστορίας, ἐγκληματικὰς ἢ ληστρικὰς πράξεις κ. ἄ. ἀφί-

νει σιγά-σιγά κακὰς ἐπιδράσεις εἰς τὸ ὑποσυνείδητον, δημιουργεῖ ἠθικὴν πώρωσιν, διαστρέφει βαθμιαίως τὸν χαρακτήρα καὶ εἰς δεδομένην στιγμήν ἐκδηλώνεται ὁ κακὸς χαρακτήρ, ὁ ἀνήθικος, ὁ ἐγκληματίας. Δὲν γίνεται κανεὶς κακὸς ἀπὸ τὴν μίαν στιγμήν εἰς τὴν ἄλλην, ἀλλὰ κατόπιν πολλῶν ἐπιδράσεων καὶ μακρᾶς προεργασίας, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὰ ἀκατάλληλα θεάματα καὶ ἀναγνώσματα ἀσκοῦν σημαντικὴν ἐπίδρασιν.

Διὰ τοῦτο χρειάζεται προσεκτικὴ ἐπιλογή τῶν ἀναγνωσμάτων. Τὸ διάθασμα εἶναι πνευματικὴ τροφή, ὅπως ἔχει χαρακτηρηθῆ. Καὶ ὅπως ἐκλέγομεν μετὰ προσοχῆς τὴν ὕλικήν τροφήν καὶ προσέχομεν νὰ εἶναι αὕτη ὑγιεινὴ καὶ εὐπεπτος, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἂν μὴ καὶ περισσότερον, πρέπει νὰ προσέχωμεν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς πνευματικῆς τροφῆς. Ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὸν περίφημον λόγον του «Πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων» κεφ. 4 καὶ 5 συνιστᾷ εἰς τοὺς νέους νὰ μὴ προσέχουν τοὺς λόγους ὄλων τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ νὰ προσέχουν μόνον αὐτοὺς, ποὺ ἐξυμνοῦν «τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις ἢ λόγους». Καὶ συνεχίζει «ὅταν δὲ ἐπὶ μοχθηροὺς ἀνδρας ἔλθωσι τῇ μιμῆσει, ταῦτα φεύγειν ἐπιφρασσομένους τὰ ὄντα οὐχ ἦττον ἢ τὸν Ὀδυσσεᾶ φασὶν ἐκεῖνοι τὰ τῶν Σειρήνων μέλη. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδὸς τίς ἐστὶν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ πάση φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοί τι λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ μέλιτος προσιέμενοι». Τὰ λόγια αὐτὰ περιέχουν τόσην σοφίαν, ὥστε θὰ ἐχρειάζοντο βιβλία ὀλόκληρα, διὰ νὰ τὰ ἀναπτύξωμεν. Περιττεῖει κάθε σχόλιον λοιπόν. Ὁ Μέγας πατὴρ τῆς ἐκκλησίας θέτει τὰ πράγματα ὀρθῶς καὶ σαφῶς.

Καὶ ὁ Σωκράτης εἰς τὸν Πρωταγόραν τοῦ Πλάτωνος ὑποστηρίζει παρομοίως ἀπόψεις. Ἐκεῖ ὁ νεαρὸς Ἴπποκράτης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπολλοδώρου, φίλος

(2) C. Tsimpoukis: *Bibliocounseling...* (Διδακτορικὴ διατριβὴ πολυγραφημένη), University of Wisconsin, 1968, σελ. 30-43.

καὶ μαθητῆς τοῦ Σωκράτους, θέλει νὰ γίνῃ μαθητῆς τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου καὶ παρακαλεῖ τὸν Σωκράτη νὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ σοφιστοῦ καὶ νὰ τὸν συστήσῃ εἰς αὐτόν. Ὁ Σωκράτης συνιστᾷ εἰς τὸν ὑποψήφιον μαθητὴν τοῦ σοφιστοῦ, νὰ ἐξετάσῃ πρῶτον τί εἶδους μαθήματα θὰ τοῦ διδάξῃ ὁ σοφιστής, διότι τὰ μαθήματα εἶναι τροφή τῆς ψυχῆς καὶ ὁ σοφιστὴς ἔμπορος καὶ μεταπράτης τῶν μέσων, μὲ τὰ ὁποῖα τρέφεται ἡ ψυχὴ. «Ὅλοι οἱ ἔμποροι ἐπαινοῦν καὶ διαφημίζουσι τὰ ἐμπορεύματά των. Οἱ ἀγορασταὶ πρέπει νὰ προσέχουσι, πολὺ περισσότερον αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀγοράζουσι πνευματικὴν τροφήν «καὶ γὰρ δὴ πολὺ μείζων κίνδυνος ἐν τῇ τῶν μαθημάτων ὧν ἡ ἔντυπος σιτίων». Διότι, ὅπως λέγει περαιτέρω, τὰ τρόφιμα δύνασαι νὰ τὰ θέσῃς εἰς ἀγροῖα καὶ νὰ τὰ ἐξετάσῃς προτοῦ τὰ χρησιμοποίησῃς. Προκειμένου ὁμοίως περὶ μαθημάτων ἢ ζημίας θὰ εἶναι ἄμεσος, διότι αὐτὰ δὲν θὰ τὰ θέσῃς εἰς ἄλλα ἀγγεῖα, ἀλλὰ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ψυχὴν σου (Πλατ. Πρωταγόρας κεφ. Ε΄).

Σήμερον τὰ παντὸς εἶδους μαθήματα, «ἀφ' ὧν ἡ ψυχὴ τρέφεται» κατὰ τὸν Σωκράτη, προσφέρονται, ὡς εἴπωμεν, τυποποιημένα, ὅπως τόσα ἄλλα προϊόντα, μὲ τὴν μορφήν τοῦ ἐντύπου. Καὶ ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἄλλα πράγματα, πολλάκις ἡ ἐξωτερικὴ συσκευασία καὶ ἡ διαφήμισις καλύπτουσι εὐτελεῖς περιεχόμενον, παρομοίως καὶ εἰς τὰ ἔντυπα. Καὶ ἐκεῖ πολλάκις ἡ πολυτελής ἐμφάνισις καὶ ἐκτύπωσις εἶναι τὸ ἐπίχρισμα, τὸ ὅποιον καλύπτει εὐτελεῖς καὶ ἐνίοτε ἐπιβλαβὲς περιεχόμενον. Μέσα εἰς τὴν πληθώραν τοῦ ἐντύπου, ἡ ὁποία κατακλύζει τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον, ὀλίγα εἶναι τὰ πράγματα καλὰ καὶ ἀξιόλογα ἔντυπα. Οἱ σημερινοὶ συγγραφεῖς γράφουσι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προχείρως καὶ ἀνευθύνως. Μὲ τὴν εὐκολίαν τῶν μέσων τῆς ἐκτυπώσεως ὅλοι σχεδόν, ἐπαίοντες καὶ μὴ, γράφουσι, ἐκδίδουσι καὶ κυκλοφοροῦσι βιβλία, περιοδικὰ καὶ παντὸς εἶδους ἔντυπα μὲ σκοπὸν τὴν ἀτομικὴν προβολὴν ἢ τὸ κέρ-

δος. Ὅλιγοι εἶναι αὐτοὶ, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι νὰ εἴπωσι κάτι σημαντικὸν καὶ ὠφέλιμον. Πολλοὶ θέλουσι νὰ κερδίσουσι τὸν τίτλον τοῦ συγγραφέως, τοῦ λογοτέχνου ἢ τοῦ ποιητοῦ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι νὰ εἴπωσι τίποτε σπουδαῖον, ἐπειδὴ εἶναι πνευματικῶς κενοὶ καὶ ἀνεργάτιστοι, ἀσχολοῦνται μὲ εὐτελεῖς ἢ περιγραφὰς σκανδαλωδῶν πράξεων ἢ ἀνηθικῶν ἱστοριῶν.

Μερικοὶ σύγχρονοι λογοτέχναι ἔχουσι πράγματι τὸ χάρισμα τῆς καλῆς ἀφηγήσεως, τῆς λογοτεχνικῆς ἐκφράσεως, δὲν ἔχουσι ὁμοίως πνευματικὸν θάθος καὶ ἰδανικὰ, ὅπως ἔλεγεν ὁ ἀείμνηστος Γ. Βερίτης. Περιγράφουσι λοιπὸν εἰς τὰ ἔργα των κυρίως ἔρωτικὰς ἱστορίας μὲ πολὺν ρεαλισμὸν καὶ χυδαιότητα πολλάκις. Νομίζουσι ὅτι τέχνη σημαίνει νὰ περιγράψῃς λεπτομερῶς ἠθικὰς παρεκτροπὰς ἢ ἄλλας ἐγκληματικὰς πράξεις. Ἔχει ἐπικρατήσει εἰς τὴν συνείδησίν των τὸ δόγμα «ἡ τέχνη διὰ τὴν τέχνην», ἢ ὅπως ἔλεγεν ὁ Νίτσε: «Ὁ ἀγῶνας ἐναντίον τοῦ σκοποῦ στὴν τέχνη εἶναι πάντοτε ἕνας ἀγῶνας ἐναντίον σίτις ἠθικολογικῆς τάσεως μέσα στὴν τέχνη, ἐναντίον τῆς ὑπαγωγῆς τῆς τέχνης στὴν ἠθικὴ: Ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη σημαίνει: ὁ διάβολος νὰ πάρῃ τὴν ἠθικὴν!»⁽³⁾. Διὰ τοῦτο μερικοὶ λογοτέχναι ἔχουσι ἀπαρνηθῆ καθε ἠθικὴν ἀρχὴν καὶ γράφουσι ἐλευθέρως ὅ,τι θέλουσι, προβάλλουσι δὲ τὸν βούρκον καὶ τὴν ἠθικὴν σαπίαν. Περιγράφουσι τὸ κακὸν μὲ ὠραῖα χρώματα καὶ τὸ καθιστοῦν ἐλκυστικόν. Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν νεολαίαν εἶναι μεγάλος.

Ἐπειτα καὶ μερικοὶ ἐκδοταὶ δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν καλὴν ποιότητα τῶν ἐκδιδομένων βιβλίων καὶ ἄλλων ἐντύπων, παρὰ μόνον διὰ τὸ κέρδος. Ὑπάρχουσι θεσπιαστικῶς καὶ πολλὰ ἐξαιρέσεις, πολλοὶ ἐκδοτικοὶ οἴκοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι αἴσθημα εὐθύνῃς ἀπέναντι τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ ἐκδίδουσι καλὰ βιβλία. Εἰς τὴν ἀγορὰν ὁμοίως πλεονάζει τὸ κακὸν ἔντυπον, τὸ ὁποῖον προ-

(3) Τ. Μαλάνου: Δειγματολόγιον, ἔκδ. Φέξη, Ἀθῆναι 1962, σελ. 43.

θάλλεται παντού: εις τὰ θιβλιοπωλεία, εις τὰ περίπτερα, εις τὰ καρτσάκια. Παντού βλέπεις φυλλάδια και θιβλία με αστυνομικὰς και σεξουαλικὰς ιστορίας εις πολὺ εὐθηνὰς ἐκδόσεις.

Τί θὰ γίνῃ με ὄλα αὐτὰ; Νὰ τὰ ἀπαγορεύσωμεν δὲν ἠμποροῦμεν, διότι αὐτὸ θὰ φέρῃ ἴσως ἀντίθετα ἀποτελέσματα, θὰ δημιουργήσῃ τὴν ἔλξιν τοῦ ἀπηγορευμένου καὶ θὰ βοηθήσῃ εις τὴν εὐρυτέραν μυστικὴν κυκλοφορίαν των. Καλλίτερον εἶναι νὰ χρησιμοποιοῦσωμεν ἀντίδοτα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξουδετερώσουν τὰς δυσμενεῖς ἐπιδράσεις τῶν κακῶν ἐντύπων, νὰ δώσωμεν εις τὰ παιδιὰ καλὰ θιβλία, νὰ τὰ μάθωμεν νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ μελετοῦν καλὰ ἔντυπα. Νὰ τοὺς τονίσωμεν τοὺς ἠθικοὺς καὶ πνευματικοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους περικλείει ἡ μελέτη τῶν κακῶν ἐντύπων. Νὰ εἴπωμεν δηλαδὴ εις τὰ παιδιὰ ὅτι ὑπάρχουν τόσα καλὰ θιβλία, τὰ ὁποῖα ἂν τὰ μελήτησῃς θὰ ὠφεληθῇς πολὺ. Διατί νὰ χάνης τὸν καιρὸν σου με τὰ ἀνωφελῆ καὶ ἐπιβλαβῆ; Αὐτὰ δυνατὸν νὰ σὲ ὀδηγήσουν εις τὸ κακόν, νὰ διαφθεῖρουν τὴν ψυχὴν σου, νὰ καταστρέψουν τὸ μέλλον σου. Ἐκτὸς τούτου αὐτὰ ἐμποδίζουν καὶ τὸ ἔργον τῆς μορφώσεώς σου, διότι διαστρεβλώνουν τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα, συνηθίζουν τὸν νοῦν εις τὴν ἐπιπολαίαν σκέψιν καὶ τὴν πρόχειρον μελέτην καὶ τὸν καθιστοῦν ἀνίκανον διὰ σοβαρὰν πνευματικὴν ἐργασίαν, ἐξάπτουν τὴν φαντασίαν καὶ σὲ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ τὰ πραγματικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς.

Μὲ τὰς συνεχεῖς συμβουλὰς θὰ δυνηθῶμεν νὰ πείσωμεν τὰ παιδιὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰ εὐθηνὰ καὶ ἐπιβλαβῆ ἔντυπα. Ἴσως ἡ μελέτη αὐτῶν ἔχει καταστῆ συνήθεια. Τότε δὲν θὰ χρησιμοποιοῦσωμεν θίαν, διότι αὐτὴ δυνατὸν νὰ φέρῃ ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Καὶ δὲν θὰ περιορισθῶμεν εις τὰς ἀρνητικὰς συστάσεις, θὰ τὰ παρακινήσωμεν νὰ διαβάζουν καλὰ θιβλία, θὰ τοὺς δώσωμεν καλὰ θιβλία καὶ περιοδικὰ, θὰ ἀναπτύξωμεν τὸ διαφέρον των δι' αὐτὰ.

Ἐδῶ θέλομεν νὰ προλάβωμεν μίαν

ἀντίρρησην. Λέγουν μερικοὶ ὅτι τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ γνωρίσουν τὸ κακόν, ἔστω εις τὰ κατώτερα λογοτεχνικὰ καὶ κινηματογραφικὰ ἔργα, διὰ νὰ μάθουν νὰ τὸ διακρίνουν καὶ νὰ τὸ ἀντιμετωπίζουν εις τὴν ζωὴν. Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι τὰ κατώτερα αὐτὰ ἔργα θὰ μορφώσουν ἐπαρκῶς τὴν κρίσιν τοῦ παιδιοῦ, ὥστε νὰ διακρίνῃ τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, ἀπ' ἐναντίας μάλιστα θὰ τὴν συσκοτίσουν, διότι τὰ παιδιὰ εἶναι ἄωρα πνευματικῶς καὶ ἄπειρα ἀπὸ τὴν ζωὴν. Μόνον τὰ μεγάλα καὶ καλὰ ἔργα μορφώνουν ὑγιὰ καὶ ὀρθὴν κρίσιν. Καὶ αὐτὰ δὲν ἀποφεύγουν τὴν περιγραφὴν τοῦ κακοῦ, πλὴν ὅμως τὸ περιορίζουν εις τὰς πραγματικὰς του διαστάσεις, δὲν τὸ μεγαλοποιοῦν, δὲν τὸ παριστοῦν ἔλκυστικόν, προβάλλουν δὲ περισσότερον τὸ καλόν. Ἐπειτα τὸ κακόν θὰ τὸ γνωρίσῃ τὸ παιδί με τὴν πραγματικὴν του μορφήν μέσα εις τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ ἐκεῖ κυρίως θὰ μάθῃ νὰ τὸ ἀντιμετωπίζῃ.

δ) Ἡ χρησιμότης τῶν ἐξωσχολικῶν ἀναγνωσμάτων.

Ἴσως ὅμως ἐρωτήσῃ κανεὶς: Ἐφοῦ πολλὰ ἀναγνώσματα θλάπτουν καὶ ἄφοῦ εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνωμεν τὰ καλὰ ἔντυπα, μήπως πρέπει νὰ ἀπαγορεύσωμεν τελείως τὰ ἐξωσχολικὰ ἀναγνώσματα καὶ νὰ συστήσωμεν εις τὰ παιδιὰ νὰ περιορισθῶν μόνον εις τὰ σχολικὰ των θιβλία, μήπως εἶναι πολλὰ ἀναγνώσματα εἶναι περιττὰ ἢ καὶ ἐπιζήμια; Ὅχι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θλάπτει εἶναι ἡ ἄτακτος καὶ ἐπιπολαία μελέτη πολλῶν μάλιστα ἀκαταλλήλων ἐντύπων. Χρειαζέται προσεκτικὴ ἐκλογή τούτων καὶ συστηματικὴ μελέτη, διὰ νὰ προκύψῃ κάποια ὠφέλεια. Πάντως τὸ ἐλεύθερον ἀνάγνωσμα χρειαζέται, εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν γνώσεων καὶ τῆς μορφώσεως τοῦ παιδιοῦ. Ἡ σχολικὴ μόρφωσις δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Ἐξ ἄλλου τὸ σχολεῖον δὲν δύναται νὰ τὰ διδάξῃ ὄλα, δίδει εις τὸ

παιδί τὰς θάσεις τῆς μορφώσεως καὶ ἀναπτύσσει τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀτόμου νὰ μορφώνεται μόνον του, νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ μορφωτικὰ μέσα τοῦ περιβάλλοντος διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του καὶ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς προσωπικότητός του. Τὸ ἔργον τῆς μορφώσεως θεμελιώνεται εἰς τὸ σχολεῖον, ἀλλὰ συνεχίζεται καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου, εἶναι ἔργον ζωῆς.

Τὸ ἐλεύθερον ἀνάγνωσμα θὰ τροφοδοτῆ συνεχῶς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τοῦ σχολείου, θὰ ἐμπνέη, θὰ φρονηματίζη, θὰ ψυχαγωγῆ, θὰ μορφώνη. Διὰ τοῦτο πρέπει κανεὶς ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν νὰ μάθῃ νὰ χρησιμοποιεῖ καλῶς τὰ θεμέλια καὶ ν' ἀντλήῃ πνευματικὴν ὠφέλειαν ἀπὸ αὐτὰ, νὰ εὐρίσκῃ λύσεις εἰς τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, βοήθειαν καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις, γαλήνην καὶ εὐχάριστον ἀπασχόλησιν εἰς τὰς ἐλευθέρας ὥρας.

Τὸ ἐλεύθερον ἀνάγνωσμα ἔχει ἀπασχολήσει πολὺ τοὺς ξένους ψυχολόγους καὶ παιδαγωγούς· θεωρεῖται ἀπὸ αὐτοὺς θάσις τῆς μορφώσεως τῶν πολιτῶν. Εἰς τὸ ἐξωτερικόν (τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν) τὸ ἔντυπον εἶναι ὁ ἀχώριστος σύντροφος τῶν ἀνθρώπων· ὅλοι διαβάζουσιν κάτι, ὅταν ἔχουν εὐκαιρίαν, διότι ἔχουν κατανοήσει τὴν ἀξίαν τῆς μορφώσεως. Τοῦτο ἴσως εἶναι ἕνας βασικὸς παράγων τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς τῶν προόδου. Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες δὲν διαβάζομεν πολὺ. Ἴσως ἐπιδρῶ εἰς τοῦτο τὸ κλίμα καὶ ὁ καθαρὸς οὐρανὸς τῆς Πατρίδος μας, τὰ ὁποῖα μᾶς ὠθοῦν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ὕπαιθρον. Κυριώτερος ὅμως λόγος τούτου, νομίζω, εἶναι τὸ ὅτι δὲν συνεδέθημεν μετὰ τὸ θεμέλιον ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας, δὲν τὸ ἠγαπήσαμεν ὅσον ἔπρεπε. Ἴσως ἔπταισε καὶ τὸ παλαιὸν σχολικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν ὑπερβολικὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν μελέτην, καθίστα τὸ διάβασμα ἐπαχθὲς καὶ δυσάρεστον.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, σήμερον λόγοι κοινωνικοὶ καὶ πολιτι-

στικοὶ ἐπιβάλλουσιν τὸ ἐλεύθερον ἀνάγνωσμα. «Ἀνθρώπος ὁ ὁποῖος δὲν διαβάζει, ὁμοιάζει μετὰ δένδρον, τὸ ὁποῖον δὲν ποτίζεται», λέγει ὁ Γκαίτε. Ἐνῶ ὁ μελετῶν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Ψαλμῶδον εἶναι «ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται» (ψαλμ. α' στρ. 3).

Ὁ μελετηρὸς ἀνθρώπος τροφοδοτεῖ συνεχῶς τὸ πνεῦμα του μετὰ μορφωτικὰ ἀγαθὰ, πλουτίζει καὶ καλλιεργεῖ τὸ ἔσωτερικόν του κόσμον, κατακτᾷ τὸ θαυτέρον νόημα καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πλουτίζει τὴν πείραν του, τακτοποιεῖ καλλίτερον τὰ πράγματα τῆς ζωῆς του, προοδεύει εἰς τὸ ἐπάγγελμά του, ἀποκτᾷ κοινωνικὴν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν. Εἰς τὰς συναστροφὰς δὲ εἶναι σεβαστὸς καὶ εὐχάριστος, διότι γνωρίζει πῶς θὰ συζητήσῃ εὐπρεπῶς, πῶς θὰ ἐκφράσῃ συνειδήσας γνώμας καὶ θὰ εἴπῃ κάτι ἀξιόλογον.

Εἰς τὰ παιδιὰ τὸ ἐλεύθερον ἀνάγνωσμα δίδει εὐκαιρίαν ἀναπτύξεως τῶν διαφορόντων καὶ τῶν πνευματικῶν τῶν δυνάμεων, ὡς καὶ αὐτενεργῶς μορφώσεως συμφώνως πρὸς τὴν ἀτομικότητά των. Εἰς τὸ σχολεῖον παρέχεται κοινὴ, ὁμαδικὴ ἀγωγή εἰς ὅλους. Κάθε παιδί ὅμως ἔχει ἴδιον χαρακτήρα, ἔχει ἀνάγκην ἰδιαίτερου τρόπου μορφώσεως, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἰδιαζόντων στοιχείων τῆς προσωπικότητός του. Οἱ νεώτεροι παιδαγωγοὶ τονίζουν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξατομικευμένης ἀγωγῆς. Αὕτη θὰ ἐπιτευχθῇ μετὰ τὴν ἐλευθέραν ἐργασίαν τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ἐλεύθερον ἀνάγνωσμα. Τὸ παιδί ἐκεῖ ἐκλέγει τὰ ἀναγνώσματα, τὰ ὁποῖα τὸ ἐνδιαφέρουν, τὰ μελετᾷ συστηματικῶς καὶ ἀφομοιώνει καλλίτερον τὸ περιεχόμενον των. Καὶ τοῦτο διότι αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας ἀποκτᾷ τὸ παιδί ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ αὐτενεργῶς, εἶναι σταθερώτεραι καὶ ἐπιδρῶν περισσότερο ἐν τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς προσωπικότητός του. Ἐνῶ ὅσα μαθαίνει μετὰ

έξωτερικόν έξαναγκασμόν, π. χ. διά τας έξετάσεις του σχολείου, τὰ λησμονεῖ εύκόλως καί δέν έπιδρούν πολὺ εἰς τὴν μόρφωσίν του. Διά τοῦτο πολλοὶ παιδαγωγοὶ λέγουσιν ὅτι τὸ παιδί δέν πρέπει νὰ ἔχη θεβαρυμένον σχολικόν πρόγραμμα, διά νὰ ἔχη καιρόν νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἰδιαιτέρας κλίσεις καί τὰ διαφέροντά του μὲ ἔλευθέρας πνευματικὰς ἀσχολίας.

Εἶναι φανερόν λοιπόν ὅτι τὸ ἔλευθερον ἀνάγνωσμα χρειάζεται διά πολλοὺς λόγους καί δέν εἶναι ὀρθόν νὰ τὸ ἐμποδίζωμεν. Ἀντιθέτως πρέπει νὰ παρακινουῦμεν καί νὰ καθοδηγῶμεν τὰ παιδιά εἰς αὐτό. Καί ἂν ἠθέλαμεν ὁμως, δέν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὸ ἐμποδίσωμεν. Διότι ἡ ἔμφυτος ὁρμὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς μάθησιν εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τὰ παιδιά καί τὰ ὠθεῖ διαρκῶς εἰς τὴν μελέτην καί τὴν ἔρευναν τῶν πραγμάτων.

Ἡ ἀνάγνωσις εἶναι μία πνευματικὴ ἀνάγκη δι' αὐτά, ἐν μέσον διά νὰ γνωρίσουν τὸν κόσμον καί τὴν ζωὴν καί νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς αὐτήν. Ἐπειτα ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος τῆς τυπογραφίας καί ἡ εύρυτάτη διάδοσις τοῦ ἐντύπου σήμερον εἶναι ἕνας πειρασμὸς διά τὴν πειρέγειαν καί τὴν πνευματικὴν διψάν τῶν παιδιῶν. Διά τοῦτο πολλὰ ἐξ αὐτῶν διαθάζουν ἀπλήστως ὅ,τι τύχει, διά νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἔμφυτον τάσιν των πρὸς μάθησιν. Ἀλλὰ ἡ μελέτη αὐτὴ, ἡ ὁποία γίνεται χωρὶς σύστημα, χωρὶς σκοπόν, χωρὶς ἐπιλογὴν τῶν καταλλήλων διά τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀτόμου ἐντύπων, ἀποβαίνει ἀνωφελὴς καί ματαιία, ἂν μὴ ἐπιβλαβὴς.

Δέν ὑπάρχει χειροτέρα καί πλέον ἐπιζήμιος σπατάλη τοῦ χρόνου ἀπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἀκατάλληλων καί ἐπιβλαβῶν ἐντύπων. Διότι ὄχι μόνον δαπανᾶται ἀσκόπως πολὺτιμος χρόνος, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ διατεθῇ εἰς περισσότερον χρῆσιμα ἔργα, ἀλλὰ καί ἐπιφέρεται ἀνυπολόγιστος ἠθικὴ καί πνευματικὴ ζημία, ὅπως ἐτοκίσθη προηγουμένως. Καί νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὅτι κατ' ἔτος ἐκδίδονται χιλιάδες καλὰ βιβλία καί περιοδικά, ὅτι τὰ ὑπάρχοντα κλασσικὰ ἔργα εἶναι τόσον

πολλά, ὥστε διά νὰ τὰ διαβάσῃ κανεὶς δέν τοῦ φθάνει μία ὀλόκληρος ζωὴ. Διατί λοιπόν νὰ χάνῃ κανεὶς τὸν καιρόν του, εἴτε μικρὸς εἶναι εἴτε μέγας, μελετῶν εύθηνά καί ἐπιβλαβῆ ἔντυπα, ἐνῶ δύναται νὰ διαθέσῃ κάλλιστα τὸν ἔλευθερον χρόνον εἰς τὴν μελέτην καλῶν ἐντύπων; Ἐνας μορφωμένος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχη διαβάσει μερικὰ τουλάχιστον ἀπὸ τὰ κλασσικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα. Καί ὅπως εἶναι σήμερον ἡ ζωὴ μὲ πολλὰς ἀσχολίας καί μερίμνας, πολλάκις δέν ὑπάρχει καιρὸς οὔτε διά τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πλέον ἀπαραιτήτων βιβλίων. Εἶναι λοιπόν παραλογισμὸς νὰ ἀσχολῆται κανεὶς μὲ εύτελῆ καί ἀνούσια ἔργα, τὰ ὁποῖα ἢ δέν μορφώνουν καθόλου ἢ παραμορφώνουν καί διαστρέφουν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀτόμου.

ε) Ἡ ἀξία τῆς μελέτης τῶν καλῶν βιβλίων.

Τὰ καλὰ βιβλία καί ἔντυπα ἐν γένει εἶναι διαφόρων κατηγοριῶν. Δέν εἶναι μόνον τὰ λογοτεχνικά, ἀλλὰ καί τὰ ἐπιστημονικά, τὰ φιλοσοφικά, τὰ θρησκευτικά καί ἄλλα. Εἰς κάθε κατηγορίαν βιβλίων ὑπάρχουν τὰ καλὰ καί τὰ ἄσχημα, τὰ εύτελῆ, τὰ ἐπιβλαβῆ. Εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀκατάλληλα πρὸς μελέτην εἶναι ὅσα ἔχουν γραφῆ προχείρως καί χωρὶς ἐπισταμένην ἔρευναν, ἢ μὲ προκαταλήψεις καί χάριν προπαγάνδας ὠρισμένων πολιτικῶν ἢ φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἀκατάλληλα εἶναι τὰ περιγρόφοντα ἀνηθίκους ἢ ἐγκληματικὰς πράξεις, ὅσα δέν ἐμπνέονται ἀπὸ ἀληθῆ καλλιτεχνικά καί πνευματικά κίνητρα. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν τὰ πρόχειρα, τὰ εύθηνά καί ἐπιβλαβῆ ἔντυπα εἶναι περισσότερα. Πῶς θὰ διακρίνομεν τὰ καλὰ θὰ ἀναφέρωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον.

Ἐδῶ θὰ τονίσωμεν κυρίως τὴν ἀξίαν τῆς μελέτης τῶν καλῶν βιβλίων καί περιοδικῶν. Ἐν πρώτοις ἡ ἀξία τοῦ δνόματός της λογοτεχνία μορφώνει ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις τὸ ἄτο-

μον. Μὲ τὸ ὥραϊον ἴψος των, τὰ καλὰ λογοτεχνικὰ ἔργα μορφώνουν τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τοῦ ἀτόμου, πλουτίζουν τὸ λεξιλόγιόν του, τὸ διδάσκουν πῶς νὰ χρησιμοποιῆ καλῶς τὸν λόγον του, προφορικὸν καὶ γραπτόν. Ἐπίσης ἀναπτύσσουν τὴν νόησιν, τὴν κρίσιν, τὴν φαντασίαν, πλουτίζουν τὴν πείραν τοῦ ἀτόμου, εὐρύνουν τὸν πνευματικὸν του ὀρίζοντα, ἀναπτύσσουν πολλὰ καὶ ποικίλα διαφέροντα. Μὲ τὰς ὑψηλὰς ἀρχὰς καὶ ιδέας, μὲ τὰ καλὰ παραδείγματα μορφώνουν τὴν σκέψιν καὶ τὸν χαρακτήρα, καλλιεργοῦν καὶ ἐξευγενίζουν τὸ συναίσθημα, ἀναπτύσσουν τὴν ἠθικὴν συνείδησιν, τὴν κοινωνικότητα καὶ πολλὰς ἄλλας ἀρετάς. Τὰ ἀνωτέρω ἀναπτύσσουν τὰς καλὰς ψυχικὰς καταβολὰς τοῦ ἀτόμου, μετριά-ζουν τὰ πάθη καὶ λυτρώνουν ἀπὸ αὐτά, ἐμπνέουν ἰδανικά, διδάσκουν ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ βοηθοῦν τὸ ἄτομον νὰ κατανοῆ καλλίτερον τὸ περιβάλλον του καὶ νὰ προσαρμοσθῆ εἰς αὐτό.

Ἡ λογοτεχνία εἶναι ὁ καθρέπτης τῆς ζωῆς κάθε ἐποχῆς. Ἄλλὰ τὰ κλασσικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα δίδουν τὴν θαυτέραν οὐσίαν τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ζωῆς καὶ ὄχι μίαν ἐπιφανειακὴν εἰκόνα φωτεινῶν ἢ σκιερῶν σημείων αὐτῆς. Ἀποκαλύπτουν τὸ βάθος τῶν πνευματικῶν ἀξιών, τὰ μυστικὰ θάθη τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὠραιότητα τῆς ἀρετῆς, τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως. Δίδουν μίαν εἰκόνα τῶν θαυτέρων καὶ μονιμωτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς ζωῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν ἀξίαν ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν, ἀλλὰ δι' ὅλας τὰς ἐποχὰς. Μέσα εἰς αὐτὰ ὁ ἀναγνώστης δὲν γνωρίζει μόνον τὴν ζωὴν μιᾶς ἐποχῆς, ἀλλὰ κατανοεῖ καὶ τὴν ἐποχὴν του, τοὺς συνανθρώπους του, εὐρίσκει ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἑαυτὸν του. Μὲ τὴν μελέτην αὐτῶν εὐρίσκει κανεὶς ἀληθινὴν μὀρφωσιν καὶ ψυχαγωγίαν. Ἡ μελέτη τῶν καλῶν λογοτεχνικῶν ἔργων συνιστᾶται ὄχι μόνον διὰ τὴν ποικίλην μὀρφωσιν, τὴν ὁποίαν παρέχουν, καὶ διὰ τὴν εὐχάριστον χρῆσιν τοῦ ἐλευθέρου χρόνου, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγους ψυχικῆς ὑγείας καὶ προσαρμο-

γῆς εἰς τὴν ζωὴν. Μὲ τὴν μελέτην αὐτῶν ἀποσπᾶται ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ προσωπικὰ του προβλήματα καὶ θέματα, λυτρώνεται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, καθάιρεται ἀπὸ τὰ πάθη του, μανθάνει νὰ κατανοῆ τοὺς ἄλλους, νὰ ζῆ τὰς ψυχικὰς των καταστάσεις καὶ τὰ προβλήματα των, νὰ βλέπῃ ἀπὸ εὐρυτέρας ἀπόψεως τὴν ζωὴν. Ὅσοι δὲν διαθάζουν ὄχι μόνον χάνουν μίαν πολῦτιμον εὐκαιρίαν καὶ πηγὴν μορφώσεως καὶ ψυχαγωγίας, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύουν νὰ παρασυρθοῦν εἰς τὴν μελαγχολίαν ἀπὸ τὴν τύρβην καὶ τὰς μερίμνας τῆς ζωῆς. Ἡ μελέτη τῶν κλασσικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων καλλιεργεῖ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν κόσμον τοῦ ἀτόμου, τὸ καθιστᾷ ἱκανὸν νὰ ζῆσῃ μίαν ζωὴν ἀνωτέραν, πνευματικὴν, περισσότερον εὐχάριστον καὶ εὐτυχῆ.

Ἄλλὰ δὲν ὠφελεῖ μόνον ἡ μελέτη τῆς λογοτεχνίας. Καὶ τῶν καλῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων ἡ μελέτη παρέχει ἀνυπολόγιστους ὠφελείας, ἀναλόγως μὲ τὸ εἶδος κάθε βιβλίου. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία μᾶς γνωρίζουν τὴν ζωὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν παλαιότερων ἐποχῶν, μᾶς βοηθοῦν δὲ νὰ κατανοήσωμεν τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀποτέλεσμα ἱστορικῆς ἐξελιξέως. Ἐπὶ πλεον μᾶς διδάσκουν πολλὰς ἀρετάς, μὲ τὰ παραδείγματα ἐξαίρετων ἀνθρώπων τοῦ παρελθόντος, μορφώνουν ὑγιὰ πολιτικὴν σκέψιν καὶ ἀληθινὴν φιλοπατρίαν. Τὰ γεωγραφικὰ βιβλία μᾶς γνωρίζουν τὴν μορφήν, τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν ἄλλων κρατῶν, μᾶς βοηθοῦν νὰ ταξιδεύσωμεν νοερῶς ἀνὰ τὸν κόσμον καὶ νὰ γνωρίσωμεν αὐτόν. Τὰ βιβλία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μᾶς ἀποκαλύπτουν τὰ μυστήρια τῆς φύσεως, τοὺς νόμους τῆς λειτουργίας τοῦ κόσμου, τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν καὶ πλείστα ἄλλα. Τὰ βιβλία τῶν μαθηματικῶν ἀναπτύσσουν τὴν σκέψιν, τὴν ὀρθὴν κρίσιν, τὴν διάθεσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων. Τέλος τὰ τεχνικὰ καὶ οικονομικὰ βιβλία βοηθοῦν τὸ ἄτομον νὰ γνωρίσῃ τὰς ἐξελιξέεις εἰς τὸν τομέα

των, νά παρακολουθήση τὰς προόδους τῶν διαφόρων κλάδων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ νά γίνη καλλίτερος ἐπαγγελλματίας ἢ τεχνικός.

Κάθε εἶδος βιβλίου προσφέρει ἰδιαιτέραν ὠφέλειαν, ἀναλόγως τοῦ κλάδου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει. Δὲν δυνάμεθα νά ἀναφέρωμεν ὅλας τὰς κατηγορίας τῶν βιβλίων. Μερικὰ ἐκ τούτων τὰ μελετοῦν μόνον οἱ εἰδικοί. "Ἄλλα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπλούστερα ἢ ἐκλαϊκευμένα, τὰ μελετοῦν καὶ πρέπει νά τὰ μελετοῦν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μὴ εἰδικοί. Διότι δὲν νοεῖται μορφωμένος ἄνθρωπος χωρὶς κάποιαν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν. Σήμερον οἱ ἄνθρωποι, μὲ τὸν καταμερισμὸν τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τὴν κατάρτησιν τῶν ἐπιστημῶν ὅλον ἐν εἰς περισσοτέρους κλάδους καὶ εἰδικότητας, κατήντησαν νά περιορίσουν τὸν πνευματικὸν τῶν ὀρίζοντα εἰς τὸν τομέα τῆς εἰδικότητός των. Πέραν τούτου ἐλάχιστα γνωρίζουσι. Μὲ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς τῆς κατατμήσεως θὰ καταντήση, λέγει κάποιος, νά λέγεται ἐπιστήμων αὐτὸς ὁ ὁποῖος γνωρίζει πολλά πράγματα, δι' ἕνα θέμα τὸ ὁποῖον γίνεται ὀλοὲν καὶ στενωτέρον, ἕως ὅτου πλησιάσει εἰς τὸ μηδέν. Δηλαδή ἐπιστήμων εἰς τὸ μέλλον θὰ εἶναι ἕνας ὁ ὁποῖος γνωρίζει πάρα πολλά διὰ τὸ τίποτε!

Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι μόρφωσις. Χρειαζέται καὶ ἡ γενικὴ μόρφωσις, ἡ καλλιέργεια καὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν διαφερόντων τοῦ ἀτόμου. Αὐτὸ θὰ βοηθήσῃ τὸ ἄτομον νά ἐντάξῃ τὸ θέμα τῆς εἰδικότητός του εἰς κάποιο σύνολον καὶ νά τὸ κατανοήσῃ καλλίτερον. Τὴν γενικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν σύνδεσιν τῶν διαφόρων γνώσεων τοῦ ἀτόμου εἰς ἕν σύνολον ἐνιαῖον, θὰ δώσῃ ἡ μελέτη τῆς φιλοσοφίας. Ἡ μελέτη αὕτη θὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἄτομον εἰς τὴν βαθυτέραν ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων, εἰς τὴν εὔρεσιν τῆς σχέσεως ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὴν κατάρτησιν «ἐνιαίας θεωρίας περὶ κόσμου καὶ ζωῆς», ὅπως ἔλεγεν ὁ Θ. Βορέας.

Τέλος δὲν πρέπει νά παραμεληθῇ ἡ μελέτη τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων καὶ

μάλιστα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Πολλοὶ περιορίζουν τὰς θρησκευτικὰς τῶν γνώσεις εἰς ὅτι ἔμαθαν εἰς τὸ σχολεῖον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν δὲν ἀναπτύσσεται, ἀτροφεῖ, ἐνίοτε δὲ ἐξαλείφεται παντελῶς, πρὸς μεγάλην ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν βλάβην αὐτῶν. Τὰ θρησκευτικὰ βιβλία ὄχι μόνον ἀναπτύσσουσιν καὶ μορφώνουσιν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, καὶ διδάσκουσιν τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἐνισχύουσιν ψυχικῶς τὸ ἄτομον εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις τῆς ζωῆς, τοῦ δίδουν δύναμιν καὶ θάρρος ν' ἀντιμετωπίζῃ τὰς ἀντιξόους περιστάσεις, ὀδηγοῦν εἰς τὸν εὐθὺν δρόμον, φρονιματίζουν καὶ ἠθικοποιοῦν τὸ ἄτομον. Ἡ παραμέλησις τῆς μελέτης αὐτῶν ζημιώνει πολὺ τὸ ἄτομον, τὸ στερεῖ ἀπὸ τὴν πλουσίαν πηγὴν τῆς δυνάμεως, τῆς χαρᾶς, τὴν ὁποῖαν δίδει ἡ θρησκεία εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ πνευματικὴ ἀξία καὶ ἡ μορφωτικὴ ἐπίδρασις τῶν καλῶν ἐντύπων δὲν εἶναι δυνατὸν νά ἐξαντληθῇ εἰς ὀλίγας γραμμάς. Τὸ καλὸν βιβλίον εἶναι ὁ πλεόν πολῦτιμος φίλος τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ αὐτὸ ἐπικοινωνεῖ κανεὶς μὲ τὰ ἐκλεκτότερα πνεύματα, μὲ τὴν σκέψιν σοφῶν ἀνθρώπων, συγχρόνων ἢ προγενεστέρων. Οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας τούτων εἶναι κρυμμένοι εἰς τὰς σελίδας τῶν βιβλίων. Δὲν χρειάζεται τίποτε ἄλλο, παρὰ νά σκύψῃ κανεὶς εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν, διὰ ν' ἀποκομίσῃ ἀπειρον πνευματικὴν ὠφέλειαν καὶ χαράν. Κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μας οἱ πολῦτιμοι αὐτοὶ φίλοι περιμένουν εἰς τὰ ράφια τῆς βιβλιοθήκης ἢ εἰς τὸ γραφεῖον μας, διὰ νά τὰ πάρωμεν εἰς τὰ χέρια μας, νά τὰ ἀνοιξώμεν, νά ἀκούσωμεν τὴν φωνὴν των, νά διδαχθώμεν ἀπὸ αὐτά. Ἄρκει μία μικρὰ προσπάθεια ἐκ μέρους μας καὶ οἱ θησαυροὶ τῶν βιβλίων εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν μας, ἔτοιμοι νά στολίσουν, νά τελειοποιήσουν, νά ἐξευγενίσουν καὶ νά κάνουν εὐτυχεστέραν τὴν ζωὴν μας.

B. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1968

Είναι καταπληκτικό τὸ ὅτι παρά τις ἐπιφανειακὲς διαφορὲς, εἴμαστε τόσο λίγο διαφορετικοὶ ἀπ' τοὺς παποῦδες μας. Ἔχουν τόσα πολλὰ συμῆθη στὴν ἐποχὴ τῆς γενιᾶς μας, ὥστε νομίζομε, πὼς θὰ εἴχαμε γίνῃ γενεὰ ὑπερανθρώπων. Ἄλλὰ οὐσιαστικὰ ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει λίγο, καθὼς περνοῦν οἱ γενιὲς ἢ μᾶλλον οἱ αἰῶνες. Δὲν ὑπάρχει κανένας μῦθος τρόμου, πού νὰ μὴν τὸν ἔχωμε θελιώσει στοὺς καιροὺς μας. Μὲ τὴν αὐταρέσκειά μας ἐπιτρέψαμε στοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ φανταστοῦν, πὼς ὁ πολιτισμὸς συνέχισε ἀδιάκοπα τὴν πρόοδό του παράλληλα μὲ τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Πάντοτε ἔχομε μιὰ παθητικὴ ἐμπιστοσύνη στοὺς καρπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως. Καταλογίζομε κάθε κακὸ στὴν ἔλλειψι ἀγωγῆς. Ξερωοῦμε πὼς εἶναι τὸ ἴδιο ἢ ἄγνοια κί' ἢ ἄμαρτία. Γι' αὐτὸ εἴπαμε, πὼς, ἂν μπορούσαμε νὰ δώσαμε στοὺς ἀνθρώπους τὴν ὀρθὴ ἐκπαίδευσι, τὸ ἔγκλημα θὰ ἐξαφανιζόταν. Κί' ὅμως δὲν ὑπῆρξε πιὸ ἄγρια ἐποχὴ ἀπ' τὴ δική μας. Μιλᾶμε περιφρονητικὰ γιὰ τοὺς «σκοτεινοὺς αἰῶνες», ἀλλὰ κατὰ κάποιον τρόπο τὸ δικὸ μας σκοτάδι εἶναι πιὸ ἀδιαπέραστο. Σκεφθῆτε ξανά καὶ ξανά τὸ τί συνέβη στοὺς Ἑθραίους τῆς ἐποχῆς μας σὲ μιὰ χριστιανικὴ χώρα. Δὲν ὑπάρχει σὲ ὄλη τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία ἕνα χρονικὸ ἀπανθρωπιᾶς πού νὰ μπορῆ νὰ συγκριθῆ μ' αὐτό. Αὐτὸς ὁ συγκεκριμένος σαδισμὸς ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα διεστραμμένων πολιτικῶν καὶ φυλετικῶν μίσους. Ἦταν μιὰ ἐφιαλτικὴ κατάστασις ἑνὸς παρανοϊκοῦ κόσμου, πού ἔχει λίγη σχέση μ' αὐτὸ πού μᾶς ἀρέσει νὰ θεωροῦμε σὰν φυσιολογικὴ ζωὴ τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

* Ἄς παρατηρήσωμε τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία πὸ προσεκτικὰ, γιὰ νὰ δοῦμε τι ὅρια καὶ περιορισμοὺς—ἂν ὑπάρχουν—

(*) Εἶναι τὸ κήρυγμα τοῦ καρδινάλιου Heenan κατὰ τὴν λειτουργία τῆς ἡμέρας τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ πρὸς ἱατροὺς εἰς τὸ Winchester τῆς Ἀγγλίας).

θὰ πρέπει νὰ τῆς ἐπιβάλωμε. Στὰ πρόσφατα χρόνια ἔχομε μιὰ μεγάλη ἐκτίμησι γιὰ τὴν ἐλευθερία, πού μᾶς ὠδήγησε στὴν εἰδωλολατρεία. Δὲν εἶναι καλὴ ἢ κάθε ἐλευθερία. Μόνον ἡ ὑπεύθυνη ἐλευθερία εἶναι καλὴ. Καὶ συνδέω τὴν ἐλευθερία μὲ τὴν εὐθύνη, γιατί θέλω νὰ ἀμφισβητήσω τὴν ἄποψι πὼς κάθε ἐλευθερία εἶναι καλὴ. Δὲν εἶναι σωστὸ τὸ νὰ λέγεται, π.χ., πὼς ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λέγῃ ὅ,τι ἀκριβῶς σκέπτεται. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποιὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, τί θέλει νὰ πῆ καὶ πρὸς ποιόν. Ὅσο πιὸ ὑπεύθυνη εἶναι ἡ θέσις ἑνὸς ἀνθρώπου, τόσο πιὸ περιωρισμένο εἶναι τὸ δικαίωμά του νὰ μιᾶ. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ φαίνεται παράδοξο, ἀλλὰ εἶναι πολὺ καθαρὰ ἀληθινό. Ἕνας μαθητὴς ἢ φοιτητὴς μπορεῖ νὰ λήθῃ τὴ γνώμη του πάνω σὲ κάθε θέμα, ἀφοῦ κανένας σοβαρὰ σκεπτόμενος ἄνθρωπος δὲν θὰ πάρῃ στὰ σοβαρὰ τὴν ἄποψί του. Ἄλλὰ ἕνας καθηγητὴς—ἰδιαίτερα ὅταν μιᾶ γιὰ τὴν ἐπιστήμη του, πού σπούδασε καὶ σπουδάζει—ἔχει καθῆκον νὰ εἶναι προσεκτικὸς. Ὅ,τι λέγει, θεωρεῖται σὰν ὑπεύθυνο καὶ αὐθεντικὸ. Μπορεῖ νὰ λέγῃ ὅ,τι θέλει στὴ λέσχη μὲ τοὺς συναδέλφους του. Μπορεῖ νὰ πῆ ὅποιες ἀπόψεις θέλει γιὰ τὸ ποδόσφαιρο. Ἄλλὰ ἂν αὐτὸς εἶναι ἕνας καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς π.χ., ἔχει τὴν ἠθικὴ ὑποχρέωσι νὰ ἐκφράζῃ τις ἀπόψεις του μὲ μεγάλη προσοχή, ὅταν διδάσκη στοὺς φοιτητὰς ἢ ὅταν γράφῃ. Ἄλλοιὼς μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ θλάθη σ' ἐκείνους πού δέχονται τις ἀπόψεις του ὡς ὑπεύθυνες καὶ ἀξιόπιστες.

Ἐπανάστασις, ἀναρχία καὶ συσχηματισμὸς.

Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ὑπερβολικοῦ συσχηματισμοῦ. Γνωρίζω πὼς αὐτὸ εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσα γενικὴ ἄποψι, ἀλλὰ νομίζω πὼς εἶναι ἀλήθεια. Ἡ δική μας ἐποχὴ ἐπίσης εἶναι ἐποχὴ ἐπαναστάσεως

καί άναρχίας. Οί νέοι άνθρωποι γίνονται όλο και πιό άνεξάρτητοι, αλλά αυτό τό κάνουν διότι συσχηματίζονται. Ό καθένας κάνει ό,τι κάνουν κι' οί άλλοι. Αυτό είναι αλήθεια για τ' άγόρια και τά κορίτσια πού ψωνίζουν στήν Carnaby Street. Τό ίδιο είναι επίσης αλήθεια και για τούς σπουδαστές πού πρῶτοι οί δικτάτορες τούς άνεγνώρισαν σαν δυνάμεις ξεσηκωμού. Θυμάμαι τούς φασίστες στή Ρώμη, τή Χιτλερική Νεολαία στό Βερολίνο και τούς κομμουνιστές στή Σοβιετική Ρωσία, πώς τούς είχαν κάνει ανθρώπους του καθεστώτος, ώστε νά κάνουν διαδηλώσεις σέ όλες τίς πολιτικές ευκαιρίες, χωρίς νά έχουν ιδέα περί τίνος πρόκειται. Τή μιá μέρα ζητούσαν τήν έπιστροφή τών άποικιών και άλλη μέρα ζητούσαν τό θάνατο προδοτών στά δικαστήρια. "Ετσι σιγά-σιγά ή συνήθεια έγινε, παγκόσμια. Σήμερα νεαροί σπουδαστές με τή θέλησί τους αφήνουν έρημα τά βιβλία τους για νά κάνουν διαμαρτυρίες, άπεργίες, συλλαλητήρια, άποχή από διδασκαλίες, όποτε πεισθούν πώς είναι οί λαμπαδηφόροι τής έλευθερίας.

Οί άνθρωποι δέν θάπρεπε νά είναι έλεύθεροι νά καταστρέφουν τήν αλήθεια—άν και αυτό είναι πολύ διάφορο πράγμα άπ' τό νά πούμε, ότι οί άνθρωποι δέν πρέπει νάναί έλεύθεροι νά πολεμούν εκείνο πού μιá πολιτική όμάδα ή μιá χώρα ή μιá Έκκλησία διάλεξε νά θεωρή ως αλήθεια. Σ' αυτό τό θέμα οί διακρίσεις είναι πολύ λεπτές. Τά όρια τής έλευθερίας και τής αλήθειας συχνά δέν είναι καθόλου σαφή. Η Ιστορία του επαγγέλματός σας είναι γεμάτη από παραδείγματα καταπίεσεως τής έλευθερίας, πού στήν πραγματικότητα ήτο καταπίεσις τής αλήθειας. Στήν πραγματικότητα τά μεγαλύτερα όνόματα στήν ιατρική ύπέστησαν έπιθέσεις άπ' τούς συνάδελφους τους στήν προσπάθειά τους νά διακηρύξουν τήν αλήθεια. Οί αντίθεσις με τόν Pasteur πήραν άρκετά μεγάλο μάκρος. Τεράστια χρηματικά ποσά μαζεύτηκαν για μιá σταυροφορία εναντίον τής άπόψεώς του σχετικά με τά μικρόβια. Κι' έν τούτοις ό Lister ήταν σέ θέσι νά πη πρὸς τόν Pasteur, όταν γιῶρταζε τό άρ-

γυρό του ίωθιλαίο, ότι ή ιατρική έπιστήμη ώφειλε πιό πολλά σ' αυτόν παρά σέ όποιοδήποτε άλλον στόν κόσμο. Ό J. Lister μπορούσε νά μιλήσει από τήν ίδια τήν πείρα του, γιατί διασύρθηκε τόσο άσχημα, όταν είσήγαγε τά άντισηπτικά στή χειρουργική.

"Όταν βλέπουμε, τί μπορούσε νά χάσει ή ανθρωπότης άπ' τόν φανατισμό τών συντηρητικών, γινόμαστε διπλά καχύποπτοι κάθε φορά πού γίνεται μιá έπιθεσις εναντίον τής άκαδημαϊκής έλευθερίας. Στις μέρες μας μιá μεγάλη χώρα κατάφερε νά φαίνεται άνόητη με τίς πολιτικές της παρεμβάσεις στήν έπιστημονική έρευνα. Ό πατέρας τής συγχρόνου βιολογίας ήτο ένας μοναχός, πού έκανε όλα του τά πειράματα στόν κήπο του μοναστηριού του στή Μοραβία. Είναι δύσκολο νά πιστέψωμε, ότι πέθανε μόλις τό 1884. Ό Mendel, ό Weismann και ό Morgan ήσαν τά τρία μεγάλα όνόματα στήν Βιολογία μέχρι τόν Lysenko. Αυτός άνεκάλυψε, ότι οί βιολόγοι έχουν προσκολληθή στόν Μεντελισμό από έχθρότητα πρὸς τόν Μαρξισμό. Η αντίθεσις δέν ήταν γύρω από γονίδια και χρωμοσώματα, αλλά γύρω από τήν έλευθερία έρευνητικής μελέτης και πολιτικού δογματισμού. Είναι αλήθεια, ότι ό Lysenko ήταν ένας άπ' τούς προστατευομένους του Στάλιν. Και τώρα ό Στάλιν είναι πεθάνμένος. Άλλά ένας νέος Στάλιν μπορεί νά εμφανιστή. Είναι λοιπόν άνάγκη νά προσέξωμε αυτό τό παράδειγμα του προσφάτου παρελθόντος σαν μιá προειδοποιητική ιστορία.

Η θεωρία του Lysenko στηρίχτηκε στα πειράματα του Michurin. Σας αναφέρω τά λόγια του Lysenko άπ' τή σελίδα 25, τόμος 1 τής «Σοβιετικής Βιολογίας» του:

«Οί μελέτες και τά πειράματα ώδήγησαν τόν I. V. Michurin στα ακόλουθα σπουδαία συμπεράσματα: είναι δυνατόν με τήν παρεμβολή του ανθρώπου νά εξαναγκασθή κάθε μορφή ζώου ή φυτού πρὸς μιá αλλαγή πιό γρήγορη και πιό σύμφωνη με τήν έπιθυμία του ανθρώπου... Οί Σοβιετικοί βιολόγοι ύποστηρίζουν ότι οί άρχές του Michurin είναι οί μόνες έπιστημονικές άρ-

χές. Οί του Weismann, που άρνούνται την κληρονομικότητα των άποκτημένων χαρακτηριστικων δέν άξίζουσι νά έρευνώνται επί μακρόν. Τό μέλλον άνήκει στον Michurin... Άπελευθερώνοντας την έπιστήμη μας από τον Μεντελισμό—Μοργκανισμό—Βαϊσμανισμό διώχουμε τό τυχαίο άπ' τή Βιολογική 'Επιστήμη». Δέν χρειάζεται άμφιβολία γιά τήν πραγματική έμπνευσι τής Σοβιετικής έπιστημονικής θεωρίας. 'Η Γεωπονική σχολή του Cambridge έξέδωκε μιá άνακοίνωσι, που έγινε σέ μιá συνεδρίασι τής 'Ακαδημίας Λένιν γιά γεωπονικές σπουδές, όπου συζητήθηκε τό θέμα των άπόψεων του Lysenko. Άπό αυτό παίρνω τή δεύτερη από δύο παραγράφους, που θά σας άναφέρω χωρίς σχολία μου. 'Η πρώτη παράγραφος είναι άπ' τή «Βιολογία» του Lysenko, τόμος I, σελ. 50.

«Ζήτω τό κόμμα του Λένιν και του Στάλιν που άνεκάλυψε τον Michurin γιά τον κόσμο και δημιούργησε όλες τις προϋποθέσεις γιά πρόοδο και άνάπτυξι τής ύλιστικής βιολογίας στή χώρα μας. Δόξα στον μεγάλο φίλο και πρωταγωνιστή τής έπιστήμης, τον ήγέτη μας και δάσκαλό μας Στρατάρχη Στάλιν».

'Η δεύτερη παράγραφος είναι άπ' τή σελίδα 183 τής άνακοίνωσης που άνεφέρθη:

«'Η νέα θεωρία των άγρονομικων θεμάτων, έγινε από τους Σοβιετικούς μας έπιστήμονες. Οί εργασίες τους είναι τά ύψιστα κατορθώματα τής σκέψης στην περιοχή των γεωπονικων θεμάτων. 'Ο Στρατάρχης Στάλιν, ό μέγιστος έπιστήμων των ήμερών μας, μάς έδωσε τήν κατευθυντήριο γραμμή και στο θέμα αυτό».

★

Κανένας δέν γνωρίζει καλύτερα άπ' τους γιατρούς τους κινδύνους που έχει μιá λανθασμένη βιολογία. 'Η άληθινή έπιστήμη πρέπει νά προστατεύεται άπ' τήν πολιτική, τον τύπο, τις τέχνες και έν άνάγκη άπ' τήν διοικούσα έκκλησία. Οί γιατροί πρέπει νά προστατεύουν τήν ακαδημαϊκή έλευθερία, αλλά σύγχρονα έχουν καθήκον νά μήν άρνούνται τό πρωτεϊόν τής άλή-

θειας. Οί γιατροί σ' αυτή τή χώρα είναι κοινωνικά περισσότερο χρήσιμοι και σπουδαίοι σήμερα παρά ποτέ. Μόνο άπ' τό τέλος του 16ου αιώνα και τις άρχές του 17ου αί. άρχισαν οί λαϊκοί νά ενδιαφέρονται γιά τή γνώσι και τήν μάθησι. Στους Μεσαιωνικούς χρόνους ό ιερέυς ήταν τό μόνο μορφωμένο πρόσωπο σέ μιá πόλι ή κοινότητα. Πρός αυτόν πήγαινε ό καθένας γιά τό κάθε τι. Ήταν ή προσωπικότης τής πόλεως, ό ήγέτης. Κι' αυτό όχι γιά κανένα άλλο λόγο, αλλά γιαντί οί ιερείς μπορούσαν νά διαθάζουν. Σεις είσθε οί νέοι πνευματικοί εργάται.

Γι' αυτό λέω πώς σεις, και μάλιστα οί οικογενειακοί γιατροί, είσθε οί σύγχρονοι πνευματικοί εργάται. Κι' αυτός είναι ένας πρόσθετος λόγος στο γιαντί πρέπει νά έχετε μιá άφοσίωσι προς τήν άλήθεια. Γιαντί σεις θά καθοδηγήσετε τους ανθρώπους σέ ήθικά και πνευματικά ζητήματα, όσο και Ιατρικά. Γι' αυτό τό λόγο πρέπει νάχετε μιá φιλοσοφία ή τουλάχιστον ένα σύστημα ήθικης. 'Επαναλαμβάνω πώς είσθε οί νέοι πνευματικοί εργάτες. 'Η έπιστήμη έχει άντικαταστήσει τή θρησκεία στο νοϋ πολλων ανθρώπων σήμερα. Κι' έσεις κι' έγώ ξέρουμε πώς δέν ύπάρχει άνάγκη νά συγχέωμε τους εργάτες τής έπιστήμης μ' εκείνους τής θρησκείας. 'Αλλά οί πλείστοι άπ' ύσους έρχεσθε σ' έπαφή δέν έχουν τή δική σας μόρφωσι και τις μορφωτικές ευκαιρίες που είχατε έσεις. 'Ισως νά νομίζουν πώς πρέπει νά διαλέξουν ένα από τους δύο. Κι' είναι γιαντί θά έχετε τήν ευθύνη νά τους συμβουλέψετε στην ήθικη και κοινωνική ζωή τους, όπως και σέ θέματα Ιατρικής, γι' αυτό πρέπει νάστε προσεκτικοί και άγρυπνοι. Ποτέ δέν πρέπει νά προσπαθήσετε νά καταστρέψετε τήν πίστι των άρρώστων σας ή νά παρουσιάσετε σύγχρονες θεωρίες σαν πραγματικότητα. 'Η ευαίσθητη ίσορροπία άνάμεσα στην έλευθερία και τήν ευθύνη είθε νά παραμείνη μέσα σας σ' όλη τή σταδιοδρομία σας.

Cardinal HEENAN

Μετάφρασις: I. Α. Παπαγεωργίου

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΟΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Τὰ συμπτώματα θεωρούνται άπλως ως άποτελέσματα τής άνικανότητος του άτόμου να είναι ο έαυτός του και ως πρότυπα συμπεριφορής, τά όποία συνεχίζουν να παρεμποδίζουν μίαν τοιαύτην αυτοέκφρασιν. Ο Maslow λέγει: «Είναι άρκετά σαφές ότι τά προβλήματα τής προσωπικότητος πολύ συχνά δέν είναι τίποτε άλλο, παρά μεγαλόφωνοι διαμαρτυρία κατά τής συντριβής τών ψυχολογικών όστών του άτόμου, ήτοι τής πραγματικής του φύσεως»⁽¹⁾. Αυτό του είδους ή ψυχοθεραπευτική προσπάθεια δέν άσχολείται ούτε με τήν ψυχοπαθολογίαν (ή ψυχοθεραπευτική έρευνα άναζητεί δυνατότητας όχι άδυναμίας), ούτε με τήν προπαρασκευήν διά τόν θάνατον. Άντι του Sein zum Todt, προσανατολίζεται πρός τó Sein zum Leben. Οί άσθενείς δέν φαίνεται να συλλαμβάνουν ταχέως αύτην τήν άποψιν και άκόμη και αύτοί οί όποιοι έχουν μακράν πείραν εις τήν κλασσικήν ψυχοαναλυτικήν θεραπείαν φαίνεται να εύρίσκουν άμέσως αύτην τήν φιλοσοφικήν προσέγγισιν, συντονιστικήν και διεγερτικήν. Η Rosenthal εις τήν έξαιρετικώς ένδιαφέρουσαν μελέτην της δι' όσους άσχολούνται με αύτά τά θέματα δηλώνει ότι: «Είς τρόπον διά να περιορισθί ο φόβος του θανάτου άπό τόν όποιον κατέχεται συνήθως ο άσθενής είναι ή άφύπνισις τών δημιουργικών όρμών του»⁽²⁾. Εις τούτο θά πρέπει να προστεθί ότι πολύ συχνά αί όρμαι αύται έχουν τόσον έξασθενήσει, ώστε είναι άνάγκη να εύρεθούν και τότε να άφυπνισθούν. Έν συνεχεία αύτή ή άφύπνισις θά πρέπει, ως και άνωτέρω άνεφέρθη, να θέτη σκοπούς εις τήν ζωήν του άσθενούς, οί όποιοι να έχουν πραγματικήν σημασίαν δι' αυτόν, να άναζωοपुरή τήν έλπίδα και να

αυξάνη τήν ικανότητα του άτόμου να άγωνισθί διά τήν ζωήν του. Η διαδικασία αύτή ένθυμίζει τήν διδασκαλίαν του Πελαγίου, «Velle Posse Esse».

Τά άτομα, τά όποία έπαψαν να έκτιμοούν τήν σημασίαν, τήν όποιαν έχει ή παρούσα στιγμή, χάνουν αύτην τήν έπιθυμίαν τής ζωής. Μόνον όταν ζη κανείς τó παρόν και συμμετέχη άπολύτως εις αυτό, μόνον τότε τίθεται εις ένεργείαν έν «γενικόν σύνδρομον έλπίδος»⁽³⁾ τó όποιον άνυψώνει τó ήθικόν και οδηγεί εις υγείαν. «Έν έξαιρετικώς σπουδαίον θήμα του άσθενούς πρός τήν κατεύθυνσιν τής κατανικήσεως του συναισθήματος τής άπελπισίας είναι ή ύπ' αύτου άντικατάστασις μιās στατικής έπιδιώξεως εις τήν ζωήν διά μιās άναπτυσσομένης και κινουμένης τοιαύτης. Συνήθως ο σκοπός τής ζωής έκλαμβάνεται ως στατικός «και έζησαν αύτοί καλά και έμεις καλλίτερα». Είμαι όμως πολύ ρεαλιστικώτερον και ώφελιμώτερον να θεωρηται ο σκοπός τής ζωής ως μία δυναμική διαδικασία προσλήψεως, έκφράσεως, ένεργείας, άναζητήσεως και άναπτύξεως.

★

Αί άναφερθείσαι άνωτέρω έπιστημονικαι παρατηρήσεις κατοχυρώνουν τήν ψυχοσωματικήν αντίληψιν περι άνθρώπου και άναγκάζουν τούς έκπροσώπους όλων εκείνων τών έπιστημονικών κλάδων, οί όποιοι άσχολούνται με τó θέμα τής υγείας του άνθρώπου, εις τήν πλέον εύρείαν μορφήν του, να άναγνωρίσουν ότι μιá ώλοκληρωμένη μελέτη του θέματος τής υγείας, τής άσθενείας και τών επιδιώξεων τής ζωής δέν δύναται να μη έκλαμβάνη τήν θρησκείαν ως παράγοντα τής υγείας καθόλου. Η θρησκεία έκτός τών άλλων άποτελεί μέρος του άνθρωπίνου πολιτισμού. «Ο,τι έν άτο-

(1) «Towards A. Psychology of Being». By A. Maslow Van Nostrand Co., N. Y., 1962, page 7.

(2) «Psychotherapy for the Dying». By H. Rosenthal. American J. Psychother., 1957, 11, 626, 633.

(3) «Mobilizing the Life Force: An Approach to the Problem of Arousing the Sick Patient's Will to Live». By Lawrence L. Le Shan, Pastoral Psychology. October 1966 Vol. 17 No. 167, page 25.

μον πιστεύει περί αὐτοῦ, περί τῶν συνανθρώπων του καί περί τοῦ κόσμου, ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχή ἢ ἀπόκρουσις τοῦ Θεοῦ, ἢ ὑποταγή του εἰς τοὺς κοινωνικοὺς καί ἠθικοὺς κανόνες τοῦ πολιτισμοῦ του ἢ ἡ ἀποδοκιμασία τούτων, ἀποτελοῦν μέρος τῆς φιλοσοφίας του διὰ τὴν ζωὴν καί καθορίζουν τὸν τρόπον συμπεριφορᾶς του καί συμβάλλουν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν συναισθημάτων ἐνοχῆς, ἀπογοητεύσεως, ἀπομονώσεως καί φόβου ὑπὸ τῶν ὁποίων κατέχεται. Αἱ ἰδέαι του καί αἱ πεποιθήσεις του ἐπηρεάζουν τὴν ἱκανότητά του νὰ ἀντιμετωπίζῃ μὲ καρτερίαν καὶ δύναμιν τὰς δοκιμασίας του, νὰ ἐλπίζῃ καί νὰ ἐπιδεικνύῃ ἀλτρουϊσμὸν καί αὐτοαποδοχήν. Οἱ ἀνωτέρω ἐπιστήμονες θεωροῦν τὴν ἀπροθυμίαν ὀρισμένων ἰατρῶν νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον παίζει ἡ θρησκεία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ὑγίαν ὡς ἓν εἶδος τυφλότητος. Ἐρευνῶντες πολλοὶ ἰατροὶ διὰ τὰς αἰτίας τῆς ἀσθενείας, λέγουν, μελετοῦν ἀδηφάγως τὰ τρέχοντα ἰατρικὰ περιοδικὰ καί τὰς ἄλλας πηγὰς τῆς κλινικῆς ἐρεῦνης, ἐν τούτοις εἶτε λόγῳ ἀγνοίας, εἶτε λόγῳ προκαταλήψεως ἢ ἀμφοτέρων, παραμένουν τυφλοὶ εἰς ἓνα ἐκ τῶν πλέον σημαντικῶν παραγόντων τῆς ὑγείας καθόλου, συγκεκριμένως εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς θρησκείας ἐπὶ τοῦ ἀτόμου καί τῆς κοινωνίας⁽⁴⁾. Ἡ θρησκεία ὡς παράγων ὑγείας ἢ νόσου γίνεται ἐμφανῆς ἐκ τοῦ ρόλου, τὸν ὁποῖον αὕτη διαδραματίζει εἰς τὸν πολιτισμὸν καί τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Μία εὐρύτερα ἀντίληψις περὶ ὑγείας, ἢ ὁποία ἀναγνωρίζει τὴν σημασίαν τῆς ἀλληλοαντιδράσεως μεταξύ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καί τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀγνοήσῃ τὸν ρόλον τῆς θρησκείας εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πολιτισμοῦ μας, τὸν καθορισμὸν καί τὴν διατήρησιν τῶν ἠθῶν μας καί τὴν προσφορὰν μιᾶς φιλοσοφίας περὶ τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς.

Ἄν καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀμφισβητηθῇ ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς θρησκείας ἐπὶ τοῦ

ἀτόμου ἔχει ὀρισμένως ἐξαιρετικῶς σημαντικὰς συνεπειάς, θὰ πρέπει ὁμως καί νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ὅλαι αἱ θρησκευτικαὶ ἐμπειρίαι δὲν εἶναι ὑγιεῖς. Τὸ βιβλίον *The Varieties of Religious Experience* τοῦ William James, τὸ ἐποῖον ἐγράφη πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν εἶναι ἀνυπέβλητον διὰ τὸν σαφῆ διαχωρισμὸν τὸν ὁποῖον κάμνει μεταξύ τῆς ὑγιοῦς καί τῆς παθολογικῆς χρησιμοποίησεως τῆς θρησκείας. Πάντως εἶτε θετικῶς εἶτε ἀρνητικῶς ἡ θρησκεία ἢ ἀκόμη καί ἡ ἀπουσία τῆς θρησκείας εἶναι σπουδαῖος παράγων τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς καί πρέπει διὰ τοῦτο νὰ λαμβάνεται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς ἀσθενείας καί τὸν καθορισμὸν τῆς θεραπευτικῆς ἀγωγῆς.

Ἀπὸ θετικῆς πλευρᾶς ἡ θρησκεία δύναται νὰ δώσῃ σκοπὸν καί ἔννοιαν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Victor Frankl, θεμελιωτῆς μιᾶς νέας σχολῆς ψυχοθεραπείας τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος καλεῖ λογοθεραπείαν, ἐπιμένει ὅπως οἱ ἀσθενεῖς τοῦ ἀναπτύξουν «μίαν ἔννοιαν τῆς ὑπάρξεως» πρὸ τῆς ἐνάρξεως οἰασδήποτε θεραπευτικῆς προσπαθείας. Ἡ θρησκεία προσφέρει εἰς τὸ ἄτομον ἓν πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου δύναται τοῦτο νὰ διαμορφώσῃ ἓν σύστημα πίστεων καί πεποιθήσεων καί ἓνα τρόπον ζωῆς. Ἐπίσης ἡ θρησκεία ἀνταποκρίνεται θετικῶς εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου νὰ αἰσθάνεται ἀσφάλειαν, ἀνάγκην ἢ ὁποία ἀποτελεῖ οὐσιώδη παράγοντα ὑγείας. Μὲ τὸ νὰ σχετίζῃ τὸ ἄτομον μὲ ἓνα Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρεται, ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ καί συγχωρεῖ καί ὁ ὁποῖος ἀνταμείβει τὴν θυσίαν καί τὸν αὐτοέλεγχον, ἡ θρησκεία προσφέρει ἓν σύστημα ἀσφαλείας, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ στηρίξῃ ἓν ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν ὑγίαν τοῦ ἀνθρώπου συναίσθημα ἀτομικῆς ἀξίας.

Οἱ ἰατροὶ καί ἰδιαίτερος οἱ ψυχίατροι θὰ πρέπει νὰ προσέχουν, ὥστε νὰ μὴ γελοιοποιῶν τὴν θρησκευτικὴν πίστιν τῶν ἀσθενῶν των. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἴσως ἀδυνατοῦν νὰ δεχθοῦν τὰς ἀπλοϊκὰς καί συχνὰ δεισιδαίμονας ἀντιλήψεις τῶν ἀσθενῶν των. Παρὰ ταῦτα δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπιτρέπουν εἰς τὰς ἰδικὰς των πεποιθήσεις καί προκαταλήψεις νὰ ὑπεισέρχωνται εἰς τὴν

(4) «New Concepts of Health» by George Christian Anderson. *Pastoral Psychology* November 1967, Vol. 18 No. 178, page 11.

θηρσκευτικήν ἀγωγὴν ἐκείνων ἢ νὰ ἀπορρίπτουν τὰ θετικὰ θηρσκευτικὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς των.

Ἐπὶ τὰς ἀπορρίπτουσας θηρσκευτικὰ συνήθειαι, αἱ ὁποῖαι συμβάλλουν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὑγείας τοῦ ἀτόμου, ὅπως ἡ ἐξομολόγησις, ἡ προσευχὴ, ἡ λατρεία καὶ ἄλλα. Οἱ ἰατροὶ θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι αἱ ἐμπειρίαι αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ αὐτὰς τὰς θηρσκευτικὰς συνηθείας ἐπιπλεονάζουσιν ἀποφασιστικῶς τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἀσθένειαν.

Βεβαίως ἐκτὸς τῶν θετικῶν ἐπιδράσεων τῆς θηρσκευτικῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἀντιμετωπιζομένην ὑπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ αἱ ἀρνητικαὶ τοιαῦται. Ἐπὶ τὰς ἀρνητικὰς καὶ ἀκαταστροφικὰς καὶ παθογενεῖς ἐπιδράσεις τῆς θηρσκευτικῆς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν στερέωσιν τοῦ ἀσθενοῦς εἰς μίαν νευρωτικὴν στάσιν, ἢ ἀκόμη νὰ ἐπιταχύνουν τὴν πρόοδον τῆς νόσου. Ἐπὶ παραδείγματι, ὑπερβολικὴ καὶ παθολογικὴ ἐξάρτησις ἀπὸ διαφόρους θηρσκευτικὰς προσωπικότητας, εἶναι δυνατόν νὰ δυσχεράνουν τὴν ὑγιᾶ συναισθηματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτόμου. Ὁρισμέναι ἀντιλήψεις καὶ συνήθειαι εἰς ὄρισμένους θηρσκευτικὰς ὁμάδας ἐνισχύουσιν τὴν καλλιέργειαν ὑπερβολικοῦ καὶ παθολογικοῦ συναισθήματος ἐνοχίας καὶ ἀνησυχίας καὶ δύνανται νὰ ὀξύνουν τὴν προδιάθεσιν τοῦ ἀτόμου διὰ τὴν νεύρωσιν. Αὐστηραὶ συνήθειαι θηρσκευτικῆς εὐσεβείας δύνανται νὰ εἶναι συμπτώματα ὑποχονδριακῆς ἢ σοβαρᾶς συναισθηματικῆς διαστροφῆς. Ἡ χρῆσις ὁμαδικῆς ὑστερίας διὰ τὴν ἐπίτευξιν θαυματουργικῶν θεραπειῶν δύναται νὰ ἔχη σοβαρωτάτας συνεπειὰς ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀγωνίζεται κάτω ἀπὸ τὸ θᾶρος κάποιας συναισθηματικῆς ἀνωμαλίας. Πολλοὶ ἱεροκήρυκες προσφέρουν ἀρρωστημένην θηρσκευτικὴν καὶ θὰ πρέπει κάθε φοράν, πού διαπιστώνεται ἡ προσφορά μιᾶς τοιαύτης μορφῆς θηρσκευτικῆς, νὰ χαρακτηρίζεται αὕτη ἄνευ δισταγμοῦ ὡς μὴ ὑγιής.

★ ★ ★

Αἱ ἐκτεθεῖσαι ἀνωτέρω ἐπικρατοῦσαι ἀπόψεις μεταξὺ τῶν πλείστων σοβαρῶν ἐκπροσώπων τῶν προαναφερθέντων ἐπιστη-

μονικῶν κλάδων ἔχουν συμβάλει σοβαρῶς εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀνάπτυξιν στενωτέρας συνεργασίας μεταξύ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῶν κλάδων αὐτῶν εἰς Ἄμερικὴν καὶ εἰς πολλὰς προηγμένας Εὐρωπαϊκὰς χώρας. Διαπιστώνεται διαρκῶς καὶ περισσότερο ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι ἀδιαίρετος καὶ ὅτι, ὅταν οἱ κληρικοὶ ὀμιλοῦν περὶ συμπεριφορᾶς, ἐννοοῦν ὑγείαν, ὅπως ὅτι, ὅταν οἱ ἰατροὶ ὀμιλοῦν περὶ ὑγείας, ἐννοοῦν ἐπίσης συμπεριφορὰν. Τὸ πνεῦμα δὲ αὐτὸ τῆς συνεργασίας ὠδήγησε τὸν ἰατρικὸν κόσμον, τῆς Ἀμερικῆς συγκεκριμένως, εἰς μερικὰς ἱστορικὰς ἐνεργείας. Τὸ 1961 οἱ ἔφοροι τῆς American Medical Association συνέστησαν τὴν Ἐπιτροπὴν Ἰατρικῆς καὶ Θηρσκευτικῆς, ἀποτελουμένην ἀπὸ δέκα κληρικοῦς διαφόρων ὁμολογιῶν καὶ δέκα ἰατροὺς διαφόρων ἰδιοκτητιῶν. Ἐπὶ τὸ ἴδιον πνεῦμα ἰδρύθη καὶ ἡ Academy of Religion and Mental Health. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1967 ἡ American Medical Association, ἀπήυθνε πρόσκλησιν πρὸς τὸν διακεκριμένον καθηγητὴν τῆς Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας εἰς τὸ Princeton Theological Seminary, αἰδεσιμώτατον Seward Hiltner, νὰ ὀμιλήσῃ κατὰ τὴν ἐτήσιαν σύνοδον τῶν μελῶν τῆς, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησαν 3.000 σύεδροι καὶ νὰ συμμετάσχῃ μιᾶς δημοσίας συζητήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαθον ἐπίσης μέρος διακεκριμένοι ἰατροὶ καὶ ψυχίατροι καὶ εἰς Ῥωμαιοκαθολικὸς θεολόγος. Ἐπίσης ὁ ἐκδότης τῆς Journal of the American Medical Association, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Seward Hiltner ἄρθρον μὲ σχόλια ἀναφερόμενα εἰς οἰονδήποτε ἰατρικὸν θέμα διὰ νὰ τὸ δημοσιεύσῃ εἰς τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του προαναφερθὲν ἔντυπον. Τὸ ἡμισυ τῶν ἰατρικῶν συλλογῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἔχουν ἤδη πραγματοποιήσει μίαν ἢ περισσοτέρας συναντήσεις μετὰ τῶν κληρικῶν τῆς περιφερείας των, πολλὰ ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ἐξαιρετικῶς μεγάλα καὶ σημαντικά.

Αἱ θηρσκευτικαὶ ὁργανώσεις ἔχουν ἀταποκριθῆ ποιικιλοτρόπως πρὸς αὐτὴν τὴν διάθεσιν τῶν θύραθεν ἐπιστημῶν. Εἰς ἕν συνέδριον τὸ ὁποῖον συνεκλήθη ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν προσφάτως εἰς τὴν Τυβίγγην

έξητάσθη τὸ θέμα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς νόσου. Ὁ Seward Hiltner δὲ ἀνήγγειλεν εἰς ἄρθρον του εἰς τὸ τεύχος τοῦ Ὀκτωβρίου 1967 τοῦ περιοδικοῦ Pastoral Psychology, ὅτι εἰς τὴν δευτέραν συνεδρίασιν τῆς Τυβίγγης, τῆς ὁποίας θέμα θὰ ἦτο «Σωτηρία καὶ Ὑγεία» θὰ παρουσίαζε μίαν μελέτην, ἡ ὁποία θὰ ἔθετε νέας βάσεις διὰ τὴν συζήτησιν τοῦ θέματος τῶν σχέσεων ἱατρικῆς καὶ θεολογίας. Μία ἀξιολογημένη πρωτοβουλία αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν θρησκευτικῶν ὀργανώσεων ἦτο ἡ προσφάτως συγκληθεῖσα National Methodist Convocation On Medicine and theology εἰς τὸ Mayo Clinic εἰς τὸ Rochester Minnesota ὅπου παρέστησαν 378 ἱατροί, ψυχίατροι καὶ κληρικοὶ ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχὰς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ Rochester Minnesota εἶναι ἀσφαλῶς ἓν ἀπὸ τὰ μεγαλύτατα ἱατρικὰ κέντρα τοῦ κόσμου. Μὲ τὴν Mayo Clinic δὲ συνδέονται τὰ δύο πασίγνωστα νοσοκομεία τὸ St. Mary's καὶ τὸ Rochester Methodist Hospital.

Τέλος, τὴν 29ην Ἀπριλίου 1967 ἔλαθε χώραν εἰς τὸ New England Deaconess Hospital, εἰς τὴν Βοστώνην, Συμπόσιον περὶ τῆς Ποιμαντικῆς Φροντίδος τοῦ Καρκινοπαθοῦς καὶ τῆς Οἰκογενείας του, εἰς τὸ ἑποῖον ἱατροί, μέλη τῆς Cancer Training Unit καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες καὶ κληρικοὶ παρουσίασαν σχετικὰς μελέτας.

★ ★ ★

Ἡ μεγαλύτερα ἴσως πρόοδος εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς θεολογίας, κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἱατρός, ὁ ψυχίατρος καὶ ὁ κληρικός δὲν φοβοῦνται πλέον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. "Ἄν καὶ ὑπάρχουν ὀρισμένοι ἐξαιρέσεις, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὰ τεῖχη τὰ ὁποῖα ἐχώριζαν ἄλλοτε αὐτὰ τὰ ἐπαγγέλματα ἔχουν κρημνισθῆ. "Ἐχει κατανοηθῆ ἀπολύτως ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι περισσότερο ἀπὸ μία σχέσις μεταξὺ τοῦ ἱατροῦ καὶ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ὅτι περιπλέκει τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν κατὰ ἓνα πολὺ πραγματικὸν τρόπον, διότι αἱ διανοητικαὶ τοποθετήσεις καὶ αἱ βασικαὶ ἀνθρώπιναι πεποιθήσεις εὐρίσκονται εἰς ζωτικὴν συνά-

φειαν μὲ αὐτήν. Ἄκόμη περισσότερο ὁ ἱατρός καὶ ὁ ψυχίατρος γνωρίζουν τώρα ὅτι ὁ κληρικός δὲν εἶναι ὁ «ἄσπιλος ἅγιος τῆς κοινωνίας», κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Dr. Edward Rynearson, Emeritus Consultant in Internal Medicine at Mayo.

Καὶ ὁ κληρικός γνωρίζει ἐπίσης ὅτι ὁ ἱατρός δὲν εἶναι ἓν ἐντελῶς ὑγιὲς ἄτομον.

Οἱ φωτισμένοι ἐκπρόσωποι τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς θεολογίας αἰσθάνονται ὅτι πρέπει νὰ ἔλθῃ πολὺ συντόμως ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἀκολουθοῦν ὁ καθεὶς τὸν ἰδικόν του χωριστὸν δρόμον. Ἡ νέα εὐρεία ἀντίληψις περὶ ὑγείας θεβαιώνει ἀμφοτέρους ὅτι καθεὶς ἐξ αὐτῶν χρειάζεται τὸν ἄλλον. Εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν ἱατρῶν, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι ἡ θρησκεία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σύγχυσις καὶ δεισιδαιμονία, θὰ πρέπει νὰ ὑπομνησθῆ ὅτι πολὺ συχνὰ καὶ ἡ ἱατρικὴ ἔχει ἐμφανισθῆ ὡς τοιαύτη. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἱατρικὰς ἀληθείας τῆς χθὲς εἶναι ἱατρικὰ ψεύδη τῆς σήμερον. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πολλὰ θρησκευτικὰ ἀντιλήψεις τῆς χθὲς τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργησεν ἡ ἄγνοια θεωροῦνται σήμερον ὡς παιδικὰ φαντασιώσεις.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἱατρικῆς διαπιστώνουν ἀκόμη ὅτι ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἀσκήσιν τῆς ἱατρικῆς χάνεται διαρκῶς καὶ περισσότερο τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον τὸ ὁποῖον παραγκωνίζεται ἀπὸ τὰς μηχανικὰς συσκευὰς. Ἐπίσης οὗτοι διαπιστώνουν ὅτι ἓν ἐκ τῶν βασικῶν μειονεκτικῶν τῆς ὑπεριδικεύσεως εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς ὅλον δὲν κατέχει πλέον τὸ κέντρον. Ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ περιορισθῆ τελικῶς εἰς ἓν ἀντικείμενον. Καὶ διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν αὐτοῦ τοῦ κινδύνου ἐλέπουν οἱ ἱατροὶ τὴν συνεργασίαν τῶν κληρικῶν ἐξαιρετικῶς πολύτιμον.

Τέλος εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ἡ διαπίστωσις ὅτι τὰ 70 ἢ 80% ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται εἰς τὸν Mayo Clinic, διὰ γαστρικὰς διαταραχὰς, ὀργανικῶς δὲν παρουσιάζουν οὐδεμίαν ἀνωμαλίαν. Ἐχει ἀκόμη ἐξακριβωθῆ ὅτι τὰ 100% τῶν κεφαλοπόνων ἐκ τῶν ὁποίων ὑποφέρομεν, εἶναι προϊόντα τῆς ζωῆς καὶ ὄχι προϊόντα ἀσθενείας. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀπολύτως ἐμφανὲς ὅτι ὁ ἱατρός καὶ ὁ κληρικός πρέ-

πει νὰ ἀσχοληθοῦν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν καθόλου ἄνθρωπον—μὲ τὴν φυσικὴν του ὑπαρξιν, τὴν ψυχὴν του καὶ τὰς σχέσεις του. Ἔργον ἀμφοτέρων εἶναι νὰ ἐπιτύχουν ἀρμονικὴν ἀπὸ κοινοῦ λειτουργίαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται συχνὰ διὰ τῆς μετανοίας, ἥτοι τῆς ἀντιμετώπισεως τῶν προκαταλήψεων μας, τοῦ μίσους μας, τῆς ἀποσυνθέσεως ἢ ὁποῖα ἔχει διαθρῶσει τὴν συμπεριφορὰν μας καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως ὀρθῶν σχέσεων μετὰ τὸν συνανθρώπων μας καὶ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἰατρός ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν κληρικὸν νὰ αἰσθανθῇ ὡς μέλος τῆς θεραπευτικῆς ομάδος καὶ ὁ κληρικός θὰ πρέπει νὰ ἐκτιμᾷ ἀναλόγως τὰς δυσκολίας, τὰ προβλήματα καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἰατροῦ.

Ἡ ψυχοσωματικὴ ἀντιμετώπισις τῆς ἀνθρωπίνης ὑγείας, τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης νόσου μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τὰς μεμονωμένας καὶ ἐπὶ μέρους αἰτίας πρὸς τὴν εὐρύτεραν καὶ ὀλοκληρωμένην γνῶσιν. Αὕτη εἶναι ἡ ὁδὸς ἢ ὁποῖα θὰ μετακινήσῃ τὸσον τὴν ἱατρικὴν, ὅσον καὶ τὴν θεολογίαν, ἀπὸ τὰς περιωρισμένας καὶ στενάς ἀντιλήψεις καὶ θὰ προσφέρῃ νέας εὐκαιρίας διὰ δημιουργικὴν σκέψιν, ἢ ὁποῖα θὰ ἐμπλουτίσῃ καὶ τὰς δύο ἐξ ἴσου. Αἱ καταπλήσσοσαι ἀνακαλύψεις εἰς τὴν μικροβιολογίαν, τὴν μεταβολικὴν χημείαν καὶ τὴν νευρολογία κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας μᾶς ἔχει βοηθήσει νὰ ἔχωμεν σήμερον μίαν ἀσύλληπτον κατανόησιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Αἱ εἰς τὴν θεολογίαν ἐξ ἄλλου πραγματοποιηθεῖσαι πρόσφατοι ἐξελίξεις, τὸ ἐπικρατοῦν ὑγιὲς οἰκουμενικὸν πνεῦμα, ἢ ἀναγνώρισις τοῦ ρόλου τῶν ψυχοδυναμικῶν εἰς τὴν πρόοδον τῆς συναισθηματικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, προσφέρουν κοινὸν ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἱατροὶ καὶ οἱ κληρικοὶ δύνανται νὰ συνεργασθοῦν δημιουργικῶς καὶ ἐπωφελῶς.

Οἱ ἱατροὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, οἱ κληρικοὶ ἐργάζονται διὰ τὴν διαφύλαξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Συνεργαζόμενοι ἢ ἱατρικὴ καὶ ἢ θεολογία θὰ ἀνακαλύψουν νέας διαστάσεις—μίαν κοινὴν ἐπιδιώξιν. Ἡ ἐπιδιώξις δὲ αὕτη θὰ εἶναι ἡ πνευματικὴ

ὑγεία, ἄνευ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐπιζήσῃ καὶ ἡ ἑποῖα δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν σκοτεινῶν ἡμερῶν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα νέαν πνοὴν ἐλπίδος καὶ θάρρους καὶ ζωῆς.

Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν εὐθύνην τῆς διὰ ἐνεργὸν συμμετοχῆς τῆς εἰς τὸν κατὰ τῆς νόσου ἀγῶνα μὲ τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ἀνωτέρω εὐρείαν σημασίαν αὐτοῦ τοῦ ὄρου. Πρέπει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ἔχει καὶ τὸ καθῆκον καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἔχῃ θεραπευτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Αὕτη ὅμως ἢ θεραπευτικῆς καὶ ἐπιδρασις δὲν θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν μέτρων. Τώρα πλέον γνωρίζομεν ἀρκετὰ διὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλλωμεν δι' αὐτό. Ἡ καθόλου ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπίνης ὠριμότητος μᾶς ἐβοήθησε νὰ κάμνωμεν αὐτὴν τὴν διαπίστωσιν, περὶ τῆς ὁποίας ἴσως νὰ μὴ ὑπῆρχε σαφὴς ἀντίληψις εἰς τὸ παρελθόν. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἢ Ἐκκλησία νὰ ἡγνῶει εἰς τὸ παρελθόν στοιχεῖα ἀναφερόμενα εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς πνευματικῆς καὶ συναισθηματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, λησμονοῦν στοιχειώδεις ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Τοὺς διαφεύγει ὅτι ἡ Μία Ἁγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία εἶναι μὲν ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ τελεία Ἐκκλησία. Ἡ τελεία Ἐκκλησία εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς θριαμβεύουσα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ἢ ἐπὶ γῆς στρατευομένη καὶ ἐπομένως ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διαρκῶς ἐξελισσομένη Ἐκκλησία. Ὡς ἐκ τούτου, ὅταν ἐφαρμόζωμεν παλαιὰς μεθόδους, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπαναπαυόμεθα μὲ τὴν σκέψιν ὅτι οἰαδήποτε μέθοδος ἐφηρμόσθη εἰς τὸ παρελθόν εἶναι ἢ ἀρίστη, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι εἶναι ὑποχρέωσίς μας νὰ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι διὰ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰς νέας κατευθύνσεις πρὸς τὰς ὁποίας τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μᾶς ὀδηγεῖ. Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀνθίστανται εἰς αὐτὰς τὰς νέας κατευθύνσεις, οὐσιαστικῶς ἀνθίστανται κατὰ τῆς ἀνανεωτικῆς καὶ δημιουργ-

ἐξητάσθη τὸ θέμα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς νόσου. Ὁ Seward Hiltner δὲ ἀνήγγειλεν εἰς ἄρθρον του εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Ὀκτωβρίου 1967 τοῦ περιοδικοῦ *Pastoral Psychology*, ὅτι εἰς τὴν δευτέραν συνεδρίασιν τῆς Τυβίγγης, τῆς ὁποίας θέμα θά ἦτο «Σωτηρία καὶ Ὑγεία» θά παρουσίαζε μίαν μελέτην, ἡ ὁποία θά ἔθετε νέας θάσεις διὰ τὴν συζήτησιν τοῦ θέματος τῶν σχέσεων ἱατρικῆς καὶ θεολογίας. Μία ἀξιοσημεῖωτος πρωτοβουλία αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν θρησκευτικῶν ὀργανώσεων ἦτο ἡ προσφάτως συγκληθεῖσα *National Methodist Convocation On Medicine and theology* εἰς τὸ *Mayo Clinic* εἰς τὸ *Rochester Minnesota* ὅπου παρέστησαν 378 ἱατροί, ψυχίατροι καὶ κληρικοί ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχὰς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ *Rochester Minnesota* εἶναι ἀσφαλῶς ἓν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἱατρικὰ κέντρα τοῦ κόσμου. Μὲ τὴν *Mayo Clinic* δὲ συνδέονται τὰ δύο πασίγνωστα νοσοκομεῖα τὸ *St. Mary's* καὶ τὸ *Rochester Methodist Hospital*.

Τέλος, τὴν 29ην Ἀπριλίου 1967 ἔλαβε χώραν εἰς τὸ *New England Deaconess Hospital*, εἰς τὴν Βοστώνην, Συμπόσιον περὶ τῆς Ποιμαντικῆς Φροντίδος τοῦ Καρκινοπαθοῦς καὶ τῆς Οἰκογενείας του, εἰς τὸ ἑποῖον ἱατροί, μέλη τῆς *Cancer Training Unit* καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες καὶ κληρικοί παρουσίασαν σχετικὰς μελέτας.

★ ★ ★

Ἡ μεγαλύτερα ἴσως πρόοδος εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς θεολογίας, κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἱατρός, ὁ ψυχίατρος καὶ ὁ κληρικός δὲν φοβοῦνται πλέον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. Ἄν καὶ ὑπάρχουν ὀρισμαίνα ἐξαιρέσεις, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὰ τεῖχη τὰ ὁποῖα ἐχώριζαν ἄλλοτε αὐτὰ τὰ ἐπαγγέλματα ἔχουν κρημνισθῆ. Ἐχει κατανοηθῆ ἀπολύτως ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι περισσότερο ἀπὸ μία σχέσις μεταξὺ τοῦ ἱατροῦ καὶ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ὅτι περιπλέκει τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν κατὰ ἓνα πολὺ πραγματικὸν τρόπον, διότι αἱ διανοητικαὶ τοποθετήσεις καὶ αἱ βασικαὶ ἀνθρώπινα πεποιθήσεις εὐρίσκονται εἰς ζωτικὴν συνά-

φειαν μὲ αὐτήν. Ἀκόμη περισσότερο ὁ ἱατρός καὶ ὁ ψυχίατρος γνωρίζουν τώρα ὅτι ὁ κληρικός δὲν εἶναι ὁ «ἄσπιλος ἅγιος τῆς κοινωνίας», κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Dr. Edward Rynearson, *Emeritus Consultant in Internal Medicine at Mayo*.

Καὶ ὁ κληρικός γνωρίζει ἐπίσης ὅτι ὁ ἱατρός δὲν εἶναι ἓν ἐντελὸς ὑγιὲς ἄτομον.

Οἱ φωτισμένοι ἐκπρόσωποι τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς θεολογίας αἰσθάνονται ὅτι πρέπει νὰ ἔλθῃ πολὺ συντόμως ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θά ἀκολουθοῦν ὁ καθεὶς τὸν ἰδικόν του χωριστὸν δρόμον. Ἡ νέα εὐρεία ἀντίληψις περὶ ὑγείας θεβαιώνει ἀμφοτέτερος ὅτι καθεὶς ἐξ αὐτῶν χρειάζεται τὸν ἄλλον. Εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν ἱατρῶν, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι ἡ θρησκεία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σύγχυσις καὶ δεισιδαιμονία, θά πρέπει νὰ ὑπομνησθῆ ὅτι πολὺ συχνὰ καὶ ἡ ἱατρικὴ ἔχει ἐμφανισθῆ ὡς τοιαύτη. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἱατρικὰς ἀληθείας τῆς χθὲς εἶναι ἱατρικὰ ψεῦδη τῆς σήμερον. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πολλοὶ θρησκευτικαὶ ἀντιλήψεις τῆς χθὲς τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργησεν ἡ ἀγνοικα θεωροῦνται σήμερον ὡς παιδικαὶ φαντασιώσεις.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἱατρικῆς διαπιστώνουν ἀκόμη ὅτι ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἀσκησιν τῆς ἱατρικῆς χάνεται διαρκῶς καὶ περισσότερο τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον τὸ ὁποῖον παραγκωνίζεται ἀπὸ τὰς μηχανικὰς συσκευὰς. Ἐπίσης οὗτοι διαπιστώνουν ὅτι ἓν ἐκ τῶν βασικῶν μειονεκτημάτων τῆς ὑπερειδικεύσεως εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς ὅλον δὲν κατέχει πλέον τὸ κέντρον. Ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ὅτι ὁ ἄνθρωπος θά περιορισθῆ τελικῶς εἰς ἓν ἀντικείμενον. Καὶ διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν αὐτοῦ τοῦ κινδύνου ἐλέπουν οἱ ἱατροὶ τὴν συνεργασίαν τῶν κληρικῶν ἐξαιρετικῶς πολῦτιμον.

Τέλος εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ἡ διαπίστωσις ὅτι τὰ 70 ἢ 80% ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται εἰς τὸν *Mayo Clinic*, διὰ γαστρικὰς διαταραχὰς, ὀργανικῶς δὲν παρουσιάζουν οὐδεμίαν ἀνωμαλίαν. Ἐχει ἀκόμη ἐξακριβωθῆ ὅτι τὰ 100% τῶν κεφαλοπόνων ἐκ τῶν ὁποίων ὑποφέρομεν, εἶναι προϊόντα τῆς ζωῆς καὶ ὄχι προϊόντα ἀσθενείας. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀπολύτως ἐμφανὲς ὅτι ὁ ἱατρός καὶ ὁ κληρικός πρέ-

πει νά ασχοληθοῦν ἀπό κοινοῦ μέ τόν καθόλου ἄνθρωπον—μέ τήν φυσικήν του ὑπάρخين, τήν ψυχὴν του καί τὰς σχέσεις του. Ἔργον ἀμφοτέρων εἶναι νά ἐπιτύχουν ἀρμονικήν ἀπό κοινοῦ λειτουργίαν τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος, τοῦτο δέ ἐπιτυγχάνεται συχνά διὰ τῆς μετανοίας, ἴτοι τῆς ἀντιμετώπισεως τῶν προκαταλήψεων μας, τοῦ μίσους μας, τῆς ἀποσυνθέσεως ἢ ὅποια ἔχει διαθρώσει τήν συμπεριφορὰν μας καί τῆς ἀποκαταστάσεως ὀρθῶν σχέσεων μετὰ τῶν συνανθρώπων μας καί τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἰατρός ἔχει ὑποχρέωσιν νά ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν κληρικὸν νά αἰσθανθῆ ὡς μέλος τῆς θεραπευτικῆς ὁμάδος καί ὁ κληρικὸς θὰ πρέπει νά ἐκτιμᾷ ἀναλόγως τὰς δυσκολίας, τὰ προβλήματα καί τὸ ἔργον τοῦ ἰατροῦ.

Ἡ ψυχοσωματικὴ ἀντιμετώπισις τῆς ἀνθρωπίνης υἰείας, τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς καί τῆς ἀνθρωπίνης νόσου μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τὰς μεμονωμένας καί ἐπὶ μέρους αἰτίας πρὸς τὴν εὐρυτέραν καί ὀλοκληρωμένην γνῶσιν. Αὕτῃ εἶναι ἡ ὁδὸς ἢ ὅποια θὰ μετακινήσῃ τὸσον τὴν ἰατρικήν, ὅσον καί τὴν θεολογίαν, ἀπὸ τὰς περιωρισμένας καί στενάς ἀντιλήψεις καί θὰ προσφέρῃ νέας εὐκαιρίας διὰ δημιουργικὴν σκέψιν, ἢ ὅποια θὰ ἐμπλουτίσῃ καί τὰς δύο ἐξ ἴσου. Αἱ καταπλήσσοσαι ἀνακαλύψεις εἰς τὴν μικροβιολογίαν, τὴν μεταμβολικὴν χημείαν καί τὴν νευρολογία κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας μᾶς ἔχει βοηθήσει νά ἔχωμεν σήμερον μίαν ἀσύλληπτον κατανόησιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Αἱ εἰς τὴν θεολογίαν ἐξ ἄλλου πραγματοποιηθεῖσαι πρόσφατοι ἐξελίξεις, τὸ ἐπικρατοῦν ὑγιᾶς οἰκουμενικὸν πνεῦμα, ἢ ἀναγνωρίσις τοῦ ρόλου τῶν ψυχοδυναμικῶν εἰς τὴν πρόοδον τῆς συναισθηματικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, προσφέρουν κοινὸν ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἰατροὶ καί οἱ κληρικοὶ δύναται νά συνεργασθοῦν δημιουργικῶς καί ἐπωφελῶς.

Οἱ ἰατροὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, οἱ κληρικοὶ ἐργάζονται διὰ τὴν διαφύλαξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Συνεργαζόμενοι ἢ ἰατρικὴ καί ἢ θεολογία θὰ ἀνακαλύψουν νέας διαστάσεις—μίαν κοινὴν ἐπίδιωξιν. Ἡ ἐπίδιωξις δέ αὕτῃ θὰ εἶναι ἡ πνευματικὴ

υἰεία, ἄνευ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νά ἐπιζήσῃ καί ἡ ἵπποια δύναται νά συμβῆλῃ εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν σκοτεινῶν ἡμερῶν καί νά δώσῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα νέαν πνοὴν ἐλπίδος καί θάρρους καί ζωῆς.

* * *

Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νά ἀναγνωρίσῃ τὴν εὐθύνην τῆς διὰ ἐνεργὸν συμμετοχὴν τῆς εἰς τὸν κατὰ τῆς νόσου ἀγῶνα μέ τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ἀνωτέρω εὐρείαν σημασίαν αὐτοῦ τοῦ ὄρου. Πρέπει νά ἀντιληφθῆ ὅτι ἔχει καί τὸ καθήκον καί τὴν δυνατότητα νά ἔχῃ θεραπευτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Αὕτῃ ὁμως ἡ θεραπευτικὴ ἐπίδρασις δὲν θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα διοικητικῶν καί δικαστικῶν μέτρων. Τώρα πλέον γνωρίζομεν ἀρκετὰ διὰ νά μὴ ἀμφιβάλλωμεν δι' αὐτό. Ἡ καθόλου ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπίνης ὀριμότητος μᾶς ἐβοήθησε νά κάμνωμεν αὐτὴν τὴν διαπίστωσιν, περὶ τῆς ὁποίας ἴσως νά μὴ ὑπῆρχε σαφὴς ἀντιληψις εἰς τὸ παρελθόν. Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι νομίζουσιν ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἡ Ἐκκλησία νὰ ἡγῶνται εἰς τὸ παρελθόν στοιχεῖα ἀναφερόμενα εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς πνευματικῆς καί συναισθηματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, λησμονοῦν στοιχειώδεις ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Τοὺς διαφεύγει ὅτι ἡ Μία Ἁγία Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία εἶναι μὲν ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ τελεῖα Ἐκκλησία. Ἡ τελεῖα Ἐκκλησία εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς θριαμβεύουσα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ἢ ἐπὶ γῆς στρατευομένη καί ἐπομένως ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διαρκῶς ἐξελισσομένη Ἐκκλησία. Ὡς ἐκ τούτου, ὅταν ἐφαρμοζόμεν παλαιὰς μεθόδους, δὲν θὰ πρέπει νά ἐπαναπαυώμεθα μέ τὴν σκέψιν ὅτι οἰαδήποτε μέθοδος ἐφηρμόσθη εἰς τὸ παρελθόν εἶναι ἡ ἀρίστη, ἀλλὰ θὰ πρέπει νά γνωρίζωμεν ὅτι εἶναι ὑποχρέωσις μας νά εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι διὰ νά ἀκολουθήσωμεν τὰς νέας κατευθύνσεις πρὸς τὰς ὁποίας τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μᾶς ὀδηγεῖ. Ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἀνθίστανται εἰς αὐτὰς τὰς νέας κατευθύνσεις, οὐσιαστικῶς ἀνθίστανται κατὰ τῆς ἀνανεωτικῆς καί δημιουργ-

γικής έπενεργείας του 'Αγίου Πνεύματος εις την 'Εκκλησίαν.

Διά να έχη την άνωτέρω θεραπευτικήν επίδρασιν επί του λαού, διά της ποιμαντικής δραστηριότητός της ή 'Εκκλησία, είναι επίσης άπαραίτητον να κατανοηθή ότι ζώμεν την εποχήν των εξειδικεύσεων και ότι μόνον εις τας ύπαναπτύκτους χώρας είναι δυνατόν να άγνοηται ή σύγχρονος έπιστημονική πρόοδος, ή όποία έκδηλούται με την ανάπτυξιν πλείστων νέων έπιστημονικών κλάδων ένασχολουμένων με προβλήματα περιωρισμένα εις πολύ μικροτέρους από άλλοτε τομείς της ζωής. 'Ιδιαιτέρως ή ποιμαντική προπαρασκευή των έργων της 'Εκκλησίας σήμεραν έπιτελείται εις τόν πολιτισμένον κόσμον υπό ειδικών τμημάτων, τά όποία έχουν δημιουργηθή εις τά πλείστα αξιόλογα πανεπιστήμια και τά όποία ένασχολούνται με την μελέτην και την ανάπτυξιν πολλών ειδικωτέρων τομέων του ποιμαντικού έργου κεχωρισμένως. Οί έπιστήμονες δέ οί όποιοι ύπηρετούν αυτούς τους κλάδους έχουν κάνει μακροχρόνιους ειδικάς σπουδάς και έχουν υποβληθή εις επίσης μακροχρόνιον εξάσκησιν. Εις τά πανεπιστήμια της 'Αμερικής και των προηγμένων χωρών της Εύρώπης θεωρείται τόνσον άπάρáδεκτος ή προπαρασκευή διά τόν ποιμαντικόν έργον άνευ πρακτικής εξάσκησης, όσον θα έθεωρείτο από ήμáς ή διά διαλέξεων προπαρασκευή των χειούργων. 'Επιστήμων, ό όποιος έχει ειδικευθή εις την ποιμαντικήν ψυχολογίαν γενικώς, ούδέποτε θα έτόλμα να έμφανισθή, εις τας χώρας αυτές, ως έπαίωv εις τά θέματα της ποιμαντικής διαφωτίσεως των έγγάμων διά τά όποία, πλην των περιί ποιμαντικής ψυ-

χολογίας και ποιμαντικής διαφωτίσεως γενικών γνώσεων, άπαιτούνται συνήθως τουλάχιστον διετείς επί πλέον σπουδαί και εξάσκησις εις τά θέματα και τά προβλήματα τά σχετιζόμενα με τόν έγγαμον θίον. Πρέπει επίσης να κατανοηθή ότι ή κατάλληλος προετοιμασία των κληρικών διά τόν ποιμαντικόν έργον άποτελεί σπουδαίον παράγοντα διά την έπιτυχίαν του έργου της 'Εκκλησίας. Οίαδήποτε και έάν είναι ή μόρφωσις του κληρικού, έάν δέν παρέχη εις αυτόν τά έφόδια τά όποία ή σύγχρονος ψυχολογία και κοινωνιολογία μάς προσφέρει και έάν δέν του δίδη αυτήν την ευκαιρίαν να εξασκηθή υπό έπίθλεψιν εις την χρησιμοποίησιν και έφαρμογήν των εκ της θεολογίας και της θύραθεν έπιστήμης γνώσεών του, διά την επίλυσιν και αντιμετώπισιν των πολλαπλών προβλημάτων της ζωής του συγχρόνου ανθρώπου, είναι σχεδόν έντελώς άχρηστος. Ουδείς άμφιβάλλει ότι θάσις κάθε μεταρρυθμίσεως άνανεώσεως και προόδου είναι ή εκπαίδευσις. Διά τούτο δέν θα πρέπει να ύπάρχη άμφιβολία ότι μόνον όταν δοθοϋν εις τόν κληρικόν τά άπαραίτητα έφόδια, διά να ανταποκριθή εις τας έντελώς ιδιορρύθμους ποιμαντικές ανάγκας του ανθρώπου της άτομικής ενεργείας, ή 'Εκκλησία θα άποκτήση διά τόν σύγχρονον άνθρωπον τόν κύρος τόν έποίον θα πρέπει να έχη. 'Η 'Εκκλησία δέν απέκτησε τόν μεγαλείον της όταν έμιμείτο δουλικώς τόν παρελθόν, αλλά όταν έχρησιμοποίησε δημιουργικώς την μακράν και πολύτιμον πείραν της διά να διαμορφώνη συμφώνως πρός τας θεμελιώδεις άρχάς της τόν παρόν.

'Αρχμ. ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΦΑΡΟΣ

Η ΖΗΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Σύντομη εισαγωγή στη Θεολογία του L. Scestow

Ο Leo Scestow⁽¹⁾ αποτελεί, μαζί με Soloviov και τον Berdiajev, το κορυφωμα της ρωσικής χριστιανικής φιλοσοφίας των νεωτέρων χρόνων.

Φυσιогνωμία άσκητική ζητῶν παράδοξο του Χριστιανισμού με την «ένταση τῶν μαρτύρων». Ἡ παρουσία του στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τις εἰλικρινέστερες φωνές μαρτυρίας καὶ ἀγωνιστικότητας. Ἡ σκέψη του, ἕνας ἀπόλυτος irrationalismus, δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὴ γνωστὴ συστηματικότητά της «σχολικῆς» φιλοσοφίας, θέλει νὰ εἶναι ἡ φωνὴ ἑνὸς προφήτη σέναν κόσμῳ πού τὸ πρόσωπό του ἀλλάζει καθημερινά. Στὸ κέντρο της ζωῆς καὶ της σκέψης του τὸ Μυστήριον τοῦ Θεοῦ, πού ἡ ζήτησί του γίνεται πάθος. «Ἐνα πάθος ὄχι εὐρέσεως, ἀλλὰ κατακτήσεως. Σύνθημά του μόνιμο, συνεχές «πρέπει νὰ ζητᾶς τὸ Θεό». Ὁ Scestow εἶναι ὁ φιλόσοφος της «τρελλῆς ἐλπίδας»⁽²⁾.

*

Ὁ Θεός ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Scestow μέτρο ὄλων τῶν πραγμάτων. Τὸ πρῶτο καὶ τελευταῖο ἐρώτημα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, προϋπόθεση της παρουσίας του. Ἡ πορεία πρὸς τὸ Θεὸ εἶναι ἡ κίνηση γιὰ τὴ ζήτηση της «ατελεύτητης ἐλευθερίας» καὶ προϋποθέτει ἕνα ἀγῶνα συνεχῆ γιὰ τὸ γκρέμισμα τῶν εἰδώλων της σκέψης, μιὰ μάχη γιὰ τὸ ξεπέρα-

σμα τοῦ λιθάργου της ἀδιαφορίας. Γιὰ τὴν ἀφύπνηση τούτη πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ συνειδητοποιήσῃ με πολὺ τόνος τὰ δεσμὰ πού τὸν βαστοῦν καθηλωμένο⁽³⁾. Παραμένοντας μέσα στὸ λόγο, μέσα στὴν καθημερινὴ λογικὴ εἴμαστε αὐτεγκάθηρκοι καὶ καταδικασμένοι αὐτῆς της «λογικῆς καθημερινότητας». Ἡ ὑπέρβαση τοῦ λόγου, τὸ μεταλογικὸ ἄλμα εἶναι ὁ μόνος δρόμος, γιὰ τὸ Scestow, πού μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ στὸ χῶρο τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός εἶναι πέραν τῶν λογικῶν κατηγοριῶν, βρίσκεται στὸ χῶρο της «ἀποφάσεως» καὶ γιὰ αὐτὸ κάθε προσπάθεια προσεγγίσεως με σχήματα καὶ λογικὲς κατηγορίες ἀποτελεῖ οὐτοπία.

Φυσικὰ μιὰ προφητικὴ φιλοσοφία σὰν τοῦ Scestow καὶ τοῦ ὄλου κλίματος της ρωσικῆς σκέψης, γίνεται πολλὰς φορὲς ἀντινομικὴ καὶ θὰ ἦταν λάθος νὰ κριθῆ με τὰ συνηθισμένα μέτρα της φιλοσοφίας⁽⁴⁾, ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἴδια δὲν θὰ τὸ ἤθελε. Μιὰ ζωὴ ὅμως πού μεταμορφώνεται σὲ σκέψη δὲν μπορεῖ παρά νὰ ἔχει ὄλο τὸ πάθος της ζωῆς, τὸ «παράδοξο» πού τὴν διακρίνει. Καὶ με τοῦτο τὸ χῶρο τοῦ παραδόξου της ἐλευθερίας, τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ δένεται ἀρρηκτα.

*

«Ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ οἱ ἰδέες μας γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀποτελοῦν τὴ δομὴ της θεωρίας μας γιὰ τὴ γνώση»⁽⁵⁾. Ἡ ἐ-

1. Γεννήθηκε στὸ Κιέβο τὸ 1866. Πέθανε στὸ Παρίσι τὸ 1938. Ἀπὸ τοῦ 1920 καθηγητῆς στὴ Σορβόνη. Ἀποτελεῖ ἕναν ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἐκπροσώπους τοῦ χριστιανικοῦ ὑπαρξισμοῦ με βασθεῖες ἐπιδράσεις ἀπὸ τοὺς Kierkegaard, Nietzsche, Dostojevskij.
2. M. F. Sciacca, *Il problema di Dio e della religione nella filosofia attuale*. Milano, 1964, σελ. 227 κ. ἔξ.

3. *Potestas clevisium*, σελ. 181.
4. F. Stegun, *Mystische Weltanschauung*. München 1964.
5. Dans le *tanrean de Phalaris*, in: *Revue philosophique de la France et de l'Étranger*, 1933, Τόμ. 115, σελ. 43 κ. ἔξ.

λευθερία και ή γνώση δέ ν' αποτελοῦν πρόβλημα σχέσεων είναι τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς μέσα στήν χρονικότητα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀναγκασμένος νά δώσει μιὰ ἀπάντηση στοῦ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας. Ἀπό τὴν ἀπάντηση ποῦ θά δώσει καθορίζεται ὄχι μόνο ή ὄλη πορεία του στή ζωή, ἀλλά ή σχέση του, ή τοποθέτησή του μπροστά στοῦ πρώτο και ἔσχατο ἐρώτημα τῆς ζωῆς: τὸ Θεό.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι αὐτή ποῦ ἐπιτρέπει τὴν εἰσοδοχὴ στοῦ χώρου τῆς ἀλήθειας, στοῦ χώρου τῆς ἀποκαλύψεως. Ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ ἐνσάρκωμένο σύμβολο τῆς ἀλήθειας ὡς τῆς ἐλευθερίας, ποῦ θρῖσκεται ἀντιμέτωπη μὲ κάθε ἀναγκαιότητα και καταναγκασμό. Ὁ Χριστὸς σὰν ή ἀπόλυτη Ἀλήθεια, σὰν ή ἀπόλυτη Ἐλευθερία εἶναι ὁ μόνος ποῦ μπορεῖ νά ὀδηγήσει στοῦ χώρου τους. Ἀλλὰ τὸ καυτό ἐρώτημα τοῦ Seestow εἶναι πάντοτε: πῶς θά γίνει τὸ ἄλμα τῆς εἰσοδοχῆς στή μοναδικότητα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι ἀπλή, προϋποθέτει μιὰ τόλμη, τὴν τόλμη τῆς «μωρίας και τοῦ σκανδάλου» ποῦ ζητᾶ ὁ σταυρός. Μόνο στοῦ κλίμα ποῦ ἀναπνέει πέρα ἀπὸ τις κατηγορίες τῆς γνώσεως, τὸ χώρου τῆς ἀναγκαιότητος, εἶναι δυνατὴ αὐτή ή μαρτυρικὴ πορεία τῆς καταφάσεως πρὸ τοῦ παραδόξου. Γιαυτό και ή πορεία για τὴν εὔρεση τοῦ Θεοῦ δὲν μπορεῖ παρὰ νά εἶναι ὁ προσωπικὸς δρόμος, ή «στενὴ πύλη» ποῦ προϋποθέτει τὴ μαρτυρία τοῦ προσωπικοῦ μαρτυριοῦ. «Τὸ Θεὸ μπορεῖ νά τὸν δὴ μόνο ὁποιος τὸν ζητᾶ για τὸν ἑαυτό του και ὄχι για τοὺς ἄλλους». Τούτη ή θέση τοῦ Seestow δὲν ἔχει τὸ νόημα ἐνὸς ἐρμητισμοῦ ἀλλὰ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς προσωπικῆς ὀδοιπορείας για τὴ συνάντηση μὲ τὴν Ἀλήθεια. Αὐτή ή συνάντηση μὲσφ τῆς πίστεως γίνεται κατάκτηση μὲ τὴν ἐλπίδα. Γιατί ή ἐλπίδα εἶναι αὐτή ποῦ βοηθάει τὸν ἄνθρωπο νά ξεπεράσει τὸν κόσμο τοῦ χάους, τὸν κόσμο τῆς ἀπελπισίας και τοῦ μηδενός. Ἡ πίστη εἶναι αὐτή ποῦ μὲ τὴν ἐνσυνείδητη ἄρνησή της νά «γνωρίσει» μᾶς κάνει νά ξεπερνᾶμε τὸ μυστήριο

τοῦ θανάτου, ποῦ δένει μὲ τὸ ἄγνωστο και γιαυτό και τὸ φόβο. Ἡ ἐλπίδα εἶναι αὐτή, ποῦ μέσα στήν χρονικότητα μᾶς ἐπιτρέπει τὸν ἔλεγχο τῶν «οὐ βλεπομένων» (Ἐβρ. 11, 1), τὴν θεβαιότητα στοῦ πέρασμα τῆς αἰωνιότητος. Τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μόνον ὁ Θεός⁽⁶⁾. Ἡ ἀποδοχὴ τούτης τῆς θέσεως ἐκ μέρους τῆς φιλοσοφίας και τῆς ἐπιστήμης θά δείξει τὴν τόλμη τους, καλύτερα, τὴν τόλμη τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς συνειδήσεως τῶν ὀρίων τοῦ λόγου του, ἀλλὰ και τὴν τόλμη τῆς θελήσεως ἐμπλοκῆς σέναν ἀγῶνα, ποῦ θά εἶναι ή ἀποφασιστικὴ μάχη για τὸ ξεπέρασμα τούτων τῶν ὀρίων, ποῦ κερδίζεται μόνο μὲ τὴ «βία», «ή βασιλεία τῶν οὐρανῶν θιάζεται» (Ματθ. 11, 12).

Ἀπὸ τούτη τὴ θέση ὁ Seestow θά προχωρήσει ἀκόμη και θά ἀρνηθῆ κάθε ἠθικὴ προσταγὴ και κάθε πρόταση τοῦ λόγου. Ἡ ἀπόλυτη πίστη δὲν μπορεῖ νά συμβιβασθῆ μὲ τὴ λογικὴ «ἀναγκαιότητα» και τὰ «ὀφείλεις» τῆς ἠθικῆς. Ὁ ἄνθρωπος ποῦ ζητᾶ ἐν τῷ Θεῷ εἶναι πάνω ἀπ' ὄλα ἐλεύθερος. Ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ σχήματα τῶν ἠθικῶν κατηγορικῶν προσταγῶν και ἀποτιμήσεων. Ἡ ὁ ἄνθρωπος ἐξαρτᾶται ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ και ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν σκλαβιά και τὴν ἁμαρτία ή ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ λόγο και εἶναι χαμένος για τὸ Θεὸ και για τὴν ἐλευθερία.

Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴ «λογικὴ» ἀλήθεια, μὲ τὸ καλὸ και τὸ κακὸ τῶν ἠθικῶν νόμων⁽⁷⁾. Ὅσο οἱ ἄνθρωποι εἶναι δεμένοι στοῦ δέντρο τῆς γνώσεως «ἔχουν χάσει για πάντα τὴν ἐλευθερία. Μὲ ἄλλα λόγια, ἔχουν διατηρήσει μόνο τὴν ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ καλοῦ και κακοῦ». Μιὰ

6. Ἡ θέση τούτη τοῦ Seestow περὶ τοῦ Θεοῦ σὰν τοῦ ἀπολύτου μέλλοντος, τόσο καινούργια ὄσο και παλιά, ἀποτελεῖ σήμερα ἕνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα θέματα τοῦ διαλόγου μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικῶν και μαρξιστῶν.

7. Κοιτ. και Ferruccio Déchet, *L' itinerario filosofico di Leone Sestov*. Milano 1964, σελ. 99 κ. ἔξ.

ὁμως τέτοια ἔλευθερία, πού δὲν εἶναι παρὰ ἢ δυνατότης μιᾶς ἐκλογῆς εἶναι ἄρνησή της. Ἡ ἔλευθερία δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐκλογή εἶναι δημιουργία. Εἶναι «πέραςμα ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ χάους στὸν κόσμον τῆς ὁμορφιάς» (*). Μόνο ἢ πίστη στὴν ἔλευθερία καὶ ἢ ἔλευθερία τῆς πίστεως μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει στὸ Θεὸ σὰν τὴν ἀπόλυτη ἔλευθερία, πέρα ἀπὸ τίς λογικὲς καὶ ἠθικὲς ἀλήθειες, σὰν τὸ «πᾶν εἶναι δυνατόν» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ «πᾶν εἶναι ἀναγκαῖον» τοῦ λόγου.

Ἡ φιλοσοφία τῆς ὑπάρξεως τοῦ

8. Παράλληλες ιδέες γιὰ τὴν ἔλευθερία θρῖσκει κανεὶς σὲ ὅλους τοὺς Ρώσους Χριστιανούς φιλοσόφους. Ἰδιαίτερα στὸ Ν. Berdiajew, στὸ πρόσωπο τοῦ ὁποίου ἢ ἔλευθερία θρῖσκει τὸν καλλίτερο ὑψητή.

Seestow εἶναι μιὰ φιλοσοφία τῆς ζωῆς, γιὰ τὸ «μοναδικὸ ἀναγκαῖο» εἶναι ὁ Θεός. «Νὰ ποῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μὲ τὴν ἀπλή λογικὴ τοῦ δύο σὺν δύο ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει καὶ σὺ νὰ νοιώθεις τὴν ἀνάγκη τῆς παρουσίας του, νὰ διψᾷς τὴ συνάντησή του, νὰ μένεις στὴν πέτρα τῆς πίστεως: ὁ Θεὸς ὑπάρχει».

Δὲν ἀποτελεῖ τοῦτο μιὰ «τρελλή» πίστη, μιὰ «τρελλή» ἐλπίδα μέσα στὸ χωρὸ πού τὰ ρυθμίζει ὅλα ἢ «γεωμετρικὴ» λογικὴ;

Τὸ μήνυμα τοῦ Seestow μέσα στὴν τραγικὴ του διάσταση δὲν εἶναι νέο εἶναι μιὰ παραλλαγή μαρτυρίας καὶ τόλμης, τῆς τόλμης τοῦ μαρτυρίου τῆς ἀποδοχῆς τῆς «μωρίας» καὶ τοῦ «σκανδάλου» (Α΄ Κορ. 1, 23).

ΣΤ. ΠΑΝΟΥ

Η ΖΩΝΤΑΝΗ ΑΛΗΘΕΙΑ

Ἡ μετάφρασις αὐτῆ ἀφιερώνεται στὴ μνήμη τοῦ Ἱ. Παναγιωτίδη, τοῦ Δ. Πικιώνη καὶ τοῦ Δ. Χαροκόπου.

Β. Ἐραστός

*Μιὰ ἀλήθεια εἶναι πιὸ ζωντανὴ
σὰν ἀναδεύει
καὶ πορεύεται,
ὅταν δίνῃ σὲ κάθε ἐποχὴ
καινούργιους καρπούς
κι' ἀλλάξῃ στὰ μάτια μας
μὲ τὴν ὥρα τῆς ἡμέρας
τὴν ἡλικία τῶν ἀνθρώπων
τὸ βῆμα τῶν αἰώνων
καὶ μένει στὸ βάθος
γιὰ τοὺς αἰῶνες καὶ τοὺς ἀνθρώπους,
πάντα φωτοδότηρα
πάντα ζωοδότηρα.
'Αγάπα τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου
καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.*

MARIE NOEL

ΓΥΜΝΟΣ ΛΟΓΟΣ

«*Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου!*»!

(Ἰωάν. ιη' 36).

Ξέρω μιὰ πολιτεία στήν καρδιά τοῦ κόσμου μέ χιλιάδες φῶτα! μέ πολύχρωμες θιτρίνες, μέ πολύθουες πλατείες, μέ λούνα-πάρκ κι' ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους. Τά σπίτια εἶναι ὁμορφα καί μεγάλα καί πανύψηλα, μέ σκάλες καί θεράντες. Τό χειμῶνα ἔχουν καλοριφέρ καί τό καλοκαίρι αἰρ-κοντίσιον' τίς θραδυνές ὄρες τηλεόραση γιά τά παιδιά καί ραδιόφωνο γιά τίς ὑπηρεσίες(!), ν' ἀκοῦνε τίς αἰσθηματικές ἱστορίες καί τά συγκινητικά λαϊκά τραγούδια!...

Ξέρω μιὰ πολιτεία, μιὰ ὁμορφη πολιτεία μέ πάρκα δλόδροσα, πού κελαηδοῦν τά πουλιά στά κλώνια καί παίζουν τά παιδιά στό γρασιδί. Ἔχει πλούσιες ἐκκλησίες, γεμάτες λαμπεροῦς πολυελαίους, θυζαντινές εἰκόνες, κι' ἕναν Ἐσταυρωμένο κρυμμένο πίσω ἀπ' τήν Ἄγια Τράπεζα. Τίς Κυριακές, οἱ ἄνθρωποι, συνωθοῦνται στούς ναοῦς ἢ στά γήπεδα. Ἀκοῦνε τή λειτουργία ἢ παρακολουθοῦνε ποδόσφαιρο. Πηγαίνουν σέ θρησκευτικές συγκεντρώσεις ἢ βλέπουν τηλεόραση. Μιλᾶνε γιά τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἢ θλαστημᾶνε γιά τήν ἀδέξια «μεταβίβαση» τῆς μπάλας ἀπ' τόν παίχτη. Δακρύζουν ἀπό θρησκευτική συγκίνηση ἢ ἀπό φόβο στήν αἰώνια καταδίκη.

Σ' αὐτή τήν πολιτεία, οἱ ἄνθρωποι, μιλᾶνε πολύ γιά τήν αἰωνιότητα, τό φαί καί τήν καλοπέραση. Γιά τήν ἀγά-

πη, πού δέν ταραίζει τίς βολές τους. Γιά τήν Ἀλήθεια, γιά τήν Εἰρήνη, γιά τή Λευτεριά, γιά τή Συγγνώμη πού δέν ζητᾶνε ὅμως θυσίες...

Ξέρω μιὰ πολιτεία στήν καρδιά τοῦ κόσμου, μέ περίμετρο γεμάτη λασπωμένους δρόμους, μέ φτωχοσυνοικίες, χαμοκέλες καί ὑπόγεια! Τίς νύχτες, οἱ ἄνθρωποι, μετρᾶνε τίς σταγόνες τῆς βροχῆς πάνω στό τσιμέντο, νά σπᾶνε τή μονοτονία ἢ θήχουν ἀσταμάτητα. Τίς Κυριακές, κάθονται σταυροπόδι γύρω-γύρω στήν αὐλή, μαζεῦσουν ἥλιο καί περιμένουν... Τά χνουδωτά πρόσωπα τῶν παιδιῶν μιλᾶνε γιά τή φτώχεια καί τό κρῦο τῆς ἀτέλειωτης χειμωνιάτικης νύχτας.

Κύριε!

Ξέρω μιὰ πολιτεία, πού οἱ ἄνθρωποι κοιμοῦνται ἦσοχοι, γιατί δέν βλέπουν τήν περίμετρο! Ξέρω μιὰ πολιτεία, πού οἱ «ἔντιμοι ἄνθρωποι» παραχαράξανε τό Λόγο Σου! Κρύψανε τό πληγωμένο κορμί Σου καί Σοῦ φορέσανε φανταχτερὰ στολίδια. Ἀλλάξανε τή γαλήνια ματιά Σου καί Σοῦ «δόσανε» βλέμμα ἀύστηρό, γεμάτο ὀργή γιά τά πλάσματά Σου!

Κύριε!

Ξέρω μιὰ πολιτεία, πού οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κρύψει τό Σταυρωμένο Σῶμα Σου πίσω ἀπ' τά πολύχρωμα φῶτα! Ξέρω μιὰ πολιτεία στήν καρδιά τοῦ κόσμου — τήν πολιτεία μας, Κύριε — πού «φτιάξαμε» τή βασιλεία Σου ἐκ τοῦ κόσμου τούτου...

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

“ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ,,

«Μέσα στὸν κόσμο, κι' ὅπου και
νὰ πάω,
εἶμαι ὡς νὰ ζῶ γιὰ πάντα σ' ἐξορία,
τὴ χ α ρ ἄ τῆς ζωῆς ἐγὼ τὴ νοιώθω
ὄχι σὰν πόθο — μὰ σὰ νοσταλγία».

Αὐτὰ καταθέτει ὁ ποιητῆς Κ. Οὐράνης, ὁ πολυταξειδεμένος ἀναζητητῆς τῆς χαρᾶς. Ὑπογραμμίζει ὅτι οὔτε στίς ἀτέλειωτες μετακινήσεις του ἀπὸ πόλι σὲ πόλι, οὔτε στὰ συνεχῆ γλέντια στίς κοσμικὲς λουτροπόλεις τῆς Εὐρώπης συνάντησε τὴν ἀληθινὴν εὐτυχία.

Τὴν ἴδια διαπίστωση ἔκανε καὶ ὁ ἀμερικανὸς Φρανσίς Σκὼτ Φίτζεραλντ, πού ρίχτηκε νὰ κατακτήσῃ τὴν εὐτυχία στὴ «μεγάλῃ ζωῇ». Στὰ 25 τοῦ χρόνια κέρδιζε πολλὰ χρήματα κι' εἶχε κιάλας κυριεύσει τὴ δόξα. Ὅχι μόνον τὰ θιβλία του, πού σημειῶναν ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία, μὰ καὶ οἱ τρέλλες του εἶχαν δημιουργήσει θρόλο γύρω στὸ ὄνομά του. Κάθε νύχτα, θγαίνοντας μὲ τὴ συντροφιά του γέμιζε τὴν τσέπη του μὲ χαρτονομίσματα τῶν 100 δολλαρίων. Τὰ νάϊτ κλάμπς τὸν ἤξεραν, τὸν ἤξεραν καὶ τὰ ταξί ἀκόμα τοῦ Μπορντγουαίη τῆς Νέας Ὑόρκης, γιατί, ἀνεβασμένος στὴν ὄροφή τους μὲ τοὺς φίλους του, διέτρεχε, τίς νύκτες, τὴν κομπὴ Πέμπτη Λεωφόρο. Τὰ πάρτυς πού ἔδινε στὸ σπίτι του, στὸ Λόνγκ Ἀϊλαντ, ἦταν μυθικά. Μὲ τὴ γυναίκα του, πού ἦταν πιὸ τρελλὴ καὶ πιὸ σπάταλη, ταξίδευαν τακτικὰ στὴν Εὐρώπη, ἔζησαν πολὺ στὸ Παρίσι, στὴ Ριβιέρα καὶ σὲ ἄλλα κοσμοπολιτικὰ κέντρα. Παράλληλα ἐργαζόταν σκληρά, ἔγραφε ἀδιάκοπα. Μὰ μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀδιάκοπο γλέντι, **δὲν ἦταν ποτὲ εὐτυχισμένος**, ὅπως ὁμολογοῦσε.

Θλιθερὴ πείρα! Τραγικὲς διαπιστώσεις! Ἄνοιγεις τὰ χέρια γιὰ νὰ πιάσῃς τὴν εὐτυχία, πού σοῦ χαμογελάει σὰν τίς σειρήνες, καὶ σὲ λίγο ἢ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια, νοιώθεις πὼς θρίσκεσαι μὲ ἄδεια τὰ χέρια, μὲ τὴν πι-

κρὴ γεῦσι στὰ χεῖλη καὶ τὸ χειρότερον μὲ τὴν ἀγωνία στὴν ψυχῇ. Τούτῃ ἢ ἀλήθεια ἐπιβεβαιώνεται καθὼς κάθε τόσο μιὰ τέτοια ὁμολογία, ἔρχεται νὰ διακόψῃ τὴν γλυκεῖα, νανουριστικὴ ἄρμονία τοῦ μοτίβου τῆς εὐτυχίας, πού μᾶς τραγουδᾶνε «ἐν χορῶ» τόσοι «καλοὶ» καὶ «ἀγαθοὶ» ἄνθρωποι! Ἐνα μοτίβο πού ἔχει γελάσει «κόσμο καὶ κοσμάκη» νέων καὶ ἔχει στείλει ἑκατομμύρια κατοίκους, ἰδίως τοῦ Νέου Κόσμου (πού χαίρονται ὅλες τίς κατηγορίες τῆς εὐτυχίας, ἀπὸ τὴν ἠλεκτρικὴ κουζίνα ὡς τὰ γιῶτ) στὸν ψυχίατρο μὲ τὴν ἀγωνιώδη ἐρώτησι: «**ἀ φ ο ὀ π ρ ἔ π ε ι ν ἄ ε ἶ μ α ι ε ὐ τ υ χ ι σ μ ἔ ν ο ς γ ι α τ ἰ δ ἔ ν ε ἶ μ α ι ; . . .**».

Καὶ συνήθως οὔτε ὁ ψυχίατρος δὲν θρίσκει τὴν ἀπάντησι, οὔτε ἄλλος φίλος, μιὰ καὶ αὐτὴ θρίσκεται στὰ κατάβασθα τοῦ εἶναι: Στὸ ἀπογύμνωμα τῆς ψυχῆς.

«**Ἄν δὲν ἔχῃς μέσα σου τὴν εὐτυχία, δὲν τὴν βρίσκεις πουθενά**», ὁμολογεῖ ὁ Μπέρναρ Σὼ στὸ ἔργο του «τὸ πρῶτο ἔργο τῆς Φάνης». «Ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν καὶ τὸ κακοδαιμονεῖν τοῖς ἀνθρώποις ἀπόκειται». Ἡ ἀληθινὴ εὐτυχία ἔδρα τῆς ἔχει τὸ ἐσωτερικὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖ ὅταν θυθισθοῦν οἱ νέοι, στὰ ἄδητα τῶν ἀδύτων, θὰ ἀντιληφθοῦν ν' ἀναπηδοῦν ἄλλα αἰτήματα, πού συμφωνοῦν μὲ τὸν ἀληθινὸ προορισμὸ τους μέσα στὸν κόσμο, πού ἐπισημαίνονται τοὺς στόχους του καὶ ἐναρμονίζονται πρὸς αὐτούς. Γιατί εὐτυχία, στὴ βαθύτερη ἀνάλυσί της, εἶναι ἡ ἄρμονία τῆς ψυχῆς, ὁ σ υ ν τ ο ν ι σ μ ὁ ς τῆς μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν θεῖο σκοπὸ τῆς ζωῆς. «**Ὁ ἐ ν Θ ε ῶ ὦ ν , ἀ ε ἰ χ α ἰ ρ ε ι**», τονίζει ὁ ἱερός Χρυσόστομος. Καὶ ὁ Πασκάλ συμπληρώνει: «**Ἡ ἀληθινὴ εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων εἶναι νὰ ἔχουν μέσα τους τὸν Θεὸ καὶ ἡ μοναδική τους συμφορὰ νὰ βρίσκωνται μακριὰ Του**».

Ἰ. Γ. Ἀλεξίου

Ἐπιστολαὶ

ΦΩΝΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Ἀγαπητές μου «Ἀκτίνες»

Εἶναι ἀποκαλυπτικά τὰ ὅσα γράφονται στοῦ κύριο ἄρθρο τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ Ἰουλίου, ἐν σχέσει μὲ τὴν ζωὴν τῶν χριστιανῶν στοῦ σιδηροῦν παραπέτασμα. Ἰδιαίτερος στὴν Ἀλθανία καὶ μάλιστα στὴν Βόρειο Ἡπειρο. Τὸ θέμα εἶναι πολὺ δξύ. «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία στὰ Τύραννα, γράφει ὁ ἀρθρογράφος, χρησιμοποιοῖται ὡς συνδυασμὸς αἰθούσης χοροῦ καὶ ἐστιατορίου. Τὰ Σαθθατοκύριακα ἢ μὲν πάντα παίζει μουσικὴ χοροῦ. Κάτω ἀπὸ τὰ προπύλαια τοῦ ναοῦ καὶ μέσα στὴν ἐκκλησία σερβίρονται ποτὰ...».

Παραλείπω τὰ ὅσα γράφει γιὰ τὴν Κίνα, τὴν Ρωσία, τὴν Οὐγγαρία καὶ τὶς ἄλλες χώρες τοῦ «παραδείσου» τοῦ παραπετάσματος καὶ μὲν μόνον σὲ ὅσα γράφονται καὶ λέγονται συχνὰ πυκνὰ ἀπὸ φυγάδες γιὰ τοὺς ἀδελφούς μας Βορειοηπειρωτῆς. Καὶ διερωτῶμαι: "Ὡς πότε θὰ συνεχίζεται αὐτὸ τὸ ψυχικὰ οἰκογενεῖας καὶ λαοῦς; "Ὡς πότε θὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα θάρσαρα συστήματα νὰ ἐπιβάλλωνται, νὰ στραγγαλίζουν συνειδήσεις, νὰ ἐμποδίζουν τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ ἄτομα καὶ οἰκογενεῖας καὶ λαοῦς; "Ὡς πότε ἢ κατάθλιψις καὶ ἢ καταπίσεις θὰ εἶναι ὁ καθημερινὸς θραχνᾶς στὴν ζωὴ τῶν ἀδελφῶν μας Βορειοηπειρωτῶν;

Τί κάνουν ἐν προκειμένῳ οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ τῆς Δύσεως, οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοί, ποῦ συντάσσουν κανόνες γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν; Πῶς ἀνέχονται μιὰ ἀπαραδέκτη κατάστασι γιὰ τόσοι λαοὺς καὶ ἰδιαίτερος γιὰ τοὺς Ἑλληνας Ὁρθοδόξους τῆς Βορείου Ἡπείρου; Ποῦ εἶναι τὰ διαγγέλματα, αἱ ὑποσχέσεις καὶ οἱ ποταμοὶ τῶν αἱμάτων ποῦ ἔχουν χυθῆ γιὰ τὶς ἐλευθερίες τῶν λαῶν; Μήπως θὰ

πρέπει νὰ ἀνοίξη κάποιο γραφεῖο πληροφοριῶν, ποῦ νὰ κατατοπίζη τὴν κοινὴν γνώμη καὶ νὰ παρουσιάζη μὲ ἀριθμοὺς καὶ γεγονότα τὴν ὅλη εἰκόνα τῆς φρίκης καὶ τοῦ πόνου τῶν ἀδελφῶν χριστιανῶν; Μήπως ἢ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μέσα στοῦ γενικώτερο ἐξυγιαντικὸ τοῦ πρόγραμμα, μαζῇ μὲ συλλόγους Βορειοηπειρωτῶν, θὰ πρέπει νὰ ἀναλάβῃ καὶ μιὰ διαφωτιστικὴ προσπάθεια γιὰ νὰ γνωρίσῃ πρῶτα ὁ πολὺς ἑλληνικὸς λαός, ἢ μᾶζα, κι' ἔπειτα ἢ παγκόσμιος κοινὴ γνώμη τὰ ὅσα γίνονται καὶ στὴν Βόρειο Ἡπειρο ποῦ κατέχουν οἱ ἐρυθροὶ Ἀλθανοί;

Μήπως ὠρισμένη ὥρα τὸ ραδιόφωνο θὰ μπορῆ νὰ δίῃ ἐιδικὸ σῆμα γιὰ μιὰ πανελλήνιον προσευχὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἀπανταχοῦ καὶ τῶν ὑπὸ δουλείαν εὐρισκομένων Βορειοηπειρωτῶν;

Πιστεύω πῶς εἶναι πλέον καιρὸς νὰ μὴ μείνουν ἄλλο ἀνενόητοι οἱ Ἀλθανοὶ στὴν προσπάθεια τοῦ ἀθεϊστικοῦ τῶν κινήματος εἰς θάρος τῶν ἀδελφῶν μας Βορειοηπειρωτῶν. Ἀρκετὰ τοὺς ὑπεμείναμε. Οἱ ἐκκλησίες δὲν μπορεῖ νὰ γίνονται καφενεῖα.

Μεθ' ὑπολήψεως

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΚΟΛΙΟΣ

★

ΓΙΑ ΝΑ ΒΡΕΘΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΤΑΞΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Κύριε Διευθυντά,

Ἀνήκω καὶ ἐγὼ στὴν παράταξι τῶν νέων. Τῶν νέων ποῦ, ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ π. Ἰωάννης Ἀλεξίου, (τεῦχος 293) εἴμαστε φτερό στὸν ἄνεμο.

"Ἄν καὶ ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια παρηκολούθησα πρῶτα κατηχητικὸ, ἔπειτα χριστιανικὰς μαθητικὰς ομάδας, καὶ τώρα τὶς συναντήσεις τῆς Χ.Φ.Ε., εἶναι ἀρκετὲς φορὲς ποῦ ἐνεργῶ ἀντίθετα.

Χρειάζεται ἀλήθεια πολλὴ δύναμι γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀπαρνηθούμε αὐτὰ ποῦ κάνουν οἱ ἄλλοι.

Χρειάζεται ἀλήθεια πολλὴ δύναμι γιὰ νὰ γίνουμε διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

ΑΓΓΕΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, Θεολόγου-Β' Γυμνασιάρχου: «Δυσμενείς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς νεολαίας», Ἀθήναι 1968.

Ἐμπεριστατωμένη καὶ προσεγμένη ἡ ἐργασία τοῦ κ. Μιχαηλίδου, μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικούς σὲ μίαν καλύτερα ἀγωγή τῆς νέας γενεᾶς. Χωρὶς νὰ ἀποφεύγονται μερικεῖς ἐπαναλήψεις καὶ νὰ παραλείπωνται κάποιοι τομεῖς δυσμενῶν ἐπιδράσεων, ἡ ὅλη ἐργασία εἶναι καλὰ κατωχυρωμένη καὶ δίδει συνοπτικὰ πολὺ ὕλικό στὸν μελετητὴ τῆς. Εἶναι ἐνθαρρυντικὴ καὶ ἀξία κάθε ἐπαίνου, ἡ προσπάθεια πολλῶν ἐκπαιδευτικῶν νὰ μᾶς παρουσιάσουν τέτοιες ἐργασίες. Καὶ τοῦ Β' Γυμνασιάρχου κ. Μιχαηλίδου ἴσως εἶναι μίαν ἀπὸ τίς καλύτερες. Ἰδιαιτέρως στὸ κεφάλαιο «Τὸ συγκεκριμένον περιβάλλον τοῦ Ἑλληνόπαιδος σήμερον», ἔχει συγκεντρώσει πολὺτιμο ὕλικό, ποῦ θρῖσκεται σκόρπιο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Καὶ καταλήγει: «Ὅσον καλύτερον γνωρίζομεν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ψυχὴν του, τὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς, τὸ σύγχρονον περιβάλλον μὲ τὰ προβλήματα καὶ τὰς ἐπιδράσεις τῆς Κοινωνίας, τόσοον ἐπιτυχεστέρον συμβάλλομεν, ἕκαστος εἰς τὴν ἀποτέλειωσιν καὶ κάθαρσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀτμοσφαιράς, διανοίγοντες εὐτυχεστέρας λεωφόρους διὰ

Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι πολὺ δύσκολη καὶ ἡ ἐκλογή μεταξύ τῆς ἐφήμερης ἀπολαύσεως καὶ τῆς οὐρανοῦ βασιλείας δὲν εἶναι εὐκόλη. Καὶ πραγματικὰ εἶναι γενναῖο ἐκεῖνοι ποῦ ἀπαρνοῦνται τὰ πάντα.

Ἀπὸ προσωπικῆ μου πείρα νομίζω πὼς ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ἀνταπεξέλθουμε σ' ὅλες αὐτὲς τίς δυσκολίες, γιὰ νὰ μπόρῃσουμε νὰ θρεθοῦμε στὴν παράταξι τοῦ Πνεύματος, εἶναι ἡ προσευχὴ. Ἡ θερμὴ καὶ κατῆ προσευχὴ στὸν Θεό καὶ ἡ βοήθεια νὰ θρῖσκεται πάντα στὸ πλευρό μας στὸ δύσκολο δρόμο ποῦ διαλέξαμε. Στὸ δρόμο ποῦ ἀλήθεια εἶναι ὁ ὠραιότερος.

Μετὰ τιμῆς

ΚΑΤΕΡΙΝΑ Α. ΑΔΑΜΤΖΙΛΟΓΛΟΥ

τὴν Νεολαίαν μας, τὴν ἐρχομένην Ἑλλάδα».

Γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀγωγή τῆς νέας γενεᾶς, τὸ ἔργο αὐτοῦ τοῦ κ. Ἀγγέλου Μιχαηλίδου μπορεῖ νὰ γίνῃ ἕνας πολὺτιμος συμπαραστάτης καὶ βοηθός.

★

Ἄρχ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΤΣΑΤΣΑΝΗ, Ἱεροκήρυκος Φθιώτιδος: «Δρόμος Θεώσεως», Ἀθήναι 1968.

Μία καλοτυπωμένη καὶ ἐπιμελημένη ἐργασία εἶναι ὁ «Δρόμος Θεώσεως», (330 σελίδες), τοῦ π. Ἀμβροσίου Τσατσανη. Καὶ ὅπως μπορεῖ εὐκόλα νὰ νοιώσῃ ὁ ἀναγνώστης του, εἶναι καταστάλαγμα τῆς κηρυκτικῆς του πείρας. Χωρὶς νὰ παρεκλίνη ἀπὸ τὰ παραδεδομένα, σὲ γλώσσα λογία ἀναπτύσσονται, ὅπως τονίζει καὶ στὸν ἱερολόγου του, «μερικαὶ βασικὰ ἀρεταὶ καὶ συναφῆ πρὸς αὐτὰς θεολογικὰ ζητήματα πρὸς ζωογόνησιν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ἡ ἐπίγειος ζωὴ τοῦ πιστοῦ Χριστιανοῦ δέον ὅπως εἶναι δρόμος θεώσεως».

Στὸν δρόμο τῆς θεώσεως ζητεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ὁ συγγραφεὺς, προσφέροντας μὲ θεολογικὸ καὶ ἐποικοδομητικὸ τρόπο τὰ θέματα: «πίστις», «θεία Πρόνοια», «ἐνθεὸς ζωὴ», «ψυχασωματικὰ ἀρεταὶ», «συνειδήσις καὶ ἠθικὴ τελείωσις». Δὲν εἶναι ὁμως στεγνὴ ἡ ἀνάπτυξις τους. Ρέει ὁ παλμὸς τῆς θερμῆς πίστεως στὶς σελίδες του. Ἐχομε καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιο ἰδανικό, ποῦ ὑπηρετοῦσαν οἱ μεγάλοι δάσκαλοι τοῦ Γένους μας. «Ἡ μόνη μου ποθουμένη ἀνταμοιβὴ εἶναι ἡ ψυχικὴ ὠφέλεια τοῦ λαοῦ», ἔγραφε ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις.

Ἔτσι καὶ τὸ ἔργο αὐτοῦ Ἄρχ. Ἀμβροσίου Τσατσανη, μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ, ὅσους θέλουν νὰ ἔχουν πιὸ συνοπτικὴ καὶ εὐχρηστὴ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου μαθῆσκειας καὶ ζητοῦν νὰ βοηθηθοῦν στὸν «δρόμο τῆς θεώσεως».

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

★

ΑΡΧ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ: «Ὁ Ἄγιος τῆς συγγνώμης», πρόλογος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ζακύνθου κ. Ἀποστόλου, ἔκδοσις Ἱ. Μονῆς Ἁγίου Διονυσίου, 1968.

Σ' ένα κομψότατο καλλιτεχνικό σύνολο έκυκλοφόρησε τὸ καινούργιο βιβλίο τοῦ γνωστοῦ Ἀρχιμανδρίτου-συγγραφέα π. Ἰωάννου Ἀλεξίου. Ἡ ἔκδοσις γίνεται ἀπὸ τὴν Ἱερά Μονὴ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ζακύνθου, μὲ πρόλογο καὶ φροντίδα τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ζακύνθου κ. Ἀποστόλου.

Πρόκειται γιὰ μιὰ γλαφυρὰ ἱστορικὴ βιογραφία τοῦ Ἁγ. Διονυσίου, ἡ ὁποία βασίστηκε στὶς πιὸ ἀuthεντικὲς μαρτυρίες, πού ὑπάρχουν.

Χωρισμένο τὸ βιβλίο σὲ ἑπτὰ κεφάλαια, ὅσοι καὶ οἱ σταθμοὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του, καλογραμμένο, σὲ γλῶσσα ὁμορφῆς δημοτικῆ, γοητεῖ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὸν ἀναγνώστη καὶ δὲν ἔννοεῖ νὰ τὸ ἀφήσῃ ἀπὸ τὰ χέρια του, πρὶν νὰ φτάσῃ στὸ τέλος. Κι' ὅταν τελειώσῃ νοιώθει μιὰ χαρά.

Τοῦ φαίνεται πὼς περπάτησε νησιὰ καὶ πολιτείες μαζί μὲ τὸν Ἅγιο, ἔζησε ὀλόκληρες ὥρες κοντὰ του καὶ ἀνέπνευσε τὸ ἄρωμα τῆς εὐσεβείας καὶ ἀγιότητος.

Ἀναμφισβήτητα ὁ π. Ἰωάννης μὲ τὴ νέα του ἱστορικὴ βιογραφία ἐπλήρωσε ἕνα κενό. Δὲν εἶχαμε μιὰ βιογραφία τοῦ Ἁγίου Διονυσίου συγχρονισμένη καὶ ζωντανή, ὅπως τονίζει καὶ ὁ Μητροπολίτης Ζακύνθου κ. Ἀπόστολος.

Ἀκόμη τὸ βιβλίο ἀποτελεῖ καὶ μιὰ συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν μορφῶν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ζωῆς, ἰδιαιτέρα στὶς δύο μεγάλες περιόδους τῆς τουρκοκρατίας καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ θίου, πού χρόνια τώρα θητεύει ὁ π. Ἰωάννης Ἀλεξίου μὲ τίς τόσες συγγραφές του.

Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἀφορμὴ, ὥστε καὶ οἱ ἄλλοι Σεβ. Μητροπολίται νὰ παρουσιάσουν τέτοιες συγχρονισμένες βιογραφίες γιὰ τὸν Πολιοῦχο Ἅγιο τῆς ἐπισκοπῆς των. Ἔτσι θὰ δώσουν στὸ λαό μας γνῆσια καὶ καθαρὴ πνευματικὴ τροφή, πού τόσο ἀνάγκη ἔχει σήμερα.

Γ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

★

Εὐ. Μωραΐτου - Βάσσου, Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας, Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως: «Ἡ ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ», Προβλήματα ὀδηγητικῆς εἰς τὰ σχολεῖα θηλέων».

Ἡ κυρία Μωραΐτου, μὲ τὸ νέον ἐπιστημονικὸν ἔργον της θέτει τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι τοὺς σκοποὺς τῆς ὀδηγητικῆς, ἥτοι τῆς παιδαγωγικῆς-ψυχολογικῆς καθοδηγήσεως εἰς τὴν σχολικὴν πράξιν.

Ἐκθέτει σχέδιον ὀργανώσεως τῆς ὀδηγητικῆς εἰς τὰ Σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Ἀναπτύσσει εἰδικὰ προβλήματα ὀδη-

γητικῆς εἰς τὰ Σχολεῖα Θηλέων καὶ διαγράφει ἀπόψεις καὶ συμπεράσματα διὰ τὴν ὀδηγητικὴν τῶν μαθητριῶν.

Θέτει τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι τὸ πρόβλημα τοῦ Συμβούλου-Ψυχολόγου καὶ ἀναπτύσσει ἐν πρόγραμμά μορφώσεως καὶ ἐπιμορφώσεως αὐτοῦ.

Τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦτο ἔργον περιλαμβάνει καὶ ἔρευναν, τὴν ὁποίαν διεξήγαγε ἡ συγγραφεὺς ὡς Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς εἰς Σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Γίνεται ἐπιστημονικὴ διερεύνησις τῶν στοιχείων τῆς ἔρευνῆς, συνάγονται ὀρισμένα πορίσματα διὰ τὰς ἀνησυχίας καὶ τοὺς προβληματισμοὺς τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν, τονίζεται ἡ ἀπουσία τῆς ὀδηγητικῆς καὶ διαγράφεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἐφαρμογῆς της καὶ ἡ καθιέρωσις τοῦ Συμβούλου-Ψυχολόγου εἰς τὰ Σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

A. B.

★

Κωνσταντίνου Δρατσέλλα, θεολόγου καθηγητοῦ, Διδάκτορος Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἐδιμβούργου: «ΒΙΒΛΙΟ-ΘΗΚΗ ΛΑΤΙΝΩΝ ΕΚΚΛ. ΠΑΤΕΡΩΝ», τόμος Α' Κυπριανός, Ἀθήναι 1968.

Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ τῶν ἔργων τοῦ Κυπριανοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Δρατσέλλα ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν δεκατόμου σειρᾶς βασικῶν κειμένων τῶν Λατίνων Πατέρων τῶν πρώτων αἰώνων.

Εἰδικῶς δὲ ὁ ἐκδοθεὶς τόμος περιλαμβάνει βασικὰ ἔργα τοῦ Κυπριανοῦ, ἥτοι τὸ «Περὶ ἐνότητος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας» καὶ ξξ (6) ἐπιστολάς ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου.

Προλογίζει ὁ εἰδικὸς ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν καὶ διεκκλησιαστικῶν θεμάτων καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἰωάννης Καρμίρης, τονίζων τὴν ἰδιαιτέραν ἀξίαν τοῦ ἔργου διὰ τὴν ἐποχὴν μας.

Ἡ δὲ ἔκδοσις ἐγένετο, καὶ πολὺ δικαίως, ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν καὶ θερμοτάτην σύστασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἰδιαιτέρως ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐκδομένη σειρά δὲν ἀποβλέπει εἰς ἐπιστημονικοὺς ἢ ψυχωφελεῖς τινὰς σκοποὺς μόνον, ἀλλὰ κυρίως ἐπιδιώκεται δι' αὐτῆς ἡ ἀμοιβαία κατανόησις καὶ προσέγγισις τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Τώρα πού τόσος λόγος γίνεται περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, διὰ τοῦ ἔργου τοῦτου καταβάλλεται προσπάθεια, ὥστε ἡ ἀμοιβαίότης καὶ ἡ ἀλληλογνωριμία νὰ στηρίζεται εἰς βασικὰ καὶ πρωτότυπα κείμενα ἐγκύρων Λατινικῶν Πατέρων.

Ἡ ἀξία τοῦ ἔργου κρίνεται πολὺ σο-

βαρά, ὁ δὲ κ. Δρατσέλλας εἶναι ἀξιέπαινον διὰ τὴν προσφορὰν ταύτην ὑπὲρ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας. Ἐλπίζομεν συντόμως νὰ ἴδωμεν ὠλοκληρωμένην τὴν σειρὰν παρὰ τὰς πολλὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει.

ΔΗΜ. Γ. ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΑ Σ

★

Ἡ Ὀλόμωστη γεύση ζωῆς εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Σαράντη Παυλέα, ποῦ μᾶς χάρισε στὴν καινούρια του συλλογὴ: «ΑΜΑΡΤΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗ», (Θεσ) νίκη 1968). Ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε «λογικὸ κατασκευασμα», μετουσιώθηκε σὲ βιωματικὸ ἀπόσταγμα, μέσα ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ πορεία, ποῦ φέρνει στὴν ἀντίπερα ὄχθη, στὸ φῶς. Ἡ συμφιλίωση μὲ τὸ θάνατο εἶναι ἡ πρώτη νίκη: «Ὁ θάνατος γιὰ τοὺς Ἀγαθοὺς εἶναι, ὅ,τι τὸ γλυκὸ ἔνστικτο μιὰ ταχμένη φυσικὴ κατάσταση μητέρας» (σελ. 29).

Ἡ ἔλευθερία μέσα στὴν Ὑπακοή τοῦ Χρέους, ἡ δευτέρη νίκη:

«Εἶμαι δεμένος μαζί Σου. Τὸ Δέχομαι. Ἐκλέγω τὴν Ἐκλογὴ Σου.

Θέλω τὸ θέλημά Σου. Εἶμαι ἐλεύθερος μέσα στὴν Ὑπακοή Σου».

Ἡ πίστη στὸν ἄνθρωπο «ὅταν ἄνθρωπος ᾗ», εἶναι τὸ στεφάνωμα τοῦ ἐπίγειου ἀγῶνα:

«Εἶμαι ἕνας ταξιδιώτης καθημερινὸς καὶ κανεὶς ὅταν τὸ θέλω, δὲν μὲ ληστεύει».

Στὶς συνθέσεις του: Προσωπεία, Δέκα Στρατιῶτες καὶ Τακτικὴ Ἀκολουθία, μὲ ἐκφραστικὴ ἀνανέωση προχωρεῖ σὲ μιὰ ἐνδοσκοπικὴ ἀναζήτησι καὶ προβληματισμό. Προσπαθεῖ νὰ φέρει στὴν ἐπιφάνεια τὸν ἐσώκοσμο τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Ὁ στίχος του διάφανος, μὲ συγκρατημένο λυρισμό, εἶναι γεμάτος χυμὸ ζωῆς.

★

Ἡ συνάντησι μὲ τὴν «ΑΝΕΜΟΣ ΚΑΛΑ» τοῦ Χρήστου Κουλούρη, τὴν ποιητικὴ συλλογὴ ποῦ κυκλοφόρησαν οἱ ἐκδόσεις «Νέα Σκέψις», ἔγινε τυχαία φίλος ποιητῆς μοῦ πρόσφερε τούτη τὴν χαρὰ. Καὶ γεύτηκα τὴν ἀρμονία—κυρίως τὴν ἀρμονία—μαζί μὲ τὸν πηγαῖο λυρισμό, ποῦ ἔχει ἡ ποίησι τοῦ Κουλούρη, Ἐνωσα τὴν γεύσι ἀπὸ ὄριμο καρπὸ. Ἀκολούθησα τὶς ρίζες τοῦ στίχου, ποῦ πάνε μακριά, στὴν κλασσικὴ Ἑλλάδα. Κι' εἶδα, σὲ τούτη τὴν ποίησι τὸ καθρέφτισμα τῆς ἐποχῆς μας, αὐτὴν τὴν ψυχικὴ σύνθλιψι, ποῦ μᾶς κατατρέπει καὶ σημάδευει τὴν πορεία μας. Ὁ Χρῆστος Κουλούρης ξέρει νὰ σμιλεῦει ἄψογα τὸν στίχο του. Κι' ὁ στίχος του προσφέρει μιὰ οὐσιαστικὴ αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι.

★

Καὶ στὴν καινούρια του ποιητικὴ συλλογὴ «ΑΜΦΙΛΥΚΗ» (Ἀθήναι, 1967), εἶναι παραδοσιακὸς ὁ Γεώργιος Ἀθ. Τσουκαντᾶς. Νοσταλγικὸς τραγουδιστῆς ἐνὸς κόσμου ποῦ ἔφυγε. Κεντρισμένη, κάποτε—κάποτε, ἡ σκέψις του ἀπὸ μιὰ κάποια στοχαστικὴ διάθεσι, χωρὶς βέβαια θαυτέρη φιλοσοφικὴ προοπτικὴ. Τραγοῦδια ἀπλά, καὶ ὄχι λίγες φορές, χωρὶς κοσμοθεωρικὸ ὑπόβαθρο ἢ μεταφυσικὴ ἀναζήτησι. Ὁ Τσουκαντᾶς δὲν ἀνήκει στοὺς ποιητῆς τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας. Εἶναι ὁ λυρικὸς τῆς νοσταλγίας, ποῦ φέρνει ἢ ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς.

Προηγούμενος μᾶς εἶχε δώσει, μὲ καταπληκτικὴ ἀφηγηματικὴ δύναμι καὶ ἱστορικὴ γνώσι, τὰ «ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ». Σ' αὐτὰ διέθετε ἕνα θαυμάσιο ἐπαγωγικὸ τρόπο ἀλλὰ καὶ μιὰ συνθετικὴ δύναμι ποῦ, ὄχι μόνο μᾶς ἔκανε κοινωνοὺς τοῦ μύθου, ἀλλὰ ἀναπλάθωντάς τον μὲ τὶς φιλοσοφικῆς του θέσεις, μᾶς ἔδινε τὴ θαυτέρη οὐσία του. Ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε σχολαστικισμό καὶ χωρὶς πρόθεσι γιὰ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, πλουτισμένος ὅμως μὲ μιὰ πολὺπλευρὴ μὀρφωσι—ὅπως θγαίνει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ κείμενα—πέτυχε νὰ μᾶς δώσει ἕνα θαυμάσιο βιβλίον.

Ἀνανεωμένο παραδοσιακὸ στίχο, γεμάτο πνευματικὴ ὑγεία καὶ δροσιά, μὲ χυμῶδη λυρισμό καὶ ἀνθρωπία, μᾶς προσφέρει ὁ Κώστας Ἀμπανούδης, στὸ «ΒΑΣΙΛΕΙΩΝΟΙΚΟ», τὴν ποιητικὴ συλλογὴ ποῦ μᾶς ἤρθε ἀπὸ τὴ Χίο. Ποιήματα ὅπως «Τὸ Γίωμα Ξαποστάσαμε», τὸ «Ἀπόψε», τὸ «Θέατρο Σκῶν», τὸ «Εργάτες Τύπου» κ.ά. δείχνουν γνήσια ποιητικὴ φλέβα καὶ προαιωνίζουν μιὰν ἀξίολογὴ πνευματικὴ πορεία. Τὸ «Βασιλειώνικο», ἔκδοσις τοῦ «Φιλολογικοῦ Ὁμίλου Χίου», δικαιώνει καὶ τὸν ποιητὴ καὶ τὸν ἐκδότη. Πάνω ἀπ' ὅλα φανερώνει τὸ πνευματικὸ δυναμικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαρχίας, περισσότερο ὅμως τὴν πνευματικὴ ὑγεία ποῦ ὑπάρχει σὲ πολλοὺς ἐκπροσώπους τῆς νέας γενιάς. Αὐτὸ καὶ παρήγορο εἶναι καὶ ἐλπιδοφόρο γιὰ τὸ μέλλον, γιὰτὶ μᾶς βεβαιώνει πὼς ἡ νέα γενιά δὲν ζεῖ μέσα στὸ ἄγχος τῆς μηδενιστικῆς τήνης τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐχει ἰδανικά! Ἄν μᾶς ἀπογοητεύει πολλῆς φορές, εἶναι γιὰτὶ γκρεμίσουμε πρώτοι ἑμεῖς τὰ ὄνειρά της. Ὁ Κ. Α., μὲ τὴν πρώτη του αὐτὴ ἐπίσημη ἐμφάνισι, ἀποδείχεται καὶ ποιητῆς καὶ πνευματικὸς ἄνθρωπος μὲ τὴ θαυτέρη σημασία τοῦ ὄρου.

★

Ὁ Δημήτρης Γαλάνης, πέρα ἀπὸ τὴν ἀρτιότητα τοῦ στίχου, τὸν οὐσιαστικὸ λυρισμό καὶ τὴν ἀναμφισβήτητη ποιητικὴ οὐσία, καὶ στὴ νέα του συλλογὴ «ΣΠΟΥΔΗ»,

(‘Αθήνα 1967), άκολουθεί μιá ύπαρξιακή πορεία, προσπαθώντας νά άποτινάξει κάθε συμβατικότητα, που άκολουθεί—πικρή σκιά—τό σύγχρονο άνθρωπο.

Παρά τή δυσσομία τών καιρών
τις έξωτερικές κατολισθήσεις του έδά-
φους μας
τίποτε μέσα μας δέν γκρέμισε
τίποτε μέσα μας δέν άγγιξε τή σκέψη.

‘Η άναζήτηση γίνεται πέρα άπ’ τή φθορά. Στο χώρο του άληθινά πραγματικού, του ύπαρξιακά άληθινού. Και ή γνήσια ποιητική φλέβα του Δ. Γ. διατρέχει όλάκρη τήν ποίησή του.

★

Οί «ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ» του Γώργη Μανουσάκη, (Χανιά 1967), και ευαισθησία και διαύγεια έχουν. ‘Ο στίχος του δείχνει ποιητή, που δικαιώνει με τό λυρισμό και τόν προβληματισμό του τήν παρουσία του στα Γράμματά μας (άν δέν κάνω λάθος, είναι ή πρώτη επίσημη παρουσία του Μανουσάκη στον ποιητικό χώρο). Δίχως νά είναι έξωπραγματικός, δέν κομματιάζεται άπό τό άγχος, ούτε συνθλίβεται σέ διανοητικά νεφελώματα και φραστικά πυροτεχνήματα. ‘Ο Μ. δέν προσπαθεί νά έντυπωσιάσει. ‘Ο ποιητικός του λόγος είναι σεμνός και ύποβάλλει με τήν αισθητική του και τις ιδέες του. Μας προβληματίζει πολλές φορές. Και πάντα μας πείθει. Είναι άληθινός, γιατί είναι βιοματικός.

★

Δέν έτυχε νά διαβάσω προηγούμενη έργασία του Θωμά Π. Λαλαπάνου, που, άν κρίνω άπ’ τά «ΧΡΥΣΑ ΚΥΠΕΛΛΑ», (1967) θά πρέπει νά ήταν τό ίδιο αξιόλογο όπως τούτη ή τελευταία. ‘Ο κ. Λ. άποδεικνύεται δόκιμος τεχνίτης του στίχου, τόσο στον παραδοσιακό, όσο και στον έλεύθερο. “Εχει: έκλεπτισμένο και πλούσιο συναισθηματικό κόσμο άργασμένον δεξιότεχνα στο καμίνι του πόνου. Τά τραγούδια του είναι γεμάτα συναίσθημα και ανθρωπιά· χωρίς νά τους λείπουν ούτε τό κριτικό πνεύμα, ούτε ή λεπτή ειρωνία—άλλά με εύπρέπεια πάντα και άγάπη δοσμένα. Και τό σπουδαιότερο: ‘Ο πόνος δέν του έκλεισε τό παράθυρο στον Ουρανό. Πάντα ύπάρχει κάποιο φώς, κάποια διεξοδος. “Αν και, σέ μερικά ποιήματά του, ή σατυρική του διάθεση προχωρεί σέ σημείο που νά τά δείχνει πολύ «γήινα»· χωρίς με τούτο νά μπορούμε νά πούμε ότι είναι και «άντι-πνευματικά». ‘Ωστόσο, όλόκληρη ή ποίησή του έχει ανθρωπιά.

★

Σεμνή ή παρουσία του Φώτη Π. Κανελόπουλου, στον ποιητικό μας χώρο με τή συλλογή του «ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ». ‘Ασχημάτιστος άκόμη ό πνευματικός του προσανατολισμός, δέν προχωρεί σέ άναζητήσεις πέρα άπό τό «καθιερωμένο». ‘Ωστόσο, οί «‘Ανησυχίες» του και ή άίσθηση του ρυθμού που διαθέτει, ύποδηλώνουν μιá καλή συνέχεια.

★

‘Επαινετή ή πρόθεση του Νικ. Δ. Μαρκόπουλου, νά γράφει «ποιήματα θρησκευτικά», όπως ό ίδιος χαρακτηρίζει τή συλλογή του «ΚΟΜΜΑΤΙΑ ΜΙΑΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ», (‘Αθήνα 1967). ‘Αλλά δέ φτάνει μόνο ή πρόθεση. Ούτε ή ρίμα για νά γίνει ένα ποίημα. Πολύ περισσότερο, δέν φτάνει ή θεματογραφία για νά γίνει μιá ποίηση, μιá ποίηση θρησκευτική. Χρειάζεται ή όλόκληρωση μορφής και ουσίας, τό αισθητικό αποτέλεσμα. Και ό κ. Μ. περιορίζεται μόνο στη θεματογραφία και στη ρίμα. “Οσο για τους έκκλησιαστικούς ύμνους που περιλαμβάνει στη συλλογή του, «πρόχειρα άνθολογημένοι και σέ παράφραση στιχουργημένοι»—πως γράφει ό ίδιος—δέν νομίζω πως κατώρθωσε να πλησιάσει τό μεγαλείο τής έκκλησιαστικής ύμνογραφίας. Αυτό τό μεγάλο άφθαστο, που καταστρέφεται όταν του άφαιρούμε τήν ποίηση· όταν τό άποσταιώνουμε άπό τό λυρικό στοιχείο με τόν δασκαλισμό και τή ρίμα.

★

‘Ανθρωποκεντρικός ό λόγος στην ποίηση τής ‘Αγγελικής Γάτου: «ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΩΡΩΝ ΚΑΙ ΝΟΥ» (‘Αθήνα 1968), με προσπάθεια για κάποια μεταφυσική προέκταση. Τό φιλοσοφικό ύπόβαθρο που θεμελιώνει τό στίχο της, δημιουργεί πολλές δυνατότητες· αλλά καταστρέφεται άπό τήν τεχνοτροπία. ‘Η έπαναληπτική τάση σέ λέξεις και άποσιωπητικά, τό τεμάχισμα του συλλογισμού και του στίχου, όλ’ αυτά μάλλον είναι άλλοιωτικά για τό προσδοκώμενο αισθητικό αποτέλεσμα. ‘Η άναζήτηση νέων μορφών στην ποίηση, δέν πρέπει νά γίνεται σέ βάρος της. Πρέπει να τήν άναεώνει. ‘Η Κα Α. Γ. διαθέτει άρκετές συνθετικές ικανότητες και ό έμπρεασμός από ξένες τεχνοτροπίες δέν θάπρεπε να τής άνακόπουν τήν πορεία. Στη «Συμφωνία Ωρών και Νου», χρειάζεται... «βυζαντινή» άπαγγελία για νά καληφθούν οί χασμαδίες τής «τεχνοτροπίας» που άκολουθεί ή ποιήτρια.

★

Δέν είναι μόνο ή γυναικεία λεπτότητα πού διοχετεύεται δεξιότεχνα στην ποίηση τής Στεφανίας Καλού. Είναι και ή ποιητική ευαισθησία και ό γνήσιος λυρισμός, τό γνώρισμα στά ποιήματα τής καινούριας τής συλλογής: «ΛΥΡΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ». Κι' είναι τόσο έντονα τούτα τά στοιχεία, πού, σχεδόν, εξαφανίζουν τά μειονεκτήματα τής ξεπερασμένης τεχνολογίας πού ακολουθεί ή Σ. Κ. στην ποίησή της. Από την άλλη μεριά, ή αισιοδοξία για τή ζωή, πού διατρέχει όλους σχεδόν τούς στίχους, σοú δίνει τήν αίσθηση ότι θρίσκεσαι μέσα σ' έναν ανθόκηπο. Βέβαια, έδω, έχεις μόνο τήν αίσθηση τής χαράς· σταματάς και τή γεύσαι, δίχως νά προχωρείς στον έσώκομο του «είναι» σου· δέν σε βοηθάνε οι «λυρικές εικόνες» για τέτοιες στοχαστικές περιπλανήσεις.

★

Νέος ποιητής ό 'Αλέκος Φλωράκης, όχι μόνο στά Γράμματα, αλλά και στην ήλικία· πολύ νέος μάλιστα. Κάνει τήν πρώτη του παρουσία στον ποιητικό μας χώρο με τή συλλογή: «ΦΕΓΓΑΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΔΕΣ», πού κυκλοφόρησε τον περασμένο 'Ιούνιο. Και είναι πολύ αξιόλογος ό τρόπος τής εισόδου του στην ποίηση: Φροντίζει νά ισοσταθμίσει—όσο μπορεί—τήν μορφή με τήν ουσία.

'Η πνευματική ύγεια είναι τό άπαντο για ένα πνευματικό άνθρωπο, και μάλιστα για ένα νέο ποιητή. Και φαίνεται, ό Φλωράκης, διαθέτει—ή τουλάχιστο ενδιαφέρεται νά διαθέτει—μιά τέτοια πνευματική ύγεια. Μπροστά στο ξέφτισμα του πολιτισμού μας και τή σχεδόν κάθετη πτώση πού πάθανε οι ιδέες στο σύγχρονο άνθρωπο χώρο, στέκεται στοχαστικά, διερευνητικά, με πόνο και αίσθημα ευθύνης (βλ. Παντοπωλείο Νο 2). Δέν είναι ό «σύγχρονος νέος» με τίς ξέφρνες κραυγές. Είναι ό συνετός νέος άνθρωπος πού νιώθει ευθύνη για τή γενιά του. Είναι μιά διαμαρτυρία τής νέας γενιάς πού κατηγορούμε για έλλειψη ιδανικών. Κι' αυτό είναι πολύ παρήγορο: Τό ότι υπάρχουν νέοι, πού ταράζουν τά λιμνασμένα νερά και μας θβαιώνουν πώς έχουν πνευματικές ανάζητήσεις, είναι μιά μεγάλη έλπίδα. Αυτή ή νέα γενιά δέν αποτελείται από «άφρονες» νέους, όπως τήν κατηγορούν. Κλείνει μέσα τής ένα αξιόλογο δυναμικό, πού οι «φτασμένοι» ποτέ δέν πρόσεξαν. Γι' αυτό και διαμαρτύρεται, νά τήν προσέξουν. Και πολλές φορές με έξστρεμιστικούς τρόπους, όπως είναι τό μίνυ και οι γιεγιέδες.

Τέ: «Φεγγάρια και Προσωπίδες», του Φλωράκη επιθεβαιώνουν αυτή μας τήν άποψη.

★

Μιά πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη για τό μοιρολόγι και τίς μοιρολογήτρες τής Κρήτης μας δίνει ό Νίκος 'Αγγελής, με τό βιβλίο του: «ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΛΑΪΚΟΣ ΘΡΗΝΟΣ» ('Αθήνα 1966). 'Η διάσωση και καταγραφή, αλλά και ή αξιολόγηση του ύλικού είναι μιά θετική συμβολή στην πηγαία, και κατά πάντα ανθρώπινη, αυτή ποίηση. 'Εδω θρίσκει κανείς στίχους άριστουργηματούς, πού θυμίζουν μεγάλους δραματοουργούς· κι' όμως καμωμένοι από άπλές γυναίκες του λαού. Μιά άπόδειξη για τήν ευαισθησία του λαού μας και τή δύναμη του πόνου νά μεταπλάθει και νά έξευγενίζει τον έσώκομο μας. 'Ο κ. Α. δούλεψε με ευσυνειδησία και αγάπη. Συγκέντρωσε ύπομονετικά όλα αυτά τά κομμάτια άπ' τά πασμένα άριστουργήματα τής λαϊκής μούσας, και μας έδωσε μιά συνοπτική, αλλά αξιόλογη εικόνα του κρητικού λαϊκού θρήνου.

★

'Εκτός άπ' τή λαογραφία τής κωμοπόλεως 'Εξαστέρου, στο βιβλίο του: «Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ...» ('Αθήνα 1967), ό κ. Χαρίδημος 'Αγγ. Γκέρτσος περιλαμβάνει και σύντομη ιστορία τής 'Ανατολικής Θράκης, τήν οποία θεμελιώνει σε κλασσικούς συγγραφείς και κείμενα, και τήν έπεκτείνει 'ισαμε τήν Κωνσταντινούπολη. 'Ο τρόπος με τον όποιο συνθέτει τή μελέτη του, ζωντανεύει τά ξερά ιστορικά στοιχεία και δημιουργεί ενδιαφέρον στον αναγνώστη χάρη στη γλώσσα, τήν αφήγηματική δύναμη και τήν άρτια κατάρτιση του σ. Δέν σταματάει στην «αύστηρή» καταγραφή των ιστορικών στοιχείων. Προχωρεί στη σύνθεση, δίχως με τούτο νά μειώνεται καθόλου ή έπιστημονική αξία τής δουλειάς του. 'Ισα-ισα, αυτή τής δίνει περισσότερο βάθος.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς συμμετοχὲς στὶς ἐφετεινὲς ἐκδηλώσεις τοῦ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν, πρέπει νὰ υπογραμμίσω, ὅπως ἰδιαιτέρως, τὶς παραστάσεις τῆς Ἐθνικῆς Λυρικῆς Σκηνῆς, τὸ καλλιτεχνικὸ ἐπίπεδο, τῶν ὁποίων, ὑπῆρξε πραγματικὰ ἀπολύτως ἱκανοποιητικὸ. Ἐφέτος, δὲν παρατηρήθησαν ἐκείνες, οἱ σχεδὸν μόνιμες ἀδυναμίες τῶν παραστάσεων τῆς Ε.Λ.Σ., σὲ ἀνοικτὸ χῶρο, ὅπως π.χ. ἡ δυσκαμψία τῆς κινήσεως τῆς χορωδίας, ἡ ἀπειθάρχιτη ὁμαδικὴ κίνησή της, ἡ ἄλλειψη προσωπικῆς συμμετοχῆς πολλῶν χορωδῶν, στὰ διαδραματιζόμενα, ἡ ἄλλειψη τονικῆς ἀκριβείας, καθὼς καὶ φωνητικοῦ συγχρονισμοῦ τῶν δύο ἄκρων σὲ στιγμὲς ἀναπτύξεως τῆς χορωδίας καθ' ὅλον τὸ πλᾶτος τῆς σκηνῆς, ἡ ἐκφραστικὴ ἀνομοιογένεια καὶ στὸ παίξιμο, ἀλλὰ καὶ στὸ τραγουδὶ πολλῶν ἠθοποιῶν, ἡ θουερὴ ὀρχήστρα κ.λ.π.

Ἐφέτος, ἀντιθέτως, οἱ παραστάσεις ἦσαν σφικτοδεμένες, οἱ ἐναλλαγές τῶν σκηνῶν γοργές, χωρὶς κενά, οἱ τραγουδισταὶ συντηρητικοί, πειθαρχημένοι, μὲ φανερὴ προσπάθεια νὰ «κάνουν μουσικὴ» καὶ ὄχι ὅπως ἄλλοτε ἐπίδειξη δυνάμεως πνευμόνων.

Στὴν «Νόρμα» τοῦ Μπελλίνι, τὸν πρωταγωνιστικὸ ρόλο ἐκράτησε ἡ Κα. Ἐλενα Σουλιώτη, μιὰ πολὺ καλὴ ἠθοποιός, μὲ ἀρκετὰ χαρίσματα φωνητικά. Ὁ ρόλος τῆς Νόρμας εἶναι πολὺ δύσκολος ἀπὸ φωνητικῆς πλευρᾶς καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἀπόδοσίς του ἀποδεικνύει τὶς τεχνικὲς ἱκανότητες τῆς Κας Σουλιώτη. Ὁ κ. Ζαχαρίου στὸν ρόλο τοῦ Ὁροθέζου, ἦταν φωνητικῶς καὶ ὑποκριτικῶς ὑποβλητικώτατος, μὲ τὴν ὠραία ἐμφάνιση καὶ τὴν ὠραία φωνή του. Ἀλλὰ ἡ ἐκπλήξη τῆς θραυδῆς ἦταν ἡ Κα Μορφονιοῦ. Ἡ ἐξαιρετικὴ αὐτὴ καλλιτέχνις, εἶναι θέβαιον ὅτι ἐξελισσεται ραγδαίως σὲ πρῶτου μεγέθους ἀστέρι. Εἶναι κρίμα πού δὲν τῆς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ θρηθῆ στὸ περιβάλλον, στὸ καλλιτεχνικὸ κλίμα ἐνὸς μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ Λυρικοῦ Θεάτρου, κοντὰ σὲ μεγάλους σκηνοθέτας καὶ μαέστρους.

Εἶμαι θέβαιος, ὅτι σὲ ἐλάχιστο χρόνο, μὲ τὰ προσόντα πού διαθέτει, θὰ ἐξελισσεται σὲ διεθνούς κύρους μέτζο σοπράνο.

Οἱ τενόροι, Μπρούνο Πρεβέντι, Τ. Σκαφίδας, καθὼς καὶ ἡ μέτζο Βασ. Φραγγουλάκη ἀπέδωσαν φωνητικῶς καὶ ὑποκριτικῶς τοὺς ρόλους τῶν πολὺ καλά.

Ἐπαινοὶ στὴ χορωδία, καθὼς καὶ στὸν διευθυντὴ τῆς κ. Μ. Βούρση. Ἐπαινοὶ στὸν κ. Παρίδη, γιὰ τὸν ὠραῖο καὶ πειθαρχημένο μουσικὸ συντονισμὸ τῆς παραστάσεως, ἐπίσης στὸν κ. Στεφανέλη, γιὰ τὸ ἀπέριττο σκηνικὸ καὶ γιὰ τὸ ὠραϊότατο φωτιστικὸ τρῦκ, μὲ τὸ ὁποῖο ἔλυσε τὸ πρόβλημα τῆς φυλλωσιᾶς τῶν αἰωνόβιων Βαλανιδιῶν.

Θερμοὶ ἔπαινοι, τέλος, στὴν σκηνοθέτιδα Κα Μαργαρίτα Βάλμαν, γιὰ τὴν ὠραία σκηνοθετικὴ τῆς ἐργασίας. Ὁ συντονισμὸς ὅλων τῶν στοιχείων τῆς παραστάσεως καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἀντιμετώπιση τῶν ποικίλων προβλημάτων, ἐδικαίωσαν τὴν φήμη τους.

★

Τὰ ἴδια ἀκριβῶς ἔχω νὰ παρατηρήσω καὶ γιὰ τὴν παράσταση τοῦ «Φιντέλιο» τοῦ Μπετόβεν, μὲ τὴν διαφορὰ, ὅτι οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἠθοποιῶν πού ἔλαβαν μέρος, ἦσαν ξένοι καλλιτέχναι. Δὲν θλέπω τὸν λόγο, σὲ ρόλους, χωρὶς ἰδιαιτέρες ἀξιώσεις, ὅπως τῆς Μαρτσελλίνας, τοῦ Ζακίνο, τοῦ Ρόκκο, νὰ χρησιμοποιοῦνται ξένοι καλλιτέχναι. Ὑπάρχουν ἀρκετοὶ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι μὲ μιὰ καλὴ καθοδήγηση καὶ πολλὲς δοκιμές, θὰ μπορούσαν καλύτερα νὰ σταθοῦν στὸ ἴδιο ἐπίπεδο τῶν ξένων συναδέλφων των. Φυσικά, σὲ ἔργα πού χρειάζονται στυλ καὶ μιὰ ἰδιαίτερη μουσικὴ καλλιέργεια, ὅπως τοῦ Μότσαρτ, τοῦ Βάγκνερ κ.λ.π., τότε ἀσφαλῶς οἱ ξένοι εἰδικοί καλλιτέχναι καὶ στοὺς δευτερεύοντες ἀκόμη ρόλους θὰ εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὴ διδασκαλία γιὰ τοὺς δικούς μας καλλιτέχναις, πολλοὶ τῶν ὁποίων δυστυχῶς ὄχι μόνον δὲν εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ μετεκπαιδευθοῦν στὸ ἐξωτερικὸ, ἀλλ' οὕτε κἀν ν' ἀκούσουν, ἔστω σὰν τουρίστες παραστάσεις μελοδραματικῆς σὲ ξένες χώρες...

Πάντως δὲν πρέπει νὰ ξεχνῶμε, ὅτι οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναις πρέπει συνεχῶς νὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ ὑπάρχη ἔτσι συνεχῶς τὸ κίνητρο τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὸ δ-

ποιον είναι βέβαιον ότι τους παρακινή να μελετούν και να καλυτερεύουν.

Όλοι οι ρόλοι απέδωσαν με φωνητική και έκφραστική συνέπεια. Οί ηθοποιοί ἐκινήθησαν συνετά, χωρίς μελοδραματισμούς και περιττές κινήσεις. Τά κουστούμια, τὰ σκηνικά και οί φωτισμοί ἦσαν πολύ ὁμορφοί. Ἡ χορωδία, ἰδίως στήν κοσμαγάπητη σκηνή τῆς ἐξόδου τῶν φυλακισμένων ἦταν ἔκτακτη. Ἡ ὀρχήστρα, και στήν εἰσαγωγή και κατά τήν διάρκεια τῆς παραστάσεως ἦταν εὐλύγιστη και διακριτική. Ἡ σκηνοθετική ἐργασία τοῦ κ. Φράνκ ντέ Κέλ ἦταν συντονισμένη με τίς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀνοικτοῦ χώρου. Ἐκίνησε με ἐπιτυχίας τὰ μεγάλα σύνολα, ἐδημιούργησε ὠραιότατες ὀπτικές εἰκόνες και ἐκράτησε ἀδιάπτωτο τὸ ψυχολογικὸ κλίμα τοῦ ἔργου, καθ' ὅλη τήν διάρκειαν τῆς παραστάσεως.

★

Ἡ ὀρχήστρα δωματίου τῆς Κολωνίας εἶναι ἀναμφισβήτητα ἓνα σοβαρότατο μουσικὸ συγκρότημα, τὸ ὁποῖον διαθέτει ὅλες ἐκεῖνες τίς τεχνικές και αἰσθητικές προϋποθέσεις ἐνὸς μουσικοῦ συνόλου ὑψηλῶν ἀπαιτήσεων.

Ἡ προφανεστάτη μουσική δεξιότητὴ τῶν μουσικῶν τῆς ὀρχήστρας και ἡ ἐκλεπτισμένη μουσική Κουλτούρα τοῦ διευθυντοῦ τῆς κ. Χέλμοντ Μύλλερ-Μπρούλ μᾶς προσέφερε

τρία προγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο, τὰ ὁποία ἦσαν ἀφιερωμένα σὲ ἔργα ἀποκλειστικῶς τῶν δύο μεγάλων Βιεννέζων κλασσικῶν Χάυδν και Μότσαρτ, ἦσαν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς θαυμάσια.

Ἡ μουσική τῶν κλασσικῶν τῆς σχολῆς τῆς Βιέννης και ἰδιαίτερα τοῦ Μότσαρτ, θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κριτήρια τῶν ἱκανοτήτων τῶν σολιστ και τῶν πάσης μορφῆς μουσικῶν συγκροτημάτων.

Ἡ ἀπόλυτη ἡχητική ἰσορροπία, ἡ καλορυθμισμένη διαγραφή τῶν μουσικῶν φράσεων, ἡ συντηρητικώτητα τῆς ἐκφράσεως, ἡ ἀποβολὴ κάθε ὑπερβολῆς και προπάντων ἡ ἐπεξεργασία και τὸ σμίλημα τοῦ ἡχου, πρῶτα τοῦ ἀπλοῦ, τοῦ μεμονωμένου ἡχου και ὕστερα τοῦ ἡχου ὡς ἀθροίσματος ἡχων, στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ τῆς ἡχητικῆς πλαστικότητος και τῆς ἡχητικῆς λεπτοσυγκριτικῆς, εἶναι τὰ βασικά στοιχεῖα, τὰ ὁποία πρέπει νὰ χαρακτηρίζουν κάθε ἀπόδωση ἔργων αὐτῆς τῆς σχολῆς.

Και πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι οἱ συναυλίες, ἀπέδειξαν τὴν ἐκλεκτὴ ποιότητα τῆς δουλειᾶς τῶν ξένων καλλιτεχνῶν.

Στὴν ἐπιτυχία τῶν συναυλιῶν συνέβαλαν ἀσφαλῶς και οἱ σολιστ, καλλιτέχναι διεθνούς κύρους, οἱ ὁποῖοι ἐγόητευσαν πραγματικὰ τὸ ἀκροατήριον με τὰ θαυμάσια ἀποτελέσματα τῆς μουσικῆς των ἰδιοφυΐας.

Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «**AKTINEΣ**». Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «**Ἀκτῖνες**». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Ἀγίας Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Μισαραλιώτου 13 Ἀθήναι (402). Ἐτησία συνδρομὴ δεχ. 70, ἐξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μή, δὲν ἐπιστρέφονται.